

**A nyíregyházi
Jósa András Múzeum
évkönyve
LXVI. évfolyam**

A NYÍREGYHÁZI
JÓSA ANDRÁS MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
LXVI. ÉVFOLYAM

JAMÉ

H-4400 NYÍREGYHÁZA, BENCZÚR TÉR 21. • E-MAIL: INFO@JOSAMUZEUM.HU

NYÍREGYHÁZA, 2024

Főszerkesztő:
Dr. Rémiás Tibor

Szerkesztette:
Dr. Holmár Zoltán – Dr. Rémiás Tibor

Korrektorok:
Dr. Holmár Zoltán – Laskayné Szőlősi Katalin

Angol fordítás:
Juhász Myrtil

Lektorok:
Dr. Bene János
Dr. Bodnár Zsuzsanna
Dr. Istvánovits Eszter
Dr. János István
Dr. Németh Péter

Készült
a Nemzeti Kulturális Alapprogram
és a Jósa András Múzeumért Alapítvány anyagi támogatásával
2025-ben.

ISSN 0547-0196

Kiadja a nyíregyházi Jósa András Múzeum
(e-mail cím: info@josamuzeum.hu)
Felelős kiadó: **Dr. Rémiás Tibor** múzeumigazgató
Készült 200 példányban, A/4 formátumban, 27,5 ív terjedelemben.

Szedte és tördelte: **Szemán Attila**
Nyomdai munkálatok: **Grafit Nyomda „R” Kft.**
Felelős vezető: **Ördögh J. Gábor**

Tartalom Contents

TIRPÁKOK – 200 ÉVES AZ ÖRÖKVÁLTSÁG

Bácskainé Pristyák Erika

A bokortanyák településföldrajzi sajátosságai	9
<i>Settlement Geography Characteristics of Grouped Farmsteads</i>	33

Bánszki Hajnalka

Nyíregyháza város történetéről készült első összefoglalók	35
<i>The First Summaries of the History of the City of Nyíregyháza</i>	45

Minya Károly

Tirpák szavak és nevek	47
<i>Tirpák Words and Names</i>	56

Kujbusné Mecsei Éva

Nagy pillanatok a megváltkozott Nyíregyháza 18–19. századi életében	57
<i>Great Moments in the Life of the Redeemed Nyíregyháza in the 18th and 19th Centuries</i>	67

Zsoldos Ildikó

Dr. Meskó László (1851–1922) karrierútja a koalíciós Wekerle-kormány megalakulásáig	69
<i>The Career of Dr. László Meskó (1851–1922) until the Formation of the Wekerle Coalition Government</i>	87

Madár Ximena

Nyíregyháza 1924. évi centenáriumi kiállítása és a városi gyűjtemény létrejötte	89
<i>The 1924 Centennial Exhibition of Nyíregyháza and the Creation of the City Collection</i>	99

Rémiás Tibor

**Tirpák kulturális örökség és hagyományok ápolása, kutatása
Márkus Mihály levelezése tekintetében** 101

*The preservation and research of the cultural heritage and traditions
of Tirpák in relation to the correspondence of Mihály Márkus* 153

RÉGÉSZET

Jakab Attila

Beszámoló a tiszakőrödi református templom kutatásáról 159

Report on the Research of the Reformed Church in Tiszaköröd 172

Belbe Sebastian – Jakab Attila

Árpád-kori ház és leletanyaga Vásárosnamény területéről 173

*Árpadian-era dwelling and archaeological finds from the area
of Vásárosnamény* 197

Török-Botyánszki Anna – Döncző Boglárka

Szkíta kori áttört díszű hüvelyvég Tiszakóródról 199

Scythian Period Openwork Decorated Scabbard from Tiszaköröd 249

Szabó Renáta

Kora újkori kerámia a vámosatyai várból 261

Early Modern Ceramics from Vámosatya Castle 305

TÖRTÉNELEM

Ulrich Attila

**Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása
a Wesselényi összeesküvés lelepleződése után** 307

*Confiscation of Estates in Szabolcs and Szatmár Counties
after the Revelation of the Wesselényi Conspiracy* 322

Mohácsi Endre

**„Ha mi hírei lesznek keg yelmednek, kegyelmed adja értésemre
mindjárt!” Forgách Zsigmond felső-magyarországi főkapitány
levelei Dóczy András szatmári kapitányhoz** 323

*“If your grace has any news, your grace, let me know immediately!”
Letters of Zsigmond Forgách, Captain-General of Upper
Hungary to András Dóczy, Captain of Szatmár* 342

Bene János

- Elemi népiskola létesítése a simapusztai Hosszúhátan
a 20. század elején** 343
*Establishment of an Elementary School in Hosszúhát,
Simapuszta at the Beginning of the 20th Century* 351

Zsoldos Ildikó

- Dr. Meskó László politikai szerepvállalásai 1906-tól 1922-ig** 353
Dr. László Meskó's political involvements from 1906 to 1922 368

Holmár Zoltán

- A magyar papírpénz-kibocsátás körülményei Kállay Tibor
pénzügyminisztersége (1921–1924) idején** 369
*The Circumstances of the Hungarian Banknotes Issue during
Tibor Kállay's Ministry of Finance (1921–1924)* 387

Kertész Tünde Fruzsina

- Kállay Miklós az Amerikai Egyesült Államokban
1953–1955 között** 389
*Miklós Kállay in the United States of America between
1953 and 1955* 400

NÉPRAJZ

Páll István

- Történeti és néprajzi adatok a Felső-Tisza vidéke
és környékének 18–19. századi favázás építkezéséhez** 401
*Historical and Ethnographic Data on the Timber-framed
Construction of the Upper Tisza Region and its Surroundings
in the 18th and 19th Centuries* 415

MÚZEUMPEDAGÓGIA

Lakatos Bernadett

- A Jósa András Múzeum kiállítási stratégiájának fejlesztése** 417
Development of the Exhibition Strategy of the András Jósa Museum .. 425

BIBLIOGRÁFIA

L. Szőlősi Katalin

**A nyíregyházi Jósza András Múzeum és tagintézményei
munkatársainak 2024. évi publikációi 427**

Helységnévazonosító 433
Concordance of geographic names

Rövidítések 435
Abbreviations

Szkíta kori áttört díszű hüvelyvég Tiszakóródról

Török-Botyánszki Anna – Döncző Boglárka

2020 nyarán egy különleges szkíta kori bronztárgyat hoztak be a nyíregyházi Jósa András Múzeumba, gazdagítva ezzel nemcsak a vármegye, hanem a Kárpát-medence középső vaskori kulturális kapcsolatainak történetét is.¹

Az elmondások alapján a ritka leletet még az 1990-es évek elején, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye keleti szélén, a magyar–ukrán határtól mintegy 200 méterre fekvő „tiszakóródi szabadstrand” iszapjában találták fiatalok fürdőzés közben.²

1. kép
Az előkerülés helyeként megjelölt terület földrajzi elhelyezkedése Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében

Fig. 1
Geographical location of the area marked as the place of occurrence in Szabolcs-Szatmár-Bereg County

A lelőhely területe a közép-nyírségi kistájhoz tartozik, amelyet félig kötött futóhomok, lösz és löszös homok borít, és egy hordalékkúpsíkság része. A tájra jellemzőek az ÉÉNy–DDK irányban húzódó, elzárt medencéket alkotó egykori folyóvölgyek.³

A lelet feltehetően másodlagos helyzetben került elő, mivel nem zárható ki annak lehetősége, hogy a Tisza áramlatai sodorták magukkal vagy bolygatták meg a hozzá tartozó egykori régészeti jelenséget. Ennek következtében pontos kulturális kontextusa nem határozható meg egyértelműen, így eredeti lelőhelye és az ahhoz kapcsolódó régészeti összefüggések is bizonytalanok maradnak. A feltételezett előkerülés helyszínén nem található nyilvántartott régészeti lelőhely, és Tiszakóród

¹ Köszönettel tartozom Istvánovits Eszternek, a nyíregyházi Jósa András Múzeum nyugalmazott régészének, volt régészeti osztályvezetőjének, a tárgy publikálásának a lehetőségéért!

² A pontos lelőhely a tiszakóródi szabadstrand területén belül nem határozható meg egyértelműen. A visszaemlékezések alapján a vizsgált helyszín nem a Túr-bukónál található, hanem a településtől északra, a Tisza kanyarulatának közelében helyezkedik el. Ezúton mondok köszönetet a tárgy beszolgáltatójának, hogy megosztotta velünk a leletet és információit a lelőköörülményekről, ezzel lehetőséget biztosítva annak tudományos feldolgozására!

³ DÖVÉNYI 2010. 222.

közigazgatási területén sincs adatunk középső vaskori megtelepedésre. Ugyanakkor a falu közvetlen környezetéből, Gulács, Tákos, Tarpa és Tiszabecs területéről ismertek a középső vaskori, szkíta jellegű Vekerzug-kultúrához tartozó leletanyagok.⁴ Jelen cikk célja az előkerült szórványlelet közlése és annak óvatos értékelése, figyelembe véve a lehetséges hazai és nemzetközi analógiákat.⁵

A tárgy leírása

A tiszakóródi szabadstrandnál talált lelet egy bronzból készült, egybeöntött, mindkét végén nyitott, hosszúkás trapéz vagy csonkakúp alakú, felső részén ovális, alsó részén kerek átmetszetű tárgy.

2. kép

Az 1990-es évek elején a tiszakóródi szabadstrand iszapjából előkerült áttört díszű bronz hüvelyvég (tárgyrajz: Török-Botyánszki Anna)

Fig. 2

A bronze scabbard tip with openwork decoration found in the mud of the Tiszakóród public beach in the early 1990s (Subject drawing by Anna Török-Botyánszki)

Az analógiák alapján egy fegyver hüvelyének végződése lehetett. A tárgy ép állapotú. Szélesebb végét cikcakszerűen körbefutó áttört háromszögek alkotják. Alatta három sorban körbefutó,

⁴ Forrás: <https://archeodatabase.hnm.hu> (2025. január 18.)

⁵ Köszönetem fejezem ki Kulcsár Valériának (Szegedi Tudományegyetem), aki lektorálásával és szakmai észrevételeivel segítségemre volt.

váltakozó irányú áttört háromszögekkel díszített cikcakkmintázat található. Az áttört geometrikus díszű sorokat párhuzamos, bekarcolt vonalköteg (a szélesebb végtől a keskenyebb felé haladva: 3–3–2) tagolja. A harmadik háromszögsor alatti negyedik sor keskeny, hosszúkás nyílhegymintákkal áttört. Az áttört minták alatti részen a teljes felület bordázott, bekarcolt. A tárgy alsó vége peremesen kiszélesedő. H. 10 cm, sz. 2,8×1,7 cm (felső rész), 1,5×1,4 cm (alsó rész).

A tárgy típus átfogó kutatástörténete

A tiszakóródi szórványlelet – a lelőhely földrajzi elhelyezkedése, valamint formai és készítéstechnikai jellemzői alapján – a Kárpát-medence középső vaskori leletanyagának egy jellegzetes és ritka tárgy-típusa.

Preszkíta előzmények

A tárgyalat régió vaskori emlékéanyagában az első bronzból öntött, keleti eredetű hüvelyvégek a preszkíta időszakban jelennek meg (3. kép).⁶ A hosszúkás, alsó részén zárt, ovális átmetszetű típus esetében két variáns figyelhető meg. A Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött, ismeretlen magyarországi lelőhelyről származó hüvelyvég mellett (3. kép 5.),⁷ Biharugráról (3. kép 4.)⁸ és Kakasdról (3. kép 7.)⁹ kerültek elő trapéz formájú Kabardino–Pjatigorszki/Kабардино–Пятигорск (a magyar szakirodalomban: nyugat-kobani) típusú hüvelyvégek,¹⁰ míg Dunakömlődről áttört minta nélküli változatban ismert (3. kép 6).¹¹ A biharugrai leletanyag esetében a HaB₃ periódusba,¹² míg a dunakömlődi leletnél a depóban található novocserkasszki korszakú kiegészítő tagos zablák és a kocsihaszánlatra utaló szerszámzat jelenléte alapján egy Kr. e. 8. század utolsó negyedére – végére való keltezés valószínűsíthető.¹³

Funkciójukat tekintve, mivel a Kabardino–Pjatigorszki¹⁴ vagy Gamów–Pjatigorszki-típusú¹⁵ bimetallikus török nyélrészének díszítése szoros hasonlóságot mutat a duplakör-motívummal ellátott kakasdi és biharugrai bronz hüvelyvégek ornamentikájával, Vladimír Podborský ezeket törhüvelyvégződésnéként azonosította.¹⁶ Kemenczei Tibor is felhívta a figyelmet a motívumok hasonlóságára, ugyanakkor kiemelte, hogy a tárgyak többsége depókból (például Biharugra) vagy

⁶ KEMENCZEI 2005A. 71.

⁷ GALLUS–HORVÁTH 1939. XLV: 1.; PODBORSKÝ 1970. 155. Abb. 25: 6.; BRUJAKO 2005. 268. risz. 70: 5.; KEMENCZEI 2005A. Taf. 51: 1.

⁸ GALLUS–HORVÁTH 1939. XIV: 1., XVIII: 12.; PODBORSKÝ 1970. 155. Abb. 25: 5.; TYERENOZSKIN 1976. 181. risz. 95: 2.; METZNER–NEBELSICK 2002B. Taf. 135: 8.; KEMENCZEI 2003. 178. 2. kép; BRUJAKO 2005. 268. risz. 70: 4.; KEMENCZEI 2005A. Taf. 14: 47–48.; MAKHORTYKH 2008. 180. Pl. 3: 8–9.; SZABÓ et al. 2018. 88. 5. ábra 3.

⁹ MÉSZÁROS 1961. 211. 2. kép, 212. 3. kép: 1.; METZNER–NEBELSICK 2001. 140. Abb. 3: 1.; METZNER–NEBELSICK 2002A. 376. Abb. 170: 1.; BRUJAKO 2005. 268. risz. 70: 7.; KEMENCZEI 2005A. Taf. 3: C, 1.; MAKHORTYKH 2008. 180. Pl. 3: 7.; SZABÓ et al. 2018. 87. 4. ábra.

¹⁰ KOZENKOVÁ 1975.; KEMENCZEI 2005A. 70.

¹¹ GALLUS–HORVÁTH 1939. XXI: 4–5.; CHOCHOROWSKI 1998. 478. Abb. 2: 18–19.; METZNER–NEBELSICK 2002B. Taf. 130: 6–7.; BRUJAKO 2005. 268. risz. 70: 6.; KEMENCZEI 2005A. Taf. 20: 14–15.; MAKHORTYKH 2008. 180. Pl. 3: 12–13.; CHOCHOROWSKI 2014. 14. Ryc. 4: 18–19.

¹² CHOCHOROWSKI 1993. 123–124.

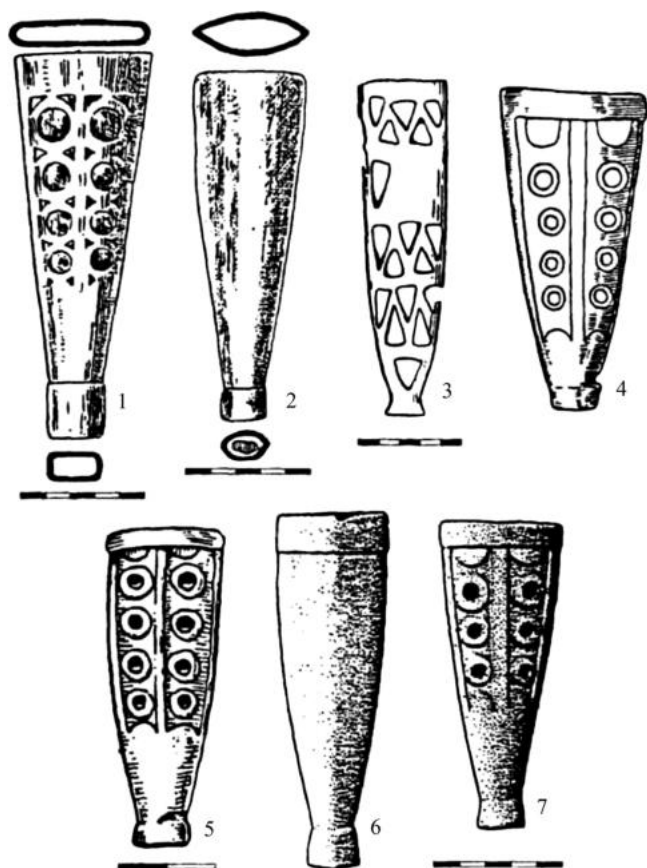
¹³ SZABÓ et al. 2018. 89.

¹⁴ KOZENKOVÁ 1975.

¹⁵ METZNER–NEBELSICK 2002A. 373–375.

¹⁶ PODBORSKÝ 1970. 155., 159.; METZNER–NEBELSICK 2002A. 375.

bolygatott sírokból (például Kakasd) származik, így eredeti funkciójuk pontos meghatározása nem lehetséges. Figyelembe véve azonban, hogy a kakasdi sírból egy vaslándzsa is előkerült, valószínűsíthető, hogy ezek a tárgyak lándzsahüvelyként szolgáltak.¹⁷ Carola Metzner-Nebelsick a tárgytipust Kemenczeihez hasonlóan lándzsahüvelyvédőként értelmezte. Álláspontját arra alapozta, hogy az általa ismert lelőhelyeken és leletgyűtéseken belül nem fordultak elő olyan török, amelyek a vizsgált végződéssekkel együtt kerültek volna elő. Ugyanakkor a dunakömlődi depóban és a kakasdi leletanyagban a bronz hüvelyvédők lándzsahegyek kíséretében jelentek meg. További érvként hozta fel, hogy a Románia területén, a Ferigile-kultúra időszakából származó hasonló áttört, öntött bronz foglalatok is a hozzájuk tartozó lándzsahegyekkel együtt kerültek elő, ami lándzsahüvelyvédőként való használatukat támasztja alá.¹⁸

3. kép

Kora vaskori, bronzból készült hüvelyvédők/hüvelyvégek a preszkíta időszakból. Az 1–3. számú leletek esetében az övfüggő funkciómeghatározás is meghonosodott 1–2: Ahmilovó/АХМЫЛОВО (RU), 3: Szuvorovó/Суворово (UA), 4: Biharugra (HU), 5: Ismeretlen lelőhely (HU), 6: Dunakömlőd (HU), 7: Kakasd (HU) (BRUJAKO 2005. 268. risz. 70. alapján)

Fig. 3

Early Iron Age, bronze scabbards/scabbard tips from the Pre-Scythian period. In the case of finds 1–3, the belt clip functional definition is also established 1–2: Ahmilovo/АХМЫЛОВО (Russia), 3: Suvorovo/Суворово (Ukraine), 4: Biharugra (Hungary), 5: Unknown location (Hungary), 6: Dunakömlőd (Hungary), 7: Kakasd (Hungary) (After BRUJAKO 2005. 268. ris. 70.)

A preszkíta hüvelyvédőkhöz/hüvelyvégekhez formailag szinte teljesen megegyező tárgyak ismertek az ananyinói kultúra Volga-Káma-vidéki leletanyagából.¹⁹ A kultúra elterjedési területének legnyugatibb részén, Ahmilovó/АХМЫЛОВО²⁰ Kr. e. 8. századi síranyagában olyan tárgy is előkerült, amely formailag a hüvelyvéghöz hasonló, körökkel és háromszögekkel tagolt díszítéssel rendelkezik

¹⁷ KEMENCZEI 2005A. 70.

¹⁸ METZNER–NEBELSICK 2002A. 375.

¹⁹ KEMENCZEI 2005A. 70.

²⁰ A kulturális kapcsolatok vizsgálata során bebizonyosodott, hogy a temetőben előkerült bizonyos tárgytipusok, mint például a fegyverek, lószerszámok és ékszerek, jelentős kaukázusi hatásra utalnak (KEMENCZEI 2005A. 70.; KUZMINIH–CSIZSEVSKIJ 2014. 123.).

(3. kép 1.).²¹ A kutatás ezt a tárgyat övek függődíszeként/övfüggőként értelmezi.²² A 465. számú sír leletét Hermann Parzinger az idősebb Ahmilovó I. fázisba sorolja, – külön említés nélkül – a Kr. e. 9/8. századra keltezte.²³ Az újabb kutatások azonban pontosították a keltezést, és a tárgy használatát a Kr. e. 8. század második felére helyezték.²⁴ Az ahmilovói lelethez és a preszkíta hüvelyvédőkhöz hasonló,²⁵ áttört díszes leletek közé tartozik az ukrainai Szuvorovó/Суворово 5. kurgánjának 1. sírjából előkerült lelet (3. kép 3).²⁶

A meghatározásánál a hüvelyvégeként és törhüvelyként való besorolás mellett²⁷ övfüggőként való azonosítás is előfordul.²⁸ Ornamentikája, különösen az áttört háromszögek sora, tipológiai szempontból hasonlóságot mutat a tiszakóródi lelet mintázatával. A szuvorovói lelet keltezésénél Szergej V. Mahortih a sírban talált késő csernogorovkai periódusra jellemző lunula alakú bronztárgy jelenlétére hivatkozva a sírt és így a leletet a preszkíta korszak kezdeti időszakára, a Kr. e. 9. századra datálta.²⁹

Középső vaskori analógiák

A preszkíta korszakot követően a Kárpát-medence középső vaskori leletanyagában is megjelennek különböző anyagú és kialakítású hüvelyvégek, hüvelyvédők, melyek funkciójukat tekintve török, kések vagy lándzsák hegyrészének, pengéjének védőalkalmatosságai lehettek.³⁰ A vasból készült példányok viszonylag gyakori típust képviselnek a korszak leletanyagában.³¹ A vaslemezből készült változatok elterjedése az Észak-Balkán térségében a Donja Dolina és Ferigile lelőhelyek síranyagának tanúsága szerint már a Kr. e. 7. századtól megfigyelhető.³²

Magyarország és Szlovákia területe

A Vekerzug-kultúra elterjedési területéről egyaránt ismertek vasból³³ és ritkábban bronzból készült változatok.

²¹ TYERENOZSKIN 1976. 181. risz. 95: 1.; PATRUSEV–HALIKOV 1982.; PARZINGER 1998. 223. Abb. 8: 25b.; BRUJAKO 2005. 268. risz. 70: 1.; KEMENCZEI 2005A. 70.; PATRUSEV 2011. 194. risz. 47: 45.; KUZMINIH–CSIZSEVSZKIJ 2014. 118. risz. 8: 7.; SZABÓ et al. 2018. 88. 5. ábra 8.; HORVÁTH 2021. 160. risz. 3: 76.

²² PARZINGER 1998. 229.; KEMENCZEI 2005A. 70.; KUZMINIH–CSIZSEVSZKIJ 2014. 123.

²³ PARZINGER 1998. 221., 223., 234., Abb. 8: 25a–b.

²⁴ KUZMINIH–CSIZSEVSZKIJ 2014. 123.

²⁵ KUZMINIH–CSIZSEVSZKIJ 2014. 123.

²⁶ TYERENOZSKIN 1976. 63. risz. 32: 1.; CSERNYAKOV 1977. 32. risz. 2: 1.; BRUJAKO 2005. 268. risz. 70: 3.; KEMENCZEI 2005A. 70–71.; MAHORTIH 2008. 406. risz. 21: 4., 533. risz. 148: 5.; MAHORTIH 2014. 462. risz. 6: 2.; SZABÓ et al. 2018. 88. 5. ábra 9.

²⁷ CSERNYAKOV 1977. 31.; BRUJAKO 2005. 269.; SZABÓ et al. 2018. 89.

²⁸ KEMENCZEI 2005A. 70–71. Szergej V. Mahortih nem foglalt konkrét állást a tárgy rendeltetésének meghatározásában, ugyanakkor hangsúlyozta a sírból előkerült vastör jelenlétét (MAHORTIH 2008. 112.).

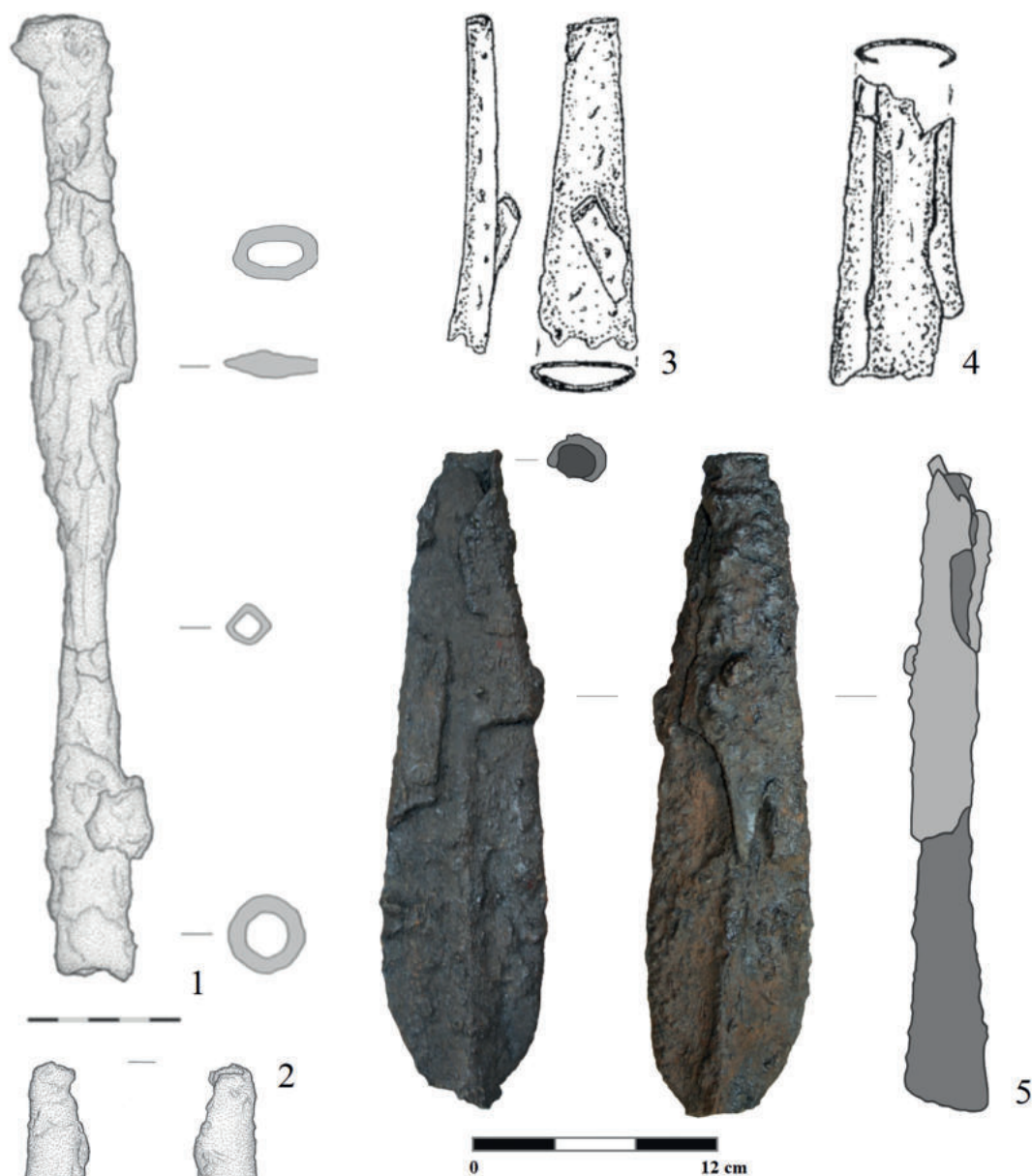
²⁹ MAHORTIH 2014. 456.

³⁰ KEMENCZEI 2009. 38.

³¹ Soós 2021. 80.

³² KEMENCZEI 2009. 39.

³³ Lelethelyek listáját lásd KEMENCZEI 2009. 179. Vaslándzsák esetében például: Szentes–Vekerzug, 135. sír (PÁRDU CZ 1955. XIII: 4. a–c), 142. sír (PÁRDU CZ 1955. X: 5–6., XI: 3., XII: 12.; KEMENCZEI 2009. 299. Taf. 77: 10–11.), Tápiószéle, 74. sír (PÁRDU CZ 1966. XV: 8., XVII: 6.; KEMENCZEI 2009. 304. Taf. 82: 10.). Vas hüvelyborítással rendelkező vaskés: Nyíregyháza–Közvágóhíd, szörvány sírlelet (KEMENCZEI 2009. 273. Taf. 51: 2.). Kemenczei a szerbiai Doroslovo–Dépfeld/Doroszló lelőhelyen feltárt, vas lándzsahegyes 18. sírt a Vekerzug-kultúra egyik legdélebbi ismert lelőhelyeként tartotta számon (KEMENCZEI 2009. 21.). Ugyanakkor a lelőhely sírjai kapcsán felmerült a Srem-csoport kulturális hatásának lehetősége is (LJUŠTINA 2010. 61–62.; GYUCHA et al. 2015. 190.). Vas lándzsahegyvédők a dunántúli Hallstatt síranyagban is feltűnnek, például: Alsónyék, 14. sír (Soós 2020. 428. Fig. 17.; Soós 2021. 80. Fig. 27: 1.).

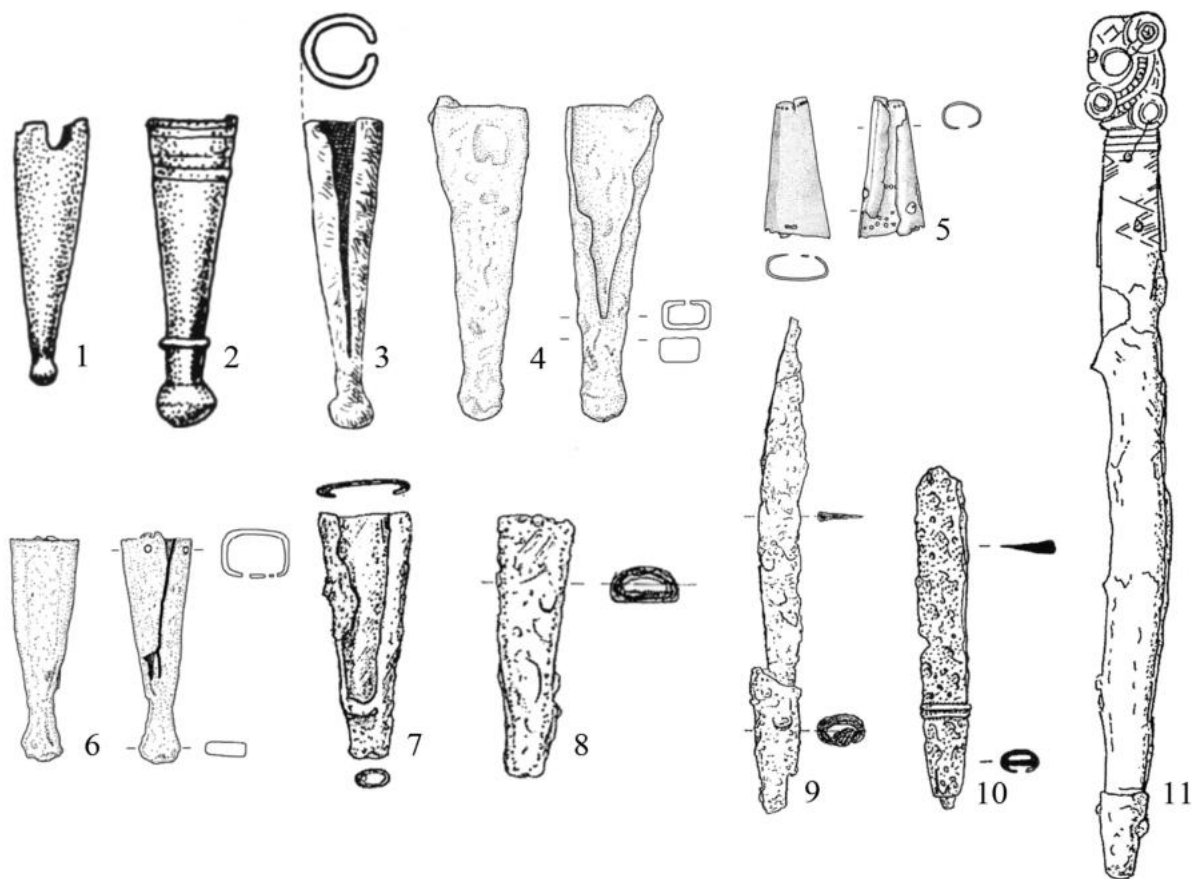
4. kép

Válogatás a Vekerzug-kultúra anyagában található vas lándzsavédőhegyekből/hüvelyvégekből (2–4. méret nélküliek) 1–2: Bátmonostor–Szurdok, 247. obj. (HU) (GYUCHA et al. 2015. 188. Fig. 5: 1., 2. alapján), 3: Tápiószele, 74. sír (HU) (KEMENCZEI 2009. 304. Taf. 82: 10. alapján), 4: Szentés–Vekerzug, 142. sír (HU) (KEMENCZEI 2009. 299. Taf. 77: 10. alapján), 5: Szentés–Vekerzug, 135. sír (HU) (tárgyfotó és tárgyrajz: Török-Botyánszki Anna)

Fig. 4

A selection of iron spearhead tips/scabbard tips found in the Vekerzug culture material (1–4. unsized) 1–2: Bátmonostor–Szurdok, feature 247 (Hungary) (After GYUCHA et al. 2015. 188. Fig. 5: 1., 2.), 3: Tápiószele, grave No. 74 (Hungary) (After KEMENCZEI 2009. 304. Taf. 82: 10.), 4: Szentés–Vekerzug, grave No. 142 (Hungary) (After KEMENCZEI 2009. 299. Taf. 77: 10.), 5: Szentés–Vekerzug, grave No. 135 (Hungary)

(Photo and subject drawing by Anna Török-Botyánszki)

5. kép

Válogatás a Vekerzug-kultúra anyagában található bronz (1–2.), illetve vas (3–10.) kés- és törhüvelyvégekből (méret nélküliek) 1: Alsótelekes–Dolinka, szórvány az a) helyről (HU) (PATAY–B. KISS 2001–2002. 109. 17. ábra 11. alapján), 2: Alsótelekes–Dolinka, szórvány az n) helyről (HU) (PATAY–B. KISS 2001–2002. 109. 17. ábra 12. alapján), 3: Sanislău/Szaniszló 58. sír (RO) (NÉMETI 1982. 138. Abb. 16: 6. alapján), 4: Chotín/Hetény IA, Ž 110A/54. sír (SK) (KOZUBOVÁ 2013. 106. Obr. 33. alapján), 5: Chotín/Hetény IB, K 44B/61. sír (SK) (KOZUBOVÁ 2013. 106. Obr. 33. alapján), 6: Chotín/Hetény IA, K 41A/52. sír (SK) (KOZUBOVÁ 2013. 106. Obr. 33. alapján), 7: Szentés–Vekerzug, 142. sír (HU) (KEMENCZEI 2009. 299. Taf. 77: 11. alapján), 8: Nyíregyháza–Közvágóhíd, szórvány (HU) (KEMENCZEI 2009. 273. Taf. 51: 2. alapján), 9: Piliny–Borsos hegy, szórvány (HU) (KEMENCZEI 2009. 391. Taf. 169: 5. alapján), 10: Tiszavasvári–Dózsa-telep, 48. sír (HU) (KEMENCZEI 2009. 332. Taf. 110: 2. alapján), 11: Szentés–Vekerzug, 120. sír (HU) (KEMENCZEI 2009. 299. Taf. 77: 1. alapján)

Fig. 5

A selection of bronze (1–2.) and iron (3–10.) knife and dagger sheath tips found in the Vekerzug culture material (unsized) 1: Alsótelekes–Dolinka, stray find from location a) (Hungary) (After PATAY–B. KISS 2001–2002. 109. Fig. 17: 11.), 2: Alsótelekes–Dolinka, stray find from location n) (Hungary) (After PATAY–B. KISS 2001–2002. 109. Fig. 17: 12.), 3: Sanislău/Szaniszló, grave No. 58 (Romania) (After NÉMETI 1982. 138. Abb. 16: 6.), 4: Chotín/Hetény IA, grave Ž 110A/54 (Slovakia) (After KOZUBOVÁ 2013. 106. Obr. 33.), 5: Chotín/Hetény IB, grave K 44B/61 (Slovakia) (After KOZUBOVÁ 2013. 106. Obr. 33.), 6: Chotín/Hetény IA, grave K 41A/52 (Slovakia) (After KOZUBOVÁ 2013. 106. Obr. 33.), 7: Szentés–Vekerzug, grave No. 142 (Hungary) (After KEMENCZEI 2009. 299. Taf. 77: 11.), 8: Nyíregyháza–Közvágóhíd, stray find (Hungary) (After KEMENCZEI 2009. 273. Taf. 51: 2.), 9: Piliny–Borsos Mountain, stray find (Hungary) (After KEMENCZEI 2009. 391. Taf. 169: 5.), 10: Tiszavasvári–Dózsa-site, grave No. 48 (After KEMENCZEI 2009. 332. Taf. 110: 2.), 11: Szentés–Vekerzug, grave No. 120 (After KEMENCZEI 2009. 299. Taf. 77: 1.)

Használatuk a teljes szkíta korszakban kimutatható.³⁴ A vasból készült példányok esetében a harci kések és lándzsák vas hegyvédő hüvelyei formai szempontból közel azonos típusba sorolhatók.³⁵ Párducz Mihály a vasból készült darabokat a bronzból öntött példányok helyi másolataiként értelmezte.³⁶

Az egybeöntött, áttört díszítésű példányok – mint amilyen a tiszakóródi lelet is – kizárólag bronzból ismertek.³⁷ Magyarországról a tiszakóródi kivül eddig három ilyen példány ismert, amelyek közül mindössze egy köthető régészeti kontextushoz. Az első, régészeti összefüggésben előkerült hazai leletet 1939-ben, kavics- és homokbányászat során találták Ártánd határában. A pontos lelőköörülmények nem rekonstruálhatók teljes bizonyossággal, és egyéb mellékletekre sincs konkrét utalás. A megtalálók visszaemlékezése szerint az áttört háromszög-mintázatú hüvelyvég (I. tábla 1.) egy csontvázas temetkezésből származott, amelyben két felhúzott fülű csésze (I. tábla 2–3.), valamint vas pajzsdudor(-ok) töredékei (II. tábla 1–15.) is előkerültek.³⁸

A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében a 62.19.14. leltári számon egy áttört nyílhegy-mintával díszített bronz hüvelyvég található, amely ismeretlen magyarországi lelőhelyről származik (V. tábla 1.).³⁹ Egy, az ismeretlen lelőhelyű példánnyal tipológiailag azonos típusú hüvelyvég ismert Dédestapolcsány–Verebce-bérc lelőhelyről (V. tábla 2.). A 2023-as feltárás során műszeres lelet- és lelőhelyfelderítést is végeztek, amelynek eredményeként több vaskori szórványleletet azonosítottak. Ezek között szerepelt egy szkíta kori akinakész, valamint tőle körülbelül 100 méterre egy bronzból készült, áttört nyílhegymintás hüvelyvég.⁴⁰

Az említett két tárgy azonos mintázatú hüvelyvéget (V. tábla 3.) találtak a Hallstatt-kultúra nagyméretű telepei közé tartozó, szlovákiai Smolenice–Molpír/Szomolány lelőhely, 25. házában.⁴¹

Románia területe

Erdélyben a szkíta jellegű Ciumbrud/Csombord/Erdély-csoport síranyagából szintén ismertek áttört minta nélküli, illetve különböző áttört mintázatú és formájú bronzból készült hüvelyvégek.⁴²

³⁴ KEMENCZEI 2009. 39. Kések bronzgombos végű hüvelyborításai például: Alsótelekes–Dolinka, szórvány (PATAY–B. KISS 2001–2002. 109. 17. ábra 11–12.; KEMENCZEI 2009. 365. Taf. 143: 15–16.), Sanislău/Szaniszló, 58. sír (NÉMETI 1982. 138. Abb. 16: 6.).

³⁵ KEMENCZEI 2009. 38.

³⁶ PÁRDU CZ 1966. 88.

³⁷ PÁRDU CZ 1965. 192. A tiszakóródival megegyező típusba tartozó tárgyak és lelőköörülmények leírását bővebben lásd jelen cikk katalógusában!

³⁸ SŐREGI 1941. 99–102., 11. kép; PÁRDU CZ 1965. 139., 144–149., Pl. XXII: 8., Pl. XXIII: 5.; DITRÓINÉ SALLAY et al. 1971. 706. 5. kép: 8.; PÁRDU CZ 1973. Taf. X: 15.; ALMÁSSY et al. 2001. 140.; BRUJAKO 2005. 261. risz. 68: 2.; SZABÓ et al. 2018. 5. ábra 10. A két csésze és a vastöredékek elemzésének eredményét „*A kulturális és időbeli kontextus vizsgálatának nehézségei*” című fejezetben ismertetjük. A jelen publikációban szereplő 1939. évi ártándi szórványleletek fotójáért köszönet illeti Szabó Mariann régész kollégánót (Déri Múzeum, Debrecen).

³⁹ ALMÁSSY et al. 2001. Kat. 78.; KEMENCZEI 2009. 178., 409. Taf. 187: 3.

⁴⁰ V. SZABÓ et al. 2024. 609. Fig. 6: 7.

⁴¹ DUŠEK–DUŠEK 1995. 11., 74. Taf. 1: 14.; STEGMANN–RAJTÁR 1998. 268. Tab. 1.; STUDENÍKOVÁ 2000. 68. Abb. 3: 4.; ROMSAUER 2004. 402. Tab. I: 6.; STEGMANN–RAJTÁR 2005. 149., 151. Abb. 22: 17.; HELLMUTH 2006. 205.; BANDRIVSZKIJ 2014. 344. risz. 173-a: 5. A telepobjektumot a Hallstatt-kultúra Kalenderberg-csoportjához köti a kutatás (KOZUBOVÁ–ŠKAKOV 2015. 309–310.). Az objektumból feltárt, említésre méltó leletek közé tartoznak az előkerült, karakterisztikus szövőszéknehezékek (STEGMANN–RAJTÁR 1998. 268. Tab. 1.). A szlovák szakirodalmi segítségért hálás köszönettel tartozom Anita Kozubovának (Slovenská akadémia vied/Szlovák Tudományos Akadémia, Pozsony)!

⁴² Vasból készült hüvelyvégek analógiái: Aiud–Gerepen/Nagyenyed, sírlelet (HEREPEY 1901. 96., XIX. tábla: 194.; VULPE 1990. 99., Taf. 32: 214.), Ciumbrud/Csombord, 6. sír (VULPE 1990. 99. Nr. 215.).

A legelső áttört díszű változat megtalálása még a 19. század végéről származik. 1880-ban Päsăreni/Backamadaras és Murgești/Nyárádszentbenedek közötti „közút kiigazítása alkalmával” csontváz temetkezés maradványait találták meg. A sír összegyűjtött mellékletei közül egy áttört geometrikus mintázatú hüvelyvég került múzeumba (VII. tábla 4.).⁴³

A tiszakóródihoz hasonló, áttört háromszög-mintázatú, hosszúkás hüvelyvég (VI. tábla 3., 12.) in situ került elő a Budești-Fânațe/Szénásbudatelke 6. számú, KDK–NyÉNy irányítású, nyújtott testhelyzetű, fegyveres férfi sírjából (VI. tábla 7.). A hüvelyvég a csontváz jobb oldala mellett, párhuzamosan helyezkedett el egy, a koponya felé irányított vaslándzsa hegyén (VI. tábla 6.).⁴⁴

A szénásbudatelki temető 3. számú, K–Ny tájolású, nyújtott testhelyzetű inhumációs sírjából egy, a 6. sír leletétől tipológiailag teljesen eltérő hüvelyvég (VII. tábla 7.) került elő. Ez a darab áttört és bemélyített kör- és vonalmotívumokkal díszített, hossza 12 cm. A leletet a váz jobb oldalánál, a hónalj környékén dokumentálták, keskenyebb végével a lábak felé irányítva.⁴⁵ George Marinescu a leletet a tárgy formai és díszítőjegyei alapján a Kr. e. 7. század közepére datálta.⁴⁶

Az áttört minta nélküli változatok mindössze két erdélyi lelőhelyről származnak.⁴⁷ 1897-ben Aiud/Nagyenyeden, a sétátre vezető szerpentinút felső végének bal oldalán, a Czinege-telektől nem messze, kavicsbányászat során szkíta kori sírokat bolygattak meg. A feltárások során 130 cm mélységben, egy kavicsthalmazban egy kerámiaedényt találtak. Az edény felett egy vaslándzsa feküdt, amelynek hegyére bronz hüvelyvéget illesztettek (VII. tábla 5.).⁴⁸ A hüvelyvég öt vízszintes, körbefutó bordával tagolt.⁴⁹ A Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményében szerepel egy hasonló lelet Șard/Sárd lelőhely megnevezéssel, amely egy vaslándzsa bronz hüvelyvéggel ellátott hegyét tartalmazza (VII. tábla 6.). Ez a hüvelyvég három vízszintes, körbefutó bordával díszített.⁵⁰ Korábban mind a nagyenyedi, mind a sárdi vaslándzsákat kelta eredetüként határozták meg.⁵¹

A Ferigile-kultúra leletanyagában szintén megtalálhatók a kések, török és lándzsák hegyrészét vagy hüvelyét borító, védelmi célokat szolgáló, vasból hajlított hüvelyvégek (6. kép). E tárgyak között bekarcolt vonaldíszes (6. kép 1–2., 5–6.) és cikcakkos szegélyű változatok egyaránt előfordulnak (6. kép 4.). Formájuk megfelel a késő Hallstatt-korra jellemző példányoknak. Ezek

⁴³ TÉGLÁS 1887. 193.; HERPEY 1897A. 63. 1. ábra 1.; HERPEY 1901. 93., XVI. tábla: 145.; PÁRVAN 1926. 353–354.; ROSKA 1929. 309–310., 316., 77. kép; ROSKA 1937. 175., 189., Abb. 14.; GALLUS–HORVÁTH 1939. 4. kép: 1.; ROSKA 1942. 205–206., 246. kép; VULPE 1990. 98. Nr. 206., Taf. 31: 206., Taf. 46: A; BANDRIVSZKIJ 2014. 344. risz. 173-a: 2.; SZABÓ et al. 2018. 88. 5. ábra 11.

⁴⁴ MARINESCU 1984. 48–49., 56. Abb. 5.; VULPE 1990. 25., 98. Nr. 205., Taf. 31: 205., Taf. 43: A; GAWLIK 1998. 57.; STUDENÍKOVÁ 2000. 68. Abb. 3: 2.; BRUJAKO 2005. 251. risz. 65: A; BANDRIVSZKIJ 2014. 344. risz. 173-a: 1–2.; TOPAL 2015A. 37. Fig. 3: A; KOZUBOVÁ–SKAKOV 2015. 303. Abb. 1: 22., 310.; KOZUBOVÁ–SZKAKOV 2016. 86. risz. 2: 22., 95.; TOPAL 2021. 365. risz. 173: A; TOPAL 2022. 39., 59., Fig. 12: A. Jelen publikációban szereplő lelet fotójáért külön köszönet illeti Radu Zagreanu régész kollégát (Beszterce-Naszód Megyei Múzeum).

⁴⁵ MARINESCU 1984. 48., 54. Abb. 3: 4.; VULPE 1990. 98. Nr. 204., Taf. 31: 204., Taf. 42: C; STUDENÍKOVÁ 2000. 68. Abb. 3: 1.

⁴⁶ MARINESCU 1984. 73–74.

⁴⁷ Alexandru Vulpe tipológiai szempontból ezeket a tárgyakat a bronz hüvelyvégek második csoportjába sorolta (VULPE 1990. 98.).

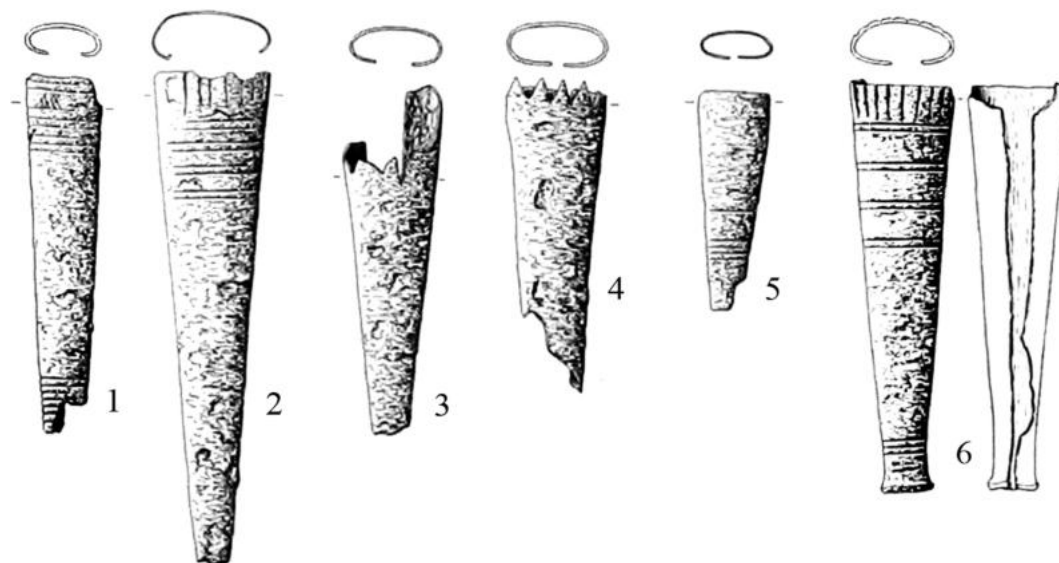
⁴⁸ HERPEY 1897B. 327. 8. ábra, 328.; HERPEY 1901. 68–70., XVI. tábla: 152a.; ROSKA 1942. 188–189. A sírban különböző edényeket találtak. Herepey Károly egy csészét és állatsontot köt az urnához. Egy további felhúzott fülű kerámiaedényt a leírása alapján a kavicsthalmaz között találtak (HEREPEY 1901. 70.). Herepey adataival szemben Roska Márton az utóbbi edényt is az urnaszerű edényhez köti (ROSKA 1942. 188–189.).

⁴⁹ PÁRDU CZ 1965. 193.

⁵⁰ ROSKA 1942. 242. 295. kép; PÁRDU CZ 1965. 193.

⁵¹ ROSKA 1942. 189., 241–242.

a hüvelyvégek elsősorban a névadó Ferigile temető első két fázisához tartozó temetkezések mellékleteire jellemzőek, azonban hiányoznak a temető legidősebb és legfiatalabb síranyagából.⁵²

6. kép

Válogatás a Ferigile-kultúra anyagában található vas kés- és lándzsahüvelyvégekből (méret nélküliek) 1: Ferigile, 4. halom (RO) (VULPE 1990. Taf. 32: 217. alapján), 2: Ferigile, 95. halom (RO) (VULPE 1990. Taf. 32: 219. alapján), 3: Ferigile, 99. halom (RO) (VULPE 1990. Taf. 32: 220. alapján), 4: Ferigile, 99. halom (RO) (VULPE 1990. Taf. 32: 221. alapján), 5: Ferigile, 104. halom (RO) (VULPE 1990. Taf. 32: 222. alapján), 6: Rudeni, 2. halom (RO) (VULPE 1990. Taf. 33: 232. alapján)

Fig. 6

A selection of iron knife and spear sheath tips found in the Ferigile culture material (unsized) 1: Ferigile, barrow No. 4 (Romania) (After VULPE 1990. Taf. 32: 217.), 2: Ferigile, barrow No. 95 (Romania) (After VULPE 1990. Taf. 32: 219.), 3: Ferigile, barrow No. 99 (Romania) (After VULPE 1990. Taf. 32: 220.), 4: Ferigile, No. 99 (Romania) (After VULPE 1990. Taf. 32: 221.), 5: Ferigile, barrow No. 104 (Romania) (After VULPE 1990. Taf. 32: 222.), 6: Rudeni, barrow No. 2 (Romania) (After VULPE 1990. Taf. 33: 232.)

Románia Olténia régiójában, a Basarabi-típusú lelőhelyek közé sorolt⁵³ Ostrovu Mare/Nagysztró síranyagából származik egy különleges, 7,5 cm hosszúságú, áttört mintázatú lelet, amelynek formája leginkább egy csőszerű tárgyhoz hasonlítható (VII. tábla 8.).⁵⁴ A díszítést áttört háromszögek és bekarcolt vonalkötegek alkotják. Funkciójának meghatározása még nem teljesen tisztázott, azonban a jelenlegi értelmezések alapján valószínűsíthető, hogy hüvelyvédőként szolgált.⁵⁵

⁵² VULPE 1990. 99–102.

⁵³ TERTECI 2023. 275–276.

⁵⁴ BERCIU 1939. 146. Fig. 181.; BERCIU 1953. Pl. XL: 8.; VULPE 1990. 99. Nr. 209., Taf. 31: 209.

⁵⁵ VULPE 1990. 99. Nr. 209.

Északnyugat-Balkán területe

A szkíta jellegű emlékmegyén túl az északnyugat-balkáni Gradiška községben fekvő Donja Dolina lelőhely vaskori síranyagában is előfordulnak különböző hüvelyvégek (X. tábla).⁵⁶ A Donja Dolina lelőhelyen feltárt temető területéről szórványként nyilvántartott bronz hüvelyvég trapéz alakú, ovális keresztmetszetű, és mindkét oldalán hosszanti irányban áttört háromszögekkel díszített (X. tábla 7.). Formai és díszítési jegyei alapján szoros párhuzamot mutat a Kárpát-medence leletanyagával. A hüvelyvég belsejében az egykori vasfegyver hegyének egy része is fennmaradt, amely a bronzhoz korrodálódott. A tárgy mindkét nyitott végén bordázattal megerősített kialakítású.⁵⁷

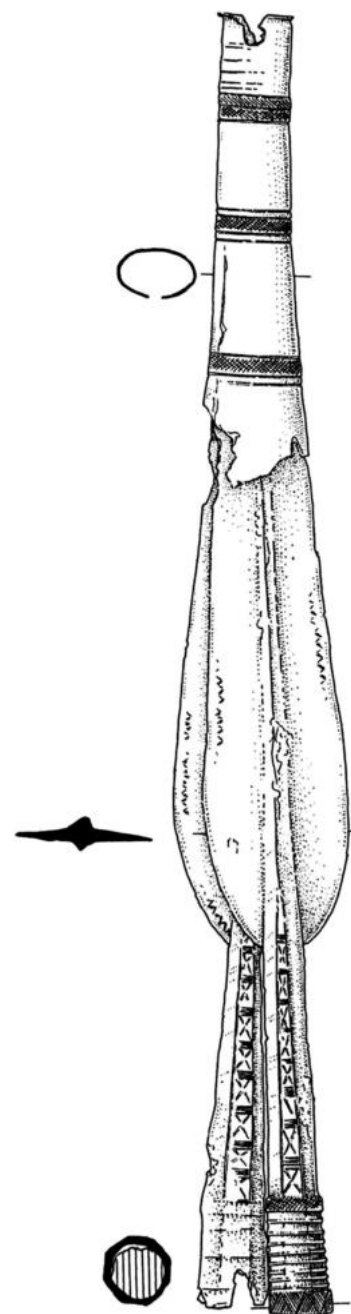
7. kép

Magdalenska gora–Preloge, 2. sírhalom 1–2. sír (SI) (méret nélkül)
(KOZUBOVÁ–HORVÁTH 2019. 148. Abb. 5: 8–9. alapján)

Fig. 7

Magdalenska gora–Preloge, barrow No. 2, graves 1–2 (Slovenia) (unsized)
(After KOZUBOVÁ–HORVÁTH 2019. 148. Abb. 5: 8–9.)

A Donja Dolina, Greda des Mato Petrović Sen. 12. számú, K–Ny tájolású inhumációs sírjából (X. tábla 2–6.) egy bronzlemezből hajlított hüvelyvég került elő (X. tábla 4.). A sír mellékletei között egy fej felett elhelyezett, kézzel formált tál (X. tábla 5.), valamint két vaslándzsa is szerepelt (X. tábla 3–4.). Az egyik, 41 cm hosszúságú lándzsa hegyére egy bronzból hajlított hüvelyvéget vagy hegyvédőt helyeztek (X. tábla 4.),⁵⁸ amelynek szélesebb vége az ártándi (I. tábla 1.) és az ismeretlen magyarországi lelőhelyű példányhoz (V. tábla 1.) hasonló hullámvonalszerű, cikcakkos kiképzést mutat. A csontváz jobb oldalán egy rövid, egyélű, ívelt pengéjű, hajlított markolatú, Donja Dolina–Tržišče-típusú vaskard feküdt (X. tábla 2.).⁵⁹ A lelőhelyen az ezen típusba tartozó vaskardok esetében a Kr. e. 6. századi keltezés valószínűsíthető.⁶⁰ A 12. sír leletéhez kialakításában és díszítésében hasonló, bronzlemezből hajlított hüvelyvéggel ellátott példány a Magdalenska gora–Preloge lelőhely 2. sírhalmának 1–2. számú temetkezése mellékletei között is szerepel, ahol a

⁵⁶ TRUHELKA 1904.; MARIĆ 1964. Tab. VI: 28.; PÁRDUZ 1965. 193–194.; MARINESCU 1984. 75.; STUDENÍKOVÁ 2000. 67. A lelőhely területe egy jelentős kereskedelmi központként értelmezhető, elhelyezkedése pedig kulcsszerepet játszott a térség áruforgalmában. Az elsősorban a Száva folyását követő kereskedelmi útvonal mentén fekvő központ hangsúlyos kereskedelmi kapcsolatokat ápolott az Alpok, a Pannon régió és a Balkán határvidékén, hatása pedig egészen a Földközi-tenger térségéig nyúlt (JAŠAREVIĆ 2017. 7–30.).

⁵⁷ TRUHELKA 1904. 151. Fig. 102.

⁵⁸ TRUHELKA 1904. 126., Taf. LXXIII: 6.

⁵⁹ TRUHELKA 1904. 126., Taf. LXXIII: 4. Ezt a kardtípust elsősorban a Kr. e. 7. század második felére – Kr. e. 6. századra datálják, míg elterjedésük koncentrációja a délkelet-alpi területeken figyelhető meg (CĂRĂBIȘI 2020. 117–145.).

⁶⁰ CĂRĂBIȘI 2020. 144.

Vekerzug-kultúrára jellemző vaslándzsák társaságában került elő.⁶¹ A sírt a feltárt mellékletek, különösen a fibulák, a LT A periódus kezdetére datálják.⁶²

Közép-Dnyeszter vidéke

A Közép-Dnyeszter vidékén, a szkíta jellegű nyugat-podóliai-csoport emlékanyagából egy áttört geometrikus díszű bronz hüvelyvég ismert. Az ukrain Svajkivci/Швайківці 1. halomnál – az ásató megállapítása szerint – egy kultikus vagy rituális funkciójú építményt tártak fel (VIII. tábla 1.). A trapéz alakú, ovális keresztmetszetű, mindkét oldalán nyitott, vízszintes sorokban áttört háromszög-díszű tárgy az építmény északnyugati sarkában, egy kőlap alatt, 1,23 méteres mélységben helyezkedett el. A feltáró régész aranyozás nyomait vélte felfedezni rajta. A leletet kapcsolatba hozták a Kárpát-medencei hasonló példányokkal, amelyek tipológiai és díszítési jellemzőik alapján szoros párhuzamokat mutatnak a halomban felfedezett tárggyal.⁶³

A középső vaskori példányok funkciója és keltezése

Az Alföld és Erdély területén az áttört kialakítású hüvelyvégek a szkíta korszak első felére, a Kr. e. 7–6. századra keltezhető sírok mellékletei között fordulnak elő.⁶⁴ A szénásbudatelki 6. sír hüvelyvég-zördését, valamint az ezzel azonos vagy hasonló tárgyakat – a többek között Nyárádszentbenedek, Nagyenyed, Sárd, Ártánd és Donja Dolina lelőhelyek anyagát – G. Marinescu preszkíta előzmények és kora szkíta kori analógiák alapján a Kr. e. 7. század második felére datálta.⁶⁵ Véleménye szerint a szénásbudatelki temető használata a Kr. e. 7. század közepétől a század végéig terjedt, és nem érte meg a Kr. e. 6. század fordulóját.⁶⁶

I. V. Brujako is úgy vélte, hogy a temető nem lehet idősebb a Kr. e. 7. század közepénél.⁶⁷

Anita Kozubová és Alekszandr Szkakov tágabb időkeretet feltételeztek, és a Kr. e. 7. század második felére – Kr. e. 6. század elejére datálták a tárgytípust.⁶⁸ Denis Topal a szénásbudatelki 6. sír Posmuş/Paszmos-típusú akinakészét a kora szkíta időszakra, a Kr. e. 7. század második felére helyezte.⁶⁹ Anja Hellmuth a szomolányi leletek vizsgálata alapján arra a következtetésre jutott – hivatkozva a Szénásbudatelken talált 6. számú szkíta kori sír anyagára –, hogy a szomolányi hüvelyvég a lelőhely idősebb, Kr. e. 7. századi emlékéhez tartozik.⁷⁰ Ezzel szemben Etela Studeníková a szomolányi 25. számú ház feltárt régészeti anyagát szélesebb kronológiai határok közé; a Kr. e. 7. század második felére, 6. század elejére datálta.⁷¹

---

⁶¹ TECCO HVALA et al. 2004. Taf. 15: 8.; TECCO HVALA 2012. 124. Sl. 48: 5.; KOZUBOVÁ–HORVÁTH 2019. 148. Abb. 5: 8–9.

⁶² TECCO HVALA et al. 2004. Taf. 15.; TECCO HVALA 2012. 358–361.; KOZUBOVÁ–HORVÁTH 2019. 146.

⁶³ BANDRIVSZKIJ 2009. 202–235.; MOGYLOV 2013. 210. Fig. 3: 7.; BANDRIVSZKIJ 2014. 342. risz. 173: 2., 2a., 344. risz. 173-a: 4.; BURGHARDT 2015. 150. Fig. 5: 11.; MOGILOV 2020. 148. risz. 8: 16.

⁶⁴ KEMENCZEI 2005A. 71.

⁶⁵ MARINESCU 1984. 75.

⁶⁶ MARINESCU 1984. 81.; GAWLIK 1998. 56–57.

⁶⁷ BRUJAKO 2005. 249–250.

⁶⁸ KOZUBOVÁ–SKAKOV 2015. 309–310.; KOZUBOVÁ–SZKAKOV 2016. 90–95.

⁶⁹ TOPAL 2022. 42.

⁷⁰ HELLMUTH 2006. 205.

⁷¹ STUDENÍKOVÁ 2000. 67.

Mikola Bandrivszkij monográfiájában a Svajkivci lelőhelyet a nyugat-podóliai-csoport második fázisába sorolta, és a Kr. e. 7. század második–harmadik negyedéhez köthető lelőhelyek között említette.⁷²

Marinescu meghatározása szerint ezek a tárgyak a sírban való helyzetük és a mellékletek összetétele alapján lándzsák hüvelyvégződésekként szolgáltak.⁷³ A szomolányi tárgyat a szénásbudatelki leletre hivatkozva, szintén lándzsa hüvelyvédőjeként, hüvelyvégződésekként azonosították.⁷⁴ Ezzel az állásponttal szemben Bandrivszkij a svajkivci leletet egy akinakész hüvelyvégződésekként rekonstruálta (VIII. tábla 2.).⁷⁵

A mellékletek összetétele alapján felmerült annak lehetősége, hogy a tárgyalt leletek és lelettípusok egy katonai elitréteghez kapcsolódhatnak.⁷⁶

Az áttört minták formai vizsgálata a leletanyag tükrében

Az áttört minták formai elemzése kiemelten fontos a leletanyag szempontjából, mivel ezek nemcsak esztétikai, hanem funkcionális és kulturális jelentőséggel is bír(hat)nak. Az áttört díszítések vizsgálatát három fő szempont mentén lehet rendszerezni: geometriai forma, mintázati elrendezés és technológiai kivitelezés. A hüvelyvégen két alapvető készítőtechnikai mintázattípus különíthető el: egyrészt az áttört motívumok, másrészt az ezeket elválasztó, bemélyített vagy bekarcolt vonalkötegek, amelyek a tárgy horizontális tagolását szolgálják. Az áttört motívumok geometriai formákból állnak, amelyek között hosszúkás, négyszögletes, háromszög- és nyílhegyszerű elemek váltakoznak. A motívumok szerkezeti logikájának elemzése során egy kombinált mintázati rendszer azonosítható:

1. sor (felső szegély): cikcakkszerűen körbefutó, alapjukon álló egyenlő szárú háromszögek,
2–3. sor: cikcakkszerű, körbefutó mintasor. Váltakozó irányú háromszögek sora, ahol a háromszögek alapjukon és csúcsukon állva váltakoznak. A csúcsaiknál álló háromszögek magasabban helyezkednek el, mint az alapjukon állók, ezzel kihangsúlyozva a cikcakkos motívumot.

4. sor: körbefutó, hosszúkás, nyílhegyszerű motívumok sora.

A tiszakóródi lelethez hasonló bekarcolt vonalköteg a szkíta jellegű hüvelyvégek közül a dédestapolcsányi (V. tábla 2.), szomolányi (V. tábla 3.), valamint az ismeretlen lelőhelyű magyarországi példányon is megfigyelhető (V. tábla 1.). Bár valószínűleg elsődlegesen díszítő funkcióval bírhatott, nem zárható ki, hogy egyes esetekben a hüvelyben lévő fegyver rögzítésében is szerepet játszott. Elképzelhető, hogy a fegyvert vagy magát a hüvelyt egy különálló madzaggal vagy bőrszalaggal rögzítették a hüvelyvéghöz. További lehetőségként merül fel, hogy a hüvelyt a viselő ruházatához erősítették, biztosítva ezáltal annak stabilitását és hordhatóságát. Ezen kívül az sem kizárt, hogy a bekarcolt vonalkötegehez szerves anyagból – például bőrből vagy textilből – készült ráteker dísz vagy függődísz kapcsolódott. A többletfunkcióra utalhatnak a bekarcolt vonalkötegeknél felfedezhető esetleges kopásnyomok is, amelyek további vizsgálatot igényelnek.

Az áttört háromszögmintázatok a szkíta kori leletanyagban az ártándi (I. tábla 1.), szénásbudatelki (VI. tábla 3., 12.), nyárádszentbenedeki (VII. tábla 4.) és svajkivci (VIII. tábla 3.) hüvelyvégeken figyelhetők meg. Tipológiai szempontból a háromszögminta általában vagy vertikálisan, vagy horizontálisan tagolja a hüvelyvéget. Vertikális felosztás esetén a háromszögsorok

⁷² BANDRIVSZKIJ 2014. 323–345.

⁷³ MARINESCU 1984. 73–75.

⁷⁴ ROMSAUER 2004. 411.; STEGMANN-RAJTÁR 2005. 149.; HELLMUTH 2006. 205.

⁷⁵ BANDRIVSZKIJ 2009. 217. risz. 8.; BANDRIVSZKIJ 2014. 342. risz. 173: 2a.

⁷⁶ BANDRIVSZKIJ 2009. 202–235.; BURGHARDT 2015. 143–166.; KOZUBOVÁ–SKAKOV 2015. 301–312.; KOZUBOVÁ–SZKAKOV 2016. 84–96.

váltakozó irányban futnak – mint az ártándi lelet esetében (I. tábla 1.) –, vagy az egy oszlopban elhelyezkedő háromszögek csúcsai egy irányba mutatnak, ahogyan azt a nyárádszentbenedeki (VII. tábla 4.) példány is mutatja. A típus közös jellemzője, hogy az áttört háromszögek középbordát képeznek, amely két mezőre osztja a tárgyat. Az ártándihoz (I. tábla 1.) hasonló cikcakkmintázat figyelhető meg a Donja Dolinából előkerült szórványleleten is (X. tábla 7.).

Horizontális elrendezésnél, mint amilyen a tiszakóródi is, az összes háromszög csúcsa vagy azonos irányba néz – például a szénásbudatelki 6. sír leletén (VI. tábla 3., 12.) –, vagy soronként váltakozó irányba, ahogyan azt a svajkivci tárgy mutatja (VIII. tábla 3.). Azonban az egy horizontális sorban elhelyezkedő, cikcakkszerű kialakítás egyik említett példánál sem jellemző. A váltakozó irányú, horizontális kialakítású mintasor a nyílhegymotívumnál is megfigyelhető: például az ismeretlen magyarországi lelőhelyű (V. tábla 1.), valamint a dédestapolcsányi (V. tábla 2.) és szomolányi hüvelyvégeken (V. tábla 3.).

A tiszakóródihoz hasonló, kombinált mintázat (eddig) kizárólag a szénásbudatelki leleten (VI. tábla 3., 12.) figyelhető meg. Az a. oldalt egy irányba néző háromszögsorok alkotják (VI. tábla 12a.), míg a kopottabb b. oldalon két sorban három-három hosszúkás háromszög helyezkedik el (VI. tábla 12b.). A b. oldal háromszögei kialakításukban és irányukban szoros rokonságot mutatnak a tiszakóródi lelet nyílhegyre emlékeztető mintáival, azzal a különbséggel, hogy a háromszögek alapján hiányzik a V alakú bemélyedés.

A lelet típus jellegzetessége a feltehetően koptatófunkciót betöltő, perem- vagy bordaszerű megerősítéssel kialakított vég. Az ártándinál (I. tábla 1.) a lelet két végén kívül (a kisebb vég inkább peremes) közepén is található egy borda. Ezzel szemben a nyárádszentbenedeki (VII. tábla 4.) és az ismeretlen lelőhelyű magyarországi leletnek (V. tábla 1.) – a Donja Dolina-i szórványlelettel (X. tábla 7.) azonos módon – csak két végét erősítették meg. A szénásbudatelki tárgy felső, nyitott részére plusz megerősítést helyeztek, míg alsó része peremes, hasonlóan a tiszakóródi lelethez. A szomolányi és dédestapolcsányi hüvelyvégek mindkét vége a rendelkezésre álló leletanyag tükrében inkább peremes kialakításúnak tűnik.

A tiszakóródi hüvelyvég áttört, váltakozó irányú, horizontális elrendezésű háromszög vagy cikcakk mintázatához hasonló díszítéssor a szkíta kori leletanyagban a korai időszakra datált, átmeneti típusnak tartott Firminiş/Fürményes-típusú,⁷⁷ madárfejen végződő akinakész hüvelyeknél vagy hüvelyvégződéseknél figyelhető meg (8. kép). Egy a Kobanból származó szórványleleten kívül (8. kép 3.),⁷⁸ a típus legjellemzőbb példánya a névadó Firminiş/Fürményes falu közelében, egy feltételezett temetkezésből származó, kora szkíta Posmuş/Paszmos-típusú ceremóniális akinakész⁷⁹ hüvely (8. kép 1.).⁸⁰ A tárgy bronzból öntött, áttört díszes, ragadozómadár-fejen végződik. Felső részét két sorban elhelyezkedő áttört háromszögminták díszítik, melyeket függőlegesen futó, rovátkolt mintasor követ.⁸¹ A megtalálók szerint az elhunyt mellékletei között az akinakész mellett bronz nyílhegyek, néhány bronzkarika és egy vastárgy is előkerült.⁸²

⁷⁷ TOPAL 2021. 126.; TOPAL 2022. 40–42.

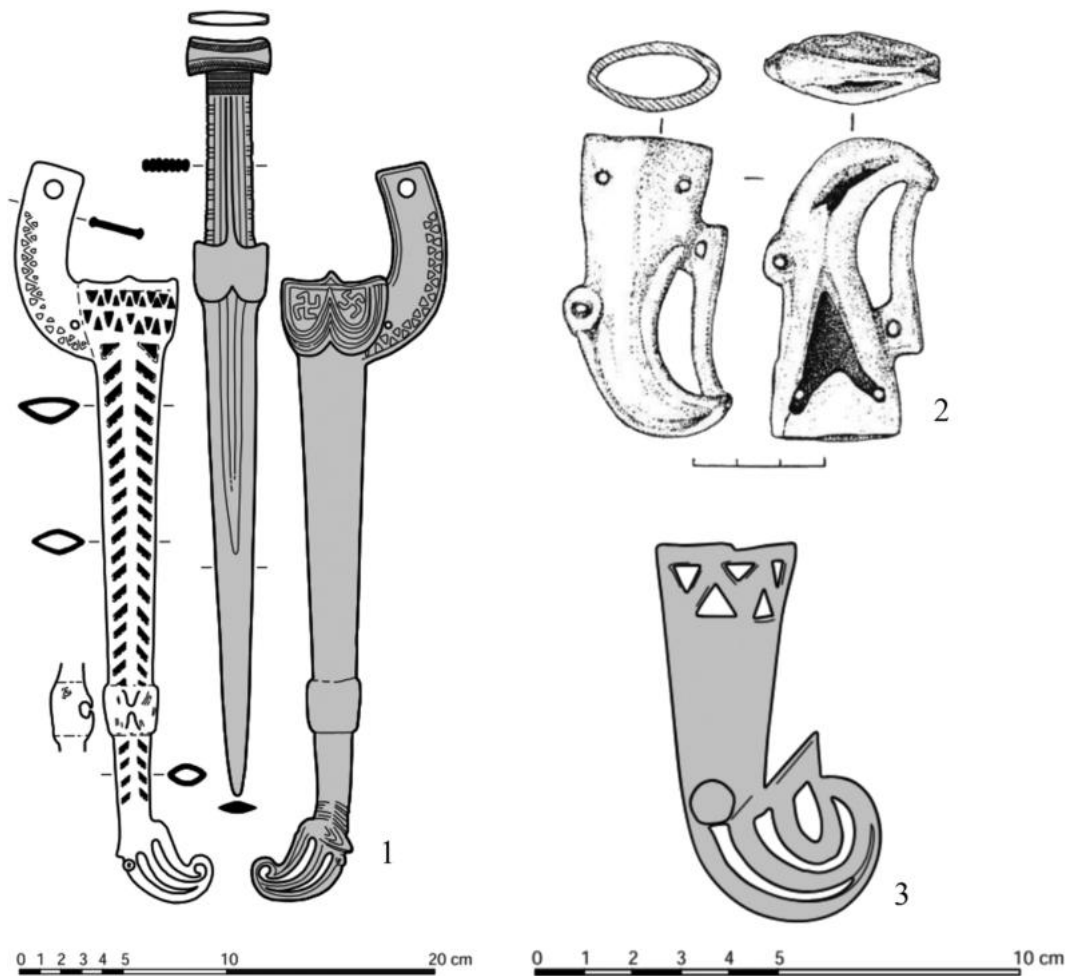
⁷⁸ TOPAL 2015A. 40. Fig. 5: 15.; TOPAL 2015B. 66. risz. 4: 15.; SZKAKOV 2017. 295. risz. 1: 2.; TOPAL 2021. 126. risz. 47: 2.

⁷⁹ MATEI 1978. 109–110.; TOPAL 2015A. 39.

⁸⁰ Az akinakész típusát Marinescu nyomán (MARINESCU 1984. 71–72.) Vulpe különítette el a névadó lelőhely alapján Posmuş típusúként (VULPE 1990. 23.).

⁸¹ MATEI 1977. Pl. I: 1., 3., Pl. II: 3–4.; MATEI 1978. 107. Abb. 3.; VASILIEV 1980. Pl. 12.; CSERNENKO 1984. 60. risz. 28: 2.; VULPE 1990. Taf. 3: 11.; STUDENÍKOVÁ 2000. 68. Abb. 3: 3.; GHEORGHU 2004. 83. Pl. IX.; TOPAL 2015A. 36. Fig. 2: 1.; TOPAL 2015B. 61. risz. 2: 1.; VOLNAJA 2015. 20. risz. 1:17.; TOPAL 2021. 92. risz. 30: 1., 368. risz. 175: 1., 502. Kat. tabl. 7: 35.; TOPAL 2022. 39., 40., Fig. 2: 1. Vulpe a fürményesi leletet a típus fejlődési sorának legelső darabjának vélte (VULPE 1990. 23.).

⁸² MATEI 1977. 63.

8. kép

Válogatás áttört mintás, madárfejben végződő bronzhüvelyekből és hüvelyvégekből 1: Fűrmenyes, halomsír?/Firminiş (RO) (TOPAL 2021. 126. risz. 47: 8a. alapján), 2: Koban, szórvány/Koбань (RU) (TOPAL 2021. 126. risz. 47: 2. alapján), 3: Paskovszkoje V. gorogyisce/Пашковское-V. городище (RU) (SZKAKOV 2017. 295. risz. 1: 15. alapján)

Fig. 8

A selection of bronze scabbards and scabbard tips with an openwork pattern and ending in a bird's head 1: Fűrmenyes, barrow?/Firminiş (Romania) (After TOPAL 2021. 126. ris. 47: 8a.), 2: Koban, stray find/Koбань (Russia) (After TOPAL 2021. 126. ris. 47: 2.), 3: Pashkovskoie-V gorodishche/Пашковское-V. городище (Russia) (After SZKAKOV 2017. 295. ris. 1: 15.)

Az áttört háromszögmotívum mind a korai, mind a kései Hallstatt-kori bronztárgyakon megjelenik. A Dunától délre, a trák, illír és görög emléanyagban a Kr. e. 8–7. században általánosan elterjedt díszítési elemmé vált.⁸³ Az áttört díszítésű tárgyak virágkora a Kr. e. 7. századra tehető, nemcsak Délkelet-, hanem szórványosan Közép-Európa területén is felbukkanva. A motívum eredetével és kulturális összefüggéseivel kapcsolatban A. Vulpe nem foglalt egyértelmű állást, mivel nem találta kellően megalapozottnak A. V. Matei érveit.⁸⁴ Matei ugyanakkor a technikát

⁸³ MARINESCU 1984. 74.

⁸⁴ VULPE 1990. 28.

és a háromszögmotívumokat a délorosz és Kubán-vidéki archaikus szkíta kori emlékművel hozta összefüggésbe. Emellett rámutatott arra, hogy ez a technika a Kárpát-medencei szkíta kori leletanyagban és az illír kultúrában egyaránt megfigyelhető. A legkorábbi áttört díszítésű tárgyak szórva nyosan már a preszkíta korszakban feltűnnek a Fekete-tenger északi térségében, de kimutathatók a szkíta-szibériai művészetben is, például bronzkések nyélrészének díszítései között. A szkíta jellegű leletanyagban az áttört díszítések elsősorban a Kr. e. 6. századra jellemzőek, különösen az állatábrázolásos tárgyakon, ám a motívumok továbbélése a Kr. e. 5–4. században is dokumentálható.⁸⁵

Denis Topal külön kiemelte, hogy a fűrményesi akinakész hüvelyének áttört díszítése (8. kép 1.) stilsztikai rokonságot mutat a szénásbudatelki 6. sírban talált hüvelyvég mintázatával (VI. tábla 12.). Véleménye szerint a Firminiş-típusú hüvelyvég egy átmeneti forma lehetett a pontusi és a kubáni hüvelyvégek között. Az áttört madárfejes végződés, valamint a háromszög alakú áttört minták –, amelyek erős hasonlóságot mutatnak a Kubán-vidék hasonló leleteivel (8. kép 2–3.)⁸⁶ – a tárgy és a típus kaukázusi kapcsolataira utalnak.⁸⁷ A kubáni analógiák azonban megkérdőjelezzik a fűrményesi hüvely Kr. e. 6–5. századra való keltezését.⁸⁸ Korábban ezt a datálást több kutató is csak óvatosan helyezte a Kr. e. 6. század elejére.⁸⁹ Topal a fűrményesi akinakészt a típus ismert analógiái alapján a Kr. e. 7. század második felére datálta. Ez az időbeli meghatározás összhangban áll a késő Koban időszak madárfejes hüvelyvégződéseinek Kr. e. 7. század közepére helyezett keltezésével.⁹⁰

Az azonos és váltakozó irányú háromszögmotívum-sor a szkíta kori fegyverek között az akinakészek markolatának díszítőelemei között is megjelenik (9. kép).⁹¹

A tiszakóródi hüvelyvég alsó részén látható hosszúkás, nyílhegyre emlékeztető, áttört motívum jelentős hasonlóságot mutat a szénásbudatelki hüvelyvég b. oldalának háromszögmintáival (VI. tábla 12b.), valamint a szkíta kori leletanyagban előforduló nyílhegymintázattal. A tiszakóródi leleten a minták enyhén szabálytalan vonalvezetése kezdetben megkérdőjelezheti azok nyílhegyként való értelmezését. A teljes leletanyag párhuzamainak figyelembevételével azonban ez az interpretáció megalapozottnak tekinthető. A V-alakú bemélyedés, amely a nyílhegymintákra jellemző, a tiszakóródi példányon is megfigyelhető, míg a szabálytalanságok az öntési eljárás során vagy az utólagos megmunkálás (reszelés, csiszolás) következményeként alakulhattak ki. A mintázaton kívül mindkét tárgy alsó részénél látható azok kissé összenyomott jellege. Ez származhat akár a viselésből, vagy abból a szándékból, hogy így rögzítsék stabilabban a hüvelyvéget a fegyveren.

A tiszakóródi lelet nyílhegymotívuma – kissé szélesebb kivitelben – megtalálható a dédestapolcsányi (V. tábla 2.), az ismeretlen magyarországi lelőhelyű (V. tábla 1.) és a szomolányi (V. tábla 3.) hüvelyvégeken is. A motívumhoz hasonló kialakítás figyelhető meg a Kubán-vidéki Paskovszkoje-V. gorogyiscse/Пашковское-V. городище lelőhelyről származó, Firminiş-típusú, ragadozómadár-fejben végződő bronz hüvelyvégen is. E lelet hátulsó oldalán egy áttört nyílhegymintára emlékeztető motívum azonosítható (8. kép 2.).⁹² A hüvelyvég formavilága és díszítése kaukázusi kapcsolatokra utal. Bár a kaukázusi ragadozómadár-fejes hüvelyvégek pontos datálása bizonytalan; általában a Kr. e. 7–6. század második felére teszik használatukat.⁹³

⁸⁵ MATEI 1978. 112–113.

⁸⁶ VOLNAJA 2015. 20. risz. 1: 9.; SZKAKOV 2017. 274–298., risz. 1: 2.; TOPAL 2021. 126. risz. 47: 2.

⁸⁷ TOPAL 2021. 95–98., 126. risz. 47: 2.; TOPAL 2022. 40–42.

⁸⁸ VOLNAJA 2015. 27.

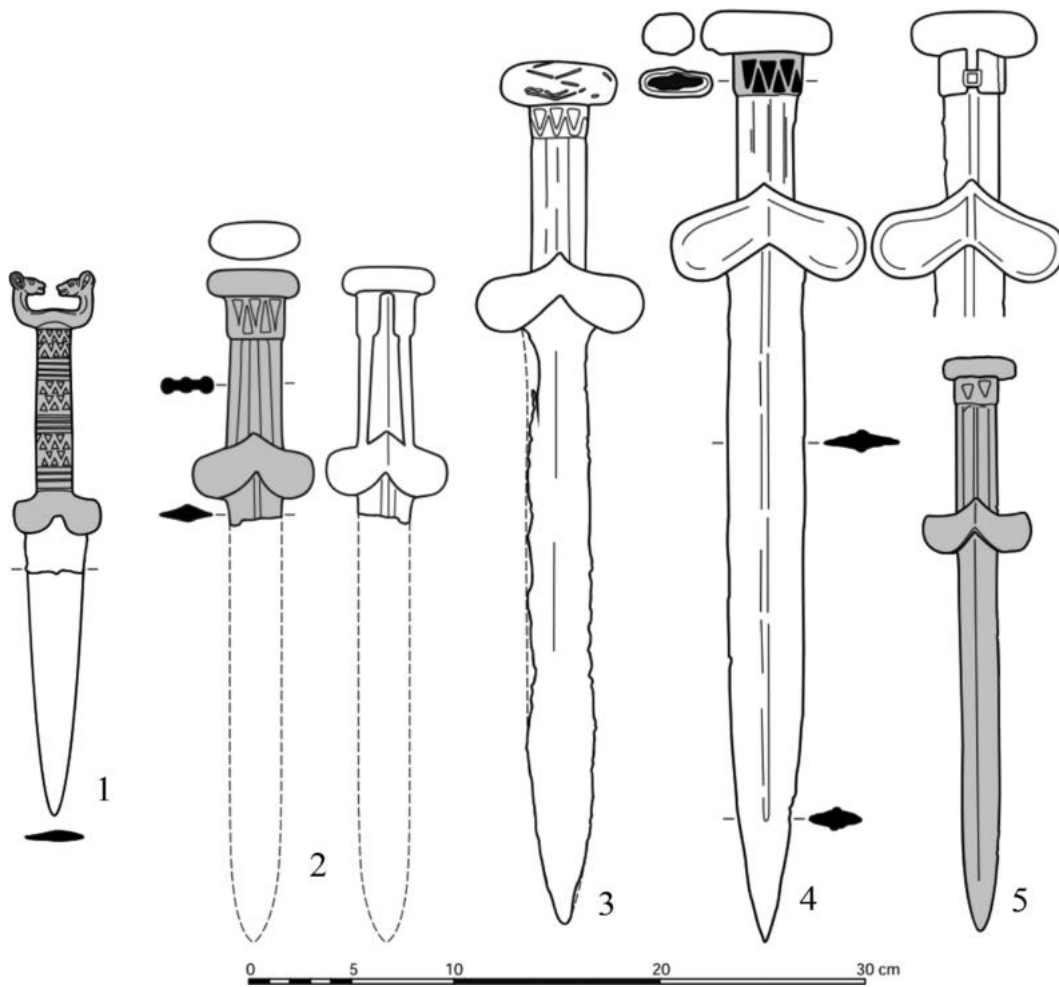
⁸⁹ MATEI 1978. 113.; CSERNENKO 1984. 59.

⁹⁰ VOLNAJA 2015. 26.; TOPAL 2021. 98.; TOPAL 2022. 42.

⁹¹ TOPAL 2021. 118. risz. 43: 8–11., 246. risz. 112: 2.

⁹² TOPAL 2015A. 40. Fig. 5: 21.; TOPAL 2015B. 66. risz. 4: 21.; SZKAKOV 2017. 295. risz. 1: 15.; TOPAL 2021. 126. risz. 47: 5.

⁹³ TOPAL 2015A. 41–42.; TOPAL 2015B. 67.; SZKAKOV 2017. 277–278., 295.

9. kép

Válogatás háromszögmintás díszítésű akinakészekből 1: Akozino, 1. kurgán, 98. sír/Акозинский могильник (RU) (TOPAL 2021. 246. risz. 112: 2. alapján), 2: Vahrusevo, szórvány/Вахрушево, случ. (UA) (TOPAL 2021. 118. risz. 43: 8. alapján), 3: Lugovszkoj, 57. sír/Луговской могильник, погр. 57 (RU) (TOPAL 2021. 118. risz. 43: 9. alapján), 4: Argajasi járás, szórvány/Аргаяшский район (RU) (TOPAL 2021. 118. risz. 43: 10. alapján), 5: Usbiik, szórvány/Ушбиик (KZ) (TOPAL 2021. 118. risz. 43: 11. alapján)

Fig. 9

A selection of acinaces decorated with triangular patterns 1: Akozino, barrow No. 1, grave No. 98/Акозинский могильник (Russia) (After TOPAL 2021. 246. ris. 112: 2.), 2: Vahrushevo, stray find/Вахрушево, случ. (Ukraine) (After TOPAL 2021. 118. ris. 43: 8.), 3: Lugovskoj, grave No. 57/Луговской могильник, погр. 57 (Russia) (After TOPAL 2021. 118. ris. 43: 9.), 4: Argaiash district, stray find/Аргаяшский район (Russia) (After TOPAL 2021. 118. ris. 43: 10.), 5: Ushbiik, stray find/Ушбиик (Kazakhstan) (After TOPAL 2021. 118. ris. 43: 11.)

10. kép

Válogatás szkíta kori áttört nyílhegymintás bronz póznavégekből (méret nélküliek) 1–6: Gyöngyös (HU) (KEMENCZEI 2009. 370. Taf. 148: 1–6. alapján), 7: Nagytarcsa (HU) (KEMENCZEI 2009. 386. Taf. 164: 2. alapján), 8: Ismeretlen lelőhely (HU) (HAMPEL 1893. 401. 22. ábra alapján), 9: Akszjutujinci/Аксютинці (UA) (PEREVODCSIKOVA 1980. 32. risz. 6: 5. alapján), 10: Mala Lepetiha, 2. kurgán/Мала Лепетиха (UA) (PEREVODCSIKOVA 1980. 33. risz. 7: 10. alapján), 11: Krasznokutszk, kurgán/Краснокутський курган (UA) (PEREVODCSIKOVA 1980. 33. risz. 7: 11. alapján), 12: Csertomlik/Чертомлык (UA) (PEREVODCSIKOVA 1980. 33. risz. 7: 12. alapján), 13: Krasznokutszk, kurgán/Краснокутський курган (UA) (PEREVODCSIKOVA 1980. 33. risz. 7: 13. alapján), 14: Vovkivci, 1. kurgán/Вовківці, курган 1 (UA) (FRUNT 2023. 113. risz. 1: 2. alapján)

Fig. 10

A selection of Scythian bronze pole-tops with openwork arrowhead patterns (unsized) 1–6: Gyöngyös (Hungary) (After KEMENCZEI 2009. 370. Taf. 148: 1–6.), 7: Nagytarcsa (Hungary) (After KEMENCZEI 2009. 386. Taf. 164: 2.), 8: Unknown location (Hungary) (After HAMPEL 1893. 401. fig. 22.), 9: Aksjutincy/Аксютинці (Ukraine) (After PEREVODCSIKOVA 1980. 32. ris. 6: 5.), 10: Mala Lepetiha, barrow No. 2/Мала Лепетиха (Ukraine) (After PEREVODCSIKOVA 1980. 33. ris. 7: 10.), 11: Krasnokutsk, barrow/Краснокутський курган (Ukraine) (After PEREVODCSIKOVA 1980. 33. ris. 7: 11.), 12: Chertomlyk/Чертомлык (Ukraine) (After PEREVODCSIKOVA 1980. 33. ris. 7: 12.), 13: Krasnokutsk, barrow/Краснокутський курган (Ukraine) (After PEREVODCSIKOVA 1980. 33. ris. 7: 13.), 14: Vovkivtsi, barrow No. 1/Вовківці, курган (Ukraine) (After FRUNT 2023. 113. ris. 1: 2.)

A nyílhegyminta nem csak hüvelyvégeken, hanem áttört állatalakos csörgőkön/bot-/póznavegeken is előfordul (10. kép). A Kárpát-medencei publikált lelőhelyek közül⁹⁴ háromnál vehető észre áttört nyílhegyminta.⁹⁵ Az ismeretlen magyarországi lelőhelyről származó darabon kívül (10. kép 8.),⁹⁶ megközelítőleg öt példány származik az 1907-ben felfedezett, szórthamvas sírként értelmezett⁹⁷ gyöngyösi leletgyűttesből (10. kép 1–6.),⁹⁸ valamint egy további példány a nagytarcsai depóból (10. kép 7.).⁹⁹

A gyöngyösi és nagytarcsai póznavegek pontosabb datálása számos kihívást jelent. A gyöngyösi síregyüttes kapcsán a leletek korai vaskori keltezése mellett,¹⁰⁰ felmerült egy, a Kr. e. 6. század második felére/végére, 5. század elejére tehető datálás is.¹⁰¹ Kemenczei T. rámutatott, hogy a nagytarcsai és gyöngyösi leletek nagy valószínűséggel ugyanarra az időszakra tehetőek. Mivel a nagytarcsai depó vaszablájának párhuzamai a Kr. e. 7. század második felére datálhatók, a depó leletei is hozzávetőleg erre az időszakra helyezhetőek. Az állatalakok kidolgozása szoros párhuzamba állítható az erdősztyeppe területének Kr. e. 7. század első felére keltezett leleteivel, míg a vaszablák és a póznavegek a Szula- és Kubán-vidék Kr. e. 7. század második felére datált tárgyaihoz köthetők. Ezen adatok alapján a gyöngyösi és nagytarcsai póznavegek feltehetően az Alföld legkorábbi szkíta jellegű állatstílusú tárgyai közé sorolhatók.¹⁰²

A tiszakóródi lelet 2. sorában, a d. oldalon, a háromszögek között egy négyszögletes, átlós rovátkolásra emlékeztető áttört minta figyelhető meg (11. kép 1.), mely az eddig bemutatott leletek közül kizárólag a fűrményesi akinakész hüvelyének egyik oldalán található meg, ahol két vertikálisan elrendezett sorban, szinte középbordát alkotva tagolja a hüvelyt (8. kép 1.).¹⁰³ Felmerülhet akár egy felfüggesztő vagy bújtató funkció eshetősége is, azonban a tiszakóródi leleten a funkcióra utaló kopásnyomokat sem szabad szemmel, sem mikroszkópos vizsgálattal nem lehetett azonosítani. A 2. sorban található négyszögletes minta (11. kép 1.) és a 4. sor nyílhegy mintázatának részletes elemzése arra enged következtetni, hogy a négyszögletes forma csupán helykitöltő szerepet játszott. Valószínűsíthető, hogy a minta készítője az áttört díszítmények kialakítása során, visszatérve a kezdőponthoz, felismerte, hogy egy újabb háromszög elhelyezése már nem lehetséges. Ennek következtében a fennmaradó üres terület kitöltése érdekében egy négyszögletes rovátkolt mintát alkotott. Ezt alátámaszthatja az is, hogy a d. oldalról kezdte kialakítani a mintázatot. Ezen az oldalon, a szemközti c. oldallal ellentétben egy plusz nyílhegyminta is található (11. kép 2.), míg az c. oldalon a helyszűkössége miatt már nem volt lehetősége esztétikailag harmonikus nyílhegyminta létrehozására.

⁹⁴ A lelőhelyek felsorolását és ismertetését, a teljesség igénye nélkül lásd: HAMPEL 1893.; DARNAY 1901.; MÁRTON 1908.; PÁRVAN 1926.; PÁRDUCZ 1959.; ILLJINSZKA 1963.; PÁRDUCZ 1970.; BAKAY 1971.; PÁRDUCZ 1973.; KEMENCZEI 1980.; VASILIEV 1980.; CHOCHOROWSKI 1985.; KEMENCZEI 2000.; KEMENCZEI 2005B.; KEMENCZEI 2009.; TELEAGA 2012.; B. SZÖLLŐSI-ĐURKOVIČ 2015.; TANKÓ 2015.; TELEAGA 2016.; MĂNDESCU-BORȘ 2021.

⁹⁵ A nyílhegymintás változatok száma ennél valószínűleg magasabb lehet, az azonosításukat azonban nehezíti a közölt ábrák értelmezésének bizonytalansága.

⁹⁶ HAMPEL 1893. 401. 22. ábra; KEMENCZEI 2009. 409. Taf. 187: 1.

⁹⁷ MÁRTON 1908. 37–38.; KEMENCZEI 2000. 28–29.; KEMENCZEI 2009. 168.

⁹⁸ MÁRTON 1908. 41. I. tábla: 10–13.; ILLJINSZKA 1963. 39. risz. 4: 10., 13.; PÁRDUCZ 1973. Taf. XII: 3–4.; CHOCHOROWSKI 1985. 120. Abb. 41: 1.; KEMENCZEI 2009. 370. Taf. 148: 1., 2(?), 3–6.; B. SZÖLLŐSI-ĐURKOVIČ 2015. 226. IV.100., IV.102.; 227. IV.104.

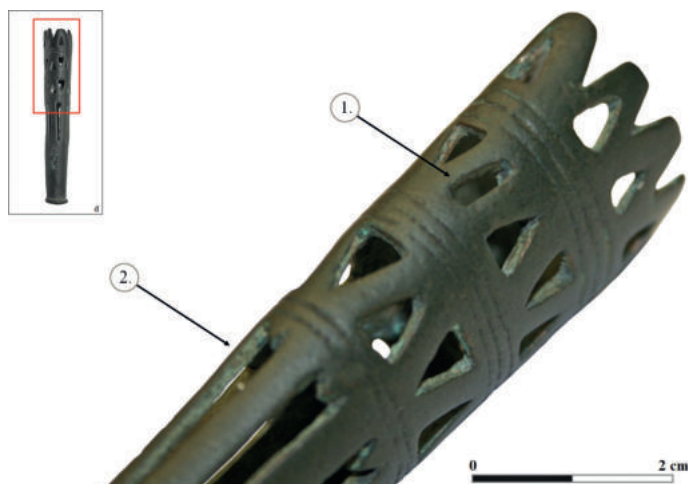
⁹⁹ CHOCHOROWSKI 1985. 120. Abb. 41: 5.; KEMENCZEI 2009. 386. Taf. 164: 2.; B. SZÖLLŐSI-ĐURKOVIČ 2015. 227. IV.106.

¹⁰⁰ CHOCHOROWSKI 1998. 477.

¹⁰¹ Lásd részletesebben: FETTICH 1934. 40–42.; BAKAY 1971. 92–96.; PÁRDUCZ 1973. 53.; PEREVODCSIKOVA 1980. 31.

¹⁰² KEMENCZEI 2009. 62–63.

¹⁰³ Lásd 81. lábjegyzet!

11. kép

A tiszakóródi hüvelyvég d. oldalán látható hosszúsűkás minta (1.) és plusz nyílhegyminta (2.)

Fig. 11

The elongated pattern (1.) and the additional arrowhead pattern (2.) are visible on the D side of the Tiszakóród scabbard tip

A készítésestechnikai jellemzők vizsgálata során is bebizonyosodott, hogy az áttört minták kialakítása egyedi precizitást igényelt. Ha a tárgyat egy meghatározott szögben (45–60° közeli, enyhén alsó szögből, a tárgyat kissé megdöntve) tartjuk, a szemben lévő áttört minták – beleértve a háromszögeket és a nyílhegyeket – átfedve jelennek meg, lehetővé téve, hogy ezeken keresztül kitekintsünk. Ez a jelenség akár arra is utalhat, hogy a készítés során két azonos mintázatú félből állt az öntőminta, amit később az öntés előtt összeillesztettek, illetve, hogy a minták kialakítása során egy reszelőszerű eszközt használtak. Az eszköz alkalmazása történhetett akár az öntés előtt, akár az öntést követően, a finom megmunkálási fázisban, amikor a minta precíz véglegesítése zajlott. A hüvelyvégek mintázatának öntés előtti kialakítására utal az ismeretlen magyarországi lelőhelyű darabon megfigyelhető készítésestechnikai sajátosság. A nyílhegyminták vagy teljesen, vagy részben áttörtek, ugyanakkor áttörés nélküli változatok is megfigyelhetők a tárgyon (V. tábla 1).

Az elvégzett mikroszkópos és elemanalitikai vizsgálatok eredményeinek összefoglalása

A lelet roncsolásmentes elemzését 2024 novemberében a HUN-REN Atommagkutató Intézetben (HUN-REN ATOMKI) végeztük Debrecenben.

Mérési paraméterek

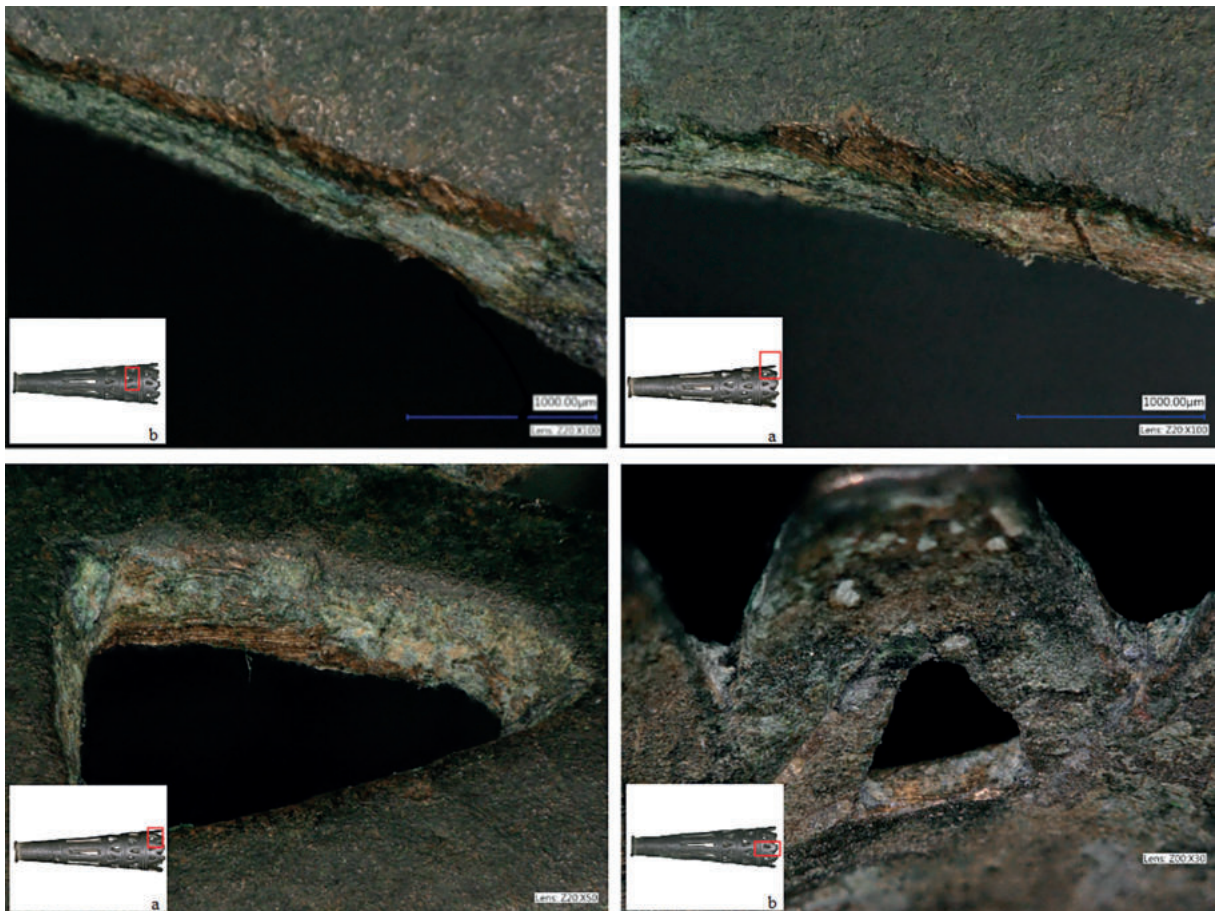
A tárgyról digitális 3D mikroszkóppal (Keyence VHX-6000, Keyence, Osaka, Japán) készítettünk képeket 0x–50x, ill. 20x–200x zoom objektívvel, visszavert fényben, felső megvilágítással.

A mikro-XRF vizsgálatokat Bruker M4 TORNADO készülékkel (Bruker, Billerica, Massachusetts, Egyesült Államok) végeztük Rh-röntgencsővel, 100 µm Al és 25 µm Ti kombinált filterrel 50 kV gyorsítófeszültségen és 400 µA árammal. A karakterisztikus röntgenvonalakat két energiadiszperzív detektorral rögzítettük, melyek mindegyike 30 mm² aktív területtel rendelkezett. A méréseket 20 mbar nyomású vákuumban végeztük. Minden objektumon több homogén sík felületet (0,5–1 mm×0,5–1 mm) választottunk ki az XRF analízishez. Mindegyik ilyen területen 5 véletlenszerűen kiválasztott pontot mértünk a beépített polikapilláris lencsével 20 µm-re fókuszált foltmérettel. Az érzékenység javítása érdekében az egy homogén területnek megfelelő 5 spektrumot összeadtuk. Az összesített spektrumok és az összes pontspektrum kiértékelését az M4 TORNADO M-Quant beépített szoftvere végezte. A kvantifikáláshoz az alapvető paraméter (FP) megközelítést alkalmaztuk típuskalibrációval kombinálva.¹⁰⁴ A típuskalibrációt régészeti arany, ezüst és bronz sztenderdek felhasználásával végeztük.

¹⁰⁴ HASCHKE 2014. 978.

Az eredmények összefoglalása

A digitális 3D mikroszkópos módszer célja a feltételezett készítési és használati nyomok azonosítása volt, amelyek jelentős információkat nyújthatnak a hüvelyben tartott fegyver típusának rekonstruálásához, illetve annak funkcionális azonosításához. A vizsgálat során a tárgy belső és külső felszínét részletesen elemeztük. Az eredmények alapján a tárgyat valószínűleg egybeöntötték, mivel öntési varratok nem voltak kimutathatók. Az áttört háromszögek és a hosszúkás nyílhegyszerű minták belső oldalain azonban csiszolás- és reszelésnyomok figyelhetők meg, amelyek az öntési folyamatot követő utólagos, finom megmunkálásra utalnak.

12. kép

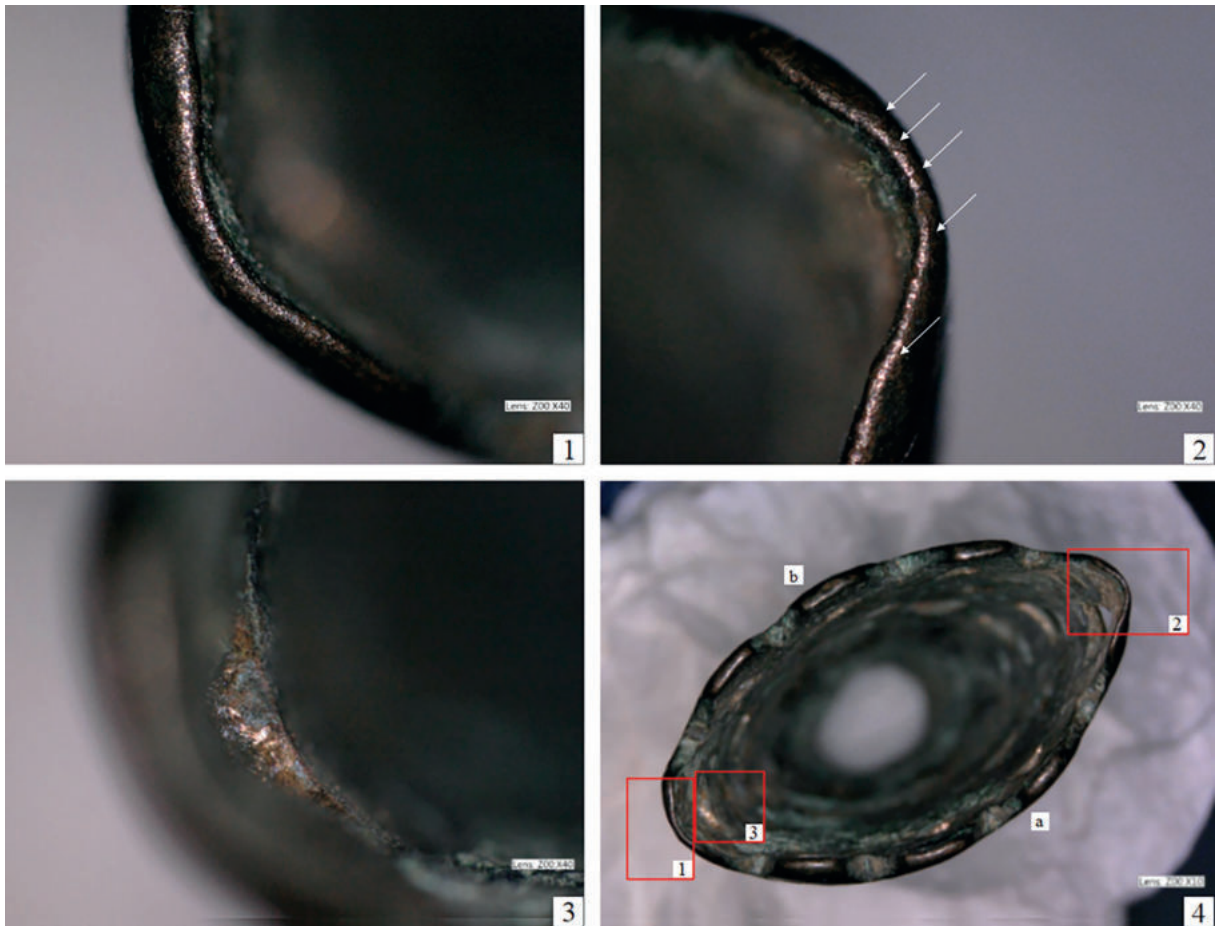
A tiszakóródi hüvelyvég áttört mintáin látható utólagos megmunkálási nyomok (csiszolás és reszelés?) mikroszkópos felvételeken

Fig. 12

Signs of subsequent processing (grinding and filing?) visible on the openwork samples of the Tiszakóródíszű scabbard tip in microscopic images

A hüvelyvégen több helyen szabad szemmel is jól látható, erőteljes kopásnyomokat azonosítottunk:

1. A felső rész peremén körben.
2. Az ovális felső rész két oldalán, valószínűsíthetően a fegyver élrészének helyén.
3. A belső oldalon, az áttört háromszögmintázat felső részén.
4. A b. oldal alsó, keskenyebbik részén.
5. Az alsó peremrész b. oldal felőli részén.

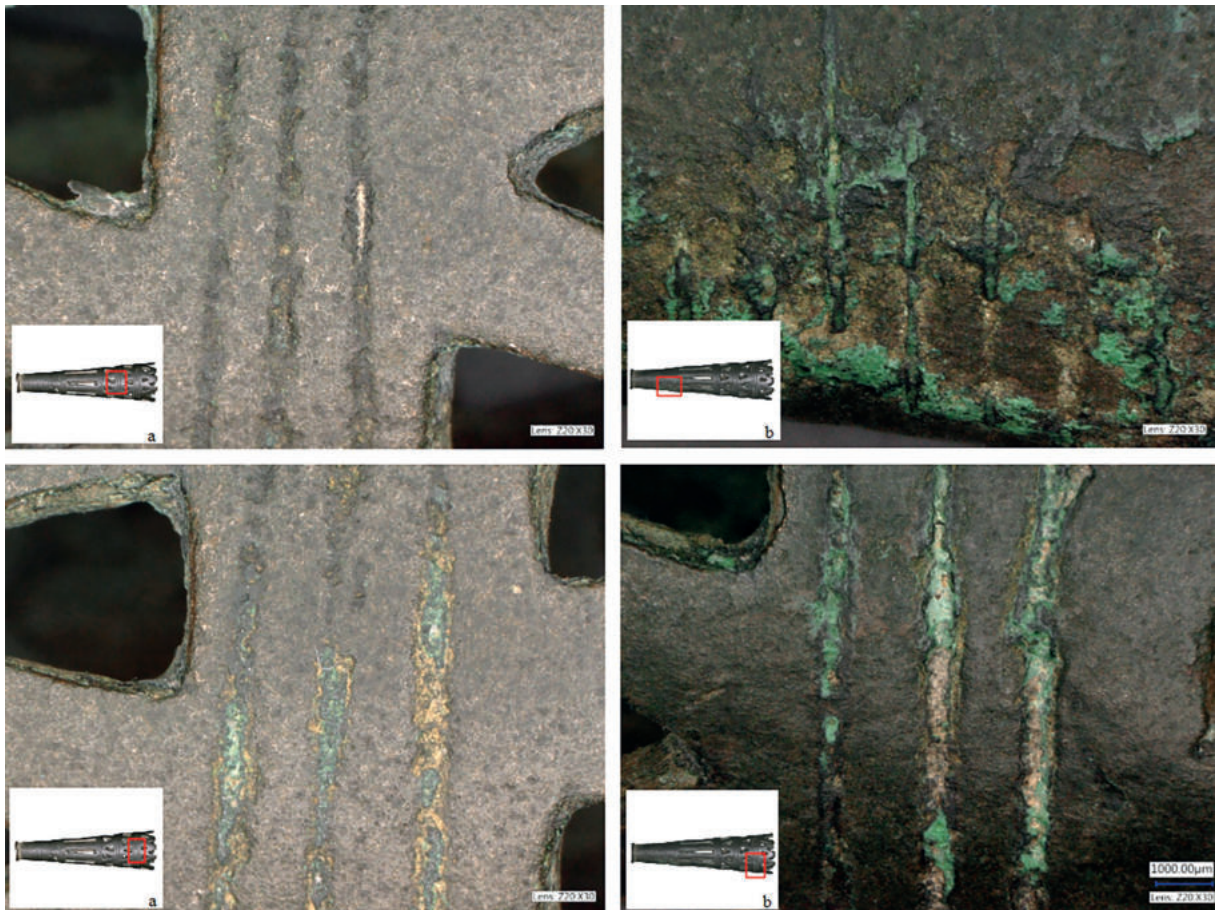
13. kép

A tiszakóródi hüvelyvégen látható használati nyomok (kopás, vágás) részletei mikroszkópos felvételeken

Fig. 13

Details of the signs of use (wear, cuts) visible on the tip of the Tiszakóród scabbard in microscopic images

A bekarcolt, bemélyített vonalkötegek egyenetlen mélységűek és vonalvezetésűek, ami egyrészt a készítéstechnikából következik, másrészt a tárgy használata és viselése során keletkezett nyomokra utalhat.

14. kép

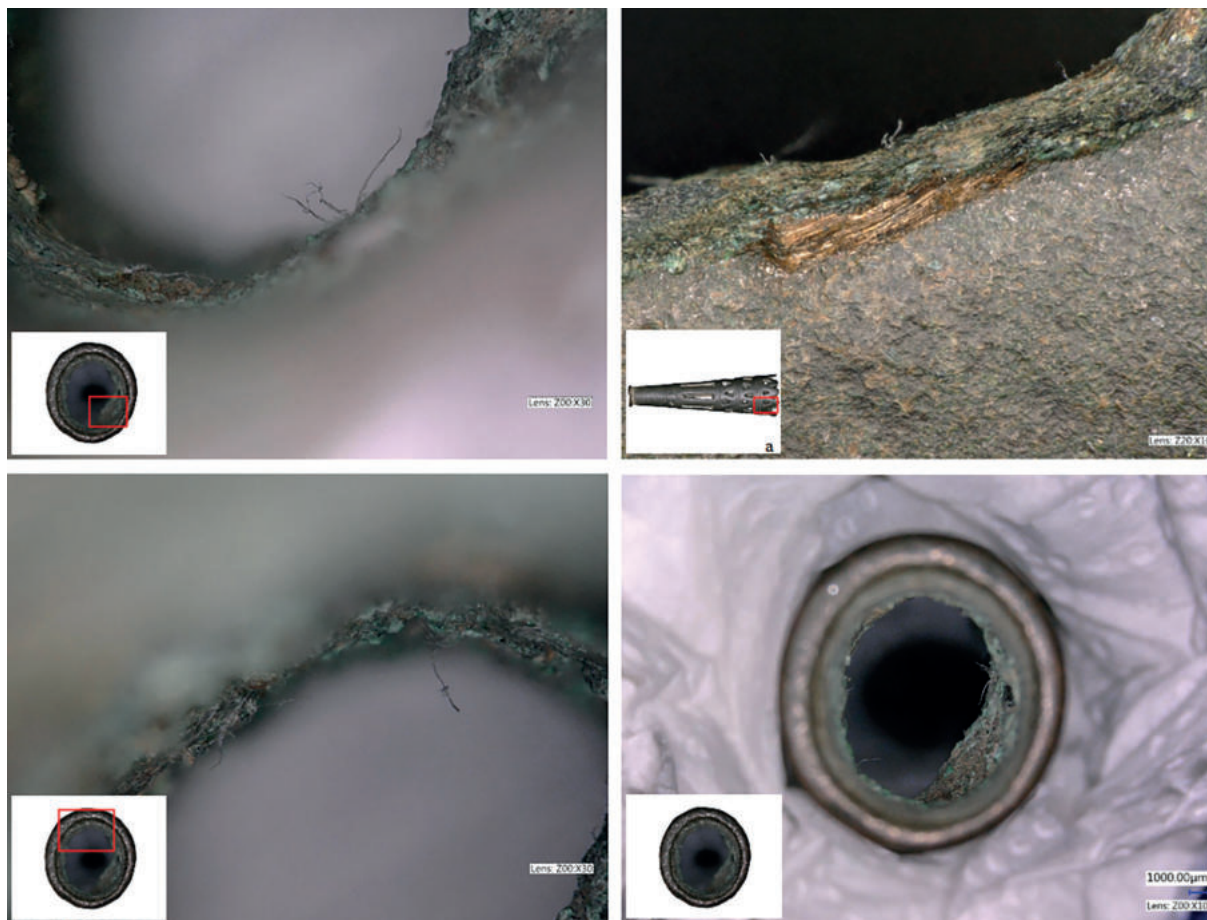
A tiszakóródi hüvelyvég bekarcolt mintáinak részletei mikroszkópos felvételeken

Fig. 14

Details of the incised samples of the Tiszakóród scabbard tip in microscopic images

A legjelentősebb kopásnyom a vizsgálat során az 5. pontban megjelölt helyen volt megfigyelhető. Fontos megjegyezni, hogy a hüvelyvég felső részének két szélén kívül a tárgy belsejében nem voltak kimutathatók fegyvertől származó konkrét vágásnyomok. Továbbá a mikroszkópos vizsgálat eredményei alapján forrasztási vagy javítási helyek sem voltak azonosíthatók a tárgyon.

A belső felszínen több helyen szerves anyag jelenlétére utaló nyomok voltak megfigyelhetők (15. kép). Mikroszkópos vizsgálattal kimutatható, hogy az áttört minták belső peremén, valamint a tárgy alsó harmadában az egykori szerves anyag konzervált rojtjai és szálai láthatóak, amelyek valószínűleg a fémmel vagy a környezeti tényezőkkel (például víz vagy talaj ásványi anyagainak hatására) összefüggésben konzerválódtak. Bár a szerves anyag pontos típusa nem határozható meg, fontos megjegyezni, hogy nem található egybefüggő, az anyag jellegére vagy szálirányára utaló maradvány. Nem bizonyítható, hogy ezek a szerves maradványok az egykori hüvely bélésének nyomai vagy esetleg annak jelei, hogy a fegyvert valamikor textilbe, szövetbe vagy más szerves anyagba csomagolva helyezték el a hüvelyben.

15. kép

A tiszakőrödi hüvelyvég belsejében látható, egykori szervesanyag részletei mikroszkópos felvételeken

Fig. 15

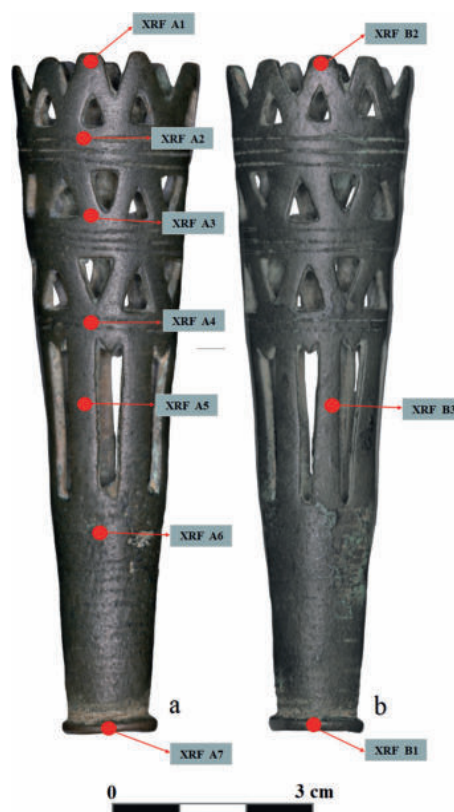
Details of the former organic material visible inside the Tiszakőröd scabbard tip on microscopic images

A belső felszínen – szemben az ártándi lelettel (I. tábla 1.) – nem voltak észlelhetőek az egykori fegyver hozzá- vagy belekorrodált nyomai, esetleg részei.

A mikro-XRF spektrométer segítségével végzett elemanalitikai vizsgálatok célja a tárgy anyagösszetételének pontos meghatározása volt. A mérésekhez több mintavételi helyet választottunk ki, különös tekintettel azokra a területekre, ahol az alapfém csak minimális korrózióval (patinával) volt borítva. Az a. oldal (2. kép a.), amely patinásabb felületű volt, mint a b. oldal (2. kép b.), összesen hét mérési helyet szolgáltatott: ebből öt mintát patinás felületről, kettőt pedig fényes (kopott) felületről vettünk. A b. oldalon három mérési helyet választottunk ki, mindegyiket fényes felületről (16. kép). A kapott adatokat összesített (sum) értékek formájában rögzítettük (1. táblázat).

16. kép
A tiszakóródi hüvelyvégen végzett XRF-mérések helyei

Fig. 16
Locations of XRF measurements on the Tiszakóród scabbard tip

1. táblázat

A tiszakóródi leleten végzett XRF mérések eredményei. Az adatok tömegszázalékos értékben vannak megadva. A mérés bizonytalansága a főelemek esetében átlagosan 1%, míg a nyomelemek esetében 10%.

Table 1

Results of XRF measurements of the Tiszakóród find. The data are given as mass percentages. The measurement uncertainty is on average 1% for the main elements and 10% case of trace elements.

Oldal	Mérések helyei (sum)	Mért felület jellege	Cu	Sn	Fe	Pb	Sb	As	Ni	Ag	Bi	P	Mn	Co	Au	Zn
a (patinás)	XRF A1	patinás	72,869	17,390	3,963	1,607	1,576	0,900	0,574	0,558	0,306	0,161	0,048	0,029	0,011	0,007
	XRF A2	patinás	65,696	22,453	3,485	2,398	2,094	1,201	1,092	0,840	0,565	0,103	0,042	0,016	0,010	0,007
	XRF A3	patinás	73,417	18,292	1,672	1,518	1,872	1,049	1,071	0,532	0,415	0,082	0,023	0,036	0,014	0,007
	XRF A4	patinás	75,965	16,756	1,883	1,505	1,598	1,006	0,557	0,392	0,225	0,049	0,023	0,026	0,008	0,008
	XRF A5	patinás	80,217	13,351	1,101	1,416	1,194	1,081	0,883	0,290	0,350	0,055	0,018	0,032	0,006	0,008
	XRF A6	fényes (kopott)	77,185	16,422	0,836	1,298	1,751	0,914	0,830	0,449	0,207	0,033	0,034	0,027	0,006	0,008
	XRF A7	fényes (kopott)	83,316	11,192	0,195	0,866	1,749	1,390	0,742	0,408	0,077	0,016	0,002	0,033	0,005	0,008
b (kopott)	XRF B1	fényes (kopott)	85,143	10,864	0,374	0,448		1,138	1,321	0,325	0,312	0,013	0,004	0,048	0,001	0,009
b (kopott)	XRF B2	fényes (kopott)	86,305	9,389	0,189	0,810		1,175	1,595	0,344	0,097	0,016	0,002	0,070		0,009
b (kopott)	XRF B3	fényes (kopott)	78,583	14,576	0,431	1,323	2,050	1,214	0,961	0,512	0,268	0,027	0,010	0,031	0,006	0,008

Az összesített adatok alapján a tárgy mindkét oldalán hasonló eredmények születtek, az anyagösszetétel átlagosan 77% rezet (Cu), 15% ónt (Sn) és 8% egyéb elemet tartalmazott. A fényes (kopott) felületeken a réztartalom kissé magasabb volt az átlagnál, átlagosan 82% Cu, 12% Sn és 6% egyéb. Ezzel szemben a patinás felületeken a réztartalom kissé alacsonyabb értéket mutatott, átlagosan 73% Cu, 17% Sn és 10% egyéb elemekkel. Ez a fordított arányosság a vas értékénél is észrevehető. Az anyagösszetétel vizsgálata során a tárgy átlagosan 1,4% vasat (Fe) tartalmazott. Ha külön elemezzük a fényes (kopott) és a patinás felületek vastartalmát, az alábbi eredmények születtek: a fényes felületeken átlagosan 0,4% vasat, míg a patinás felületeken átlagosan 2,4% vasat mértünk.

Az adatok alapján megállapítható, hogy a tárgy alapanyaga ónnal ötvözött réz, azaz ón-bronz.

Az elvégzett mérések nem mutattak ki olyan kiegészítéseket, applikációkat, öntési hibákból eredő javításokat vagy az anyag hevítésével járó későbbi beavatkozásokat, amelyek heterogén szerkezetre utalnának. Az általunk kiválasztott mérési pontok eredményeinek alapján a tárgy inkább homogén szerkezetűnek tekinthető.

A lehetséges fegyver azonosítása – Elméleti rekonstrukció

A felsorolt kilenc lelőhely közül a három szkíta jellegű (ártándi (I. tábla 1.),¹⁰⁵ dédestapolcsányi (V. tábla 2.),¹⁰⁶ ismeretlen magyarországi lelőhelyről származó darab (V. tábla 1.)¹⁰⁷ és a Donja Dolina-i áttört háromszög-mintázatú díszes hüvelyvégnél (X. tábla 7.),¹⁰⁸ azok szórvány jellegéből adódóan nem áll rendelkezésre információ az egykori fegyver típusáról. A szomolányi leletnél (V. tábla 3.) sem figyeltek meg benne fegyvert.¹⁰⁹ A Svajkivci lelőhely hüvelyvégét (VIII. tábla 3.) egy kőlap alatt találták, a hozzá tartozó fegyver nélkül.¹¹⁰

Ezzel szemben a szénásbudatelki (VI. tábla 3., 12.), nyárádszentbenedeki (VII. tábla 4.), nagyenyedi (VII. tábla 5.) és sárdi leletek (VII. tábla 6.) vaslándzsákkal együtt kerültek elő. A Donja Dolina, Greda des Mato Petrović Sen. 12. sírjában talált bronzlemezből hajlított hüvelyvég szintén vaslándzsa hegyére volt helyezve (X. tábla 4.).

Donja Dolina szórványleletéhez formailag közel áll az ártándi (I. tábla 1.), amely azonban masszívabb kivitelű a tiszakóródihoz képest. Az ártándi hüvelyvég alsó, keskenyebb végének átmetszete ovális (I. tábla 1.). Különösen szembetűnő, hogy a keskenyebb vég belső körvonala nem kör vagy enyhén ovális, hanem aszimmetrikusan elkeskenyedő formájú, ami nagyfokú hasonlóságot mutat az egyéltű török vagy kések átmetszetével. A belső felületén az egykori vasfegyver korrodálódott lenyomata még megfigyelhető volt. Érdekes történeti adalék, hogy az 1939-ben megtalált leletek nagy részét a debreceni Déri Múzeumba szállították, de a tanyán maradt egy „vaskard”, amelynek holléte ismeretlen, és valószínűleg elveszett.¹¹¹ A fennmaradt közlések alapján nem ismert az említett fegyver típusa, kora vagy sírhoz, sírokhoz való viszonya. Mindazonáltal feltételezhető,

¹⁰⁵ SÓREGI 1941. 99–102., 11. kép; PÁRDU CZ 1965. 139., 144–149., Pl. XXII: 8., Pl. XXIII: 5.; DITRÓINÉ SALLAY et al. 1971. 706. 5. kép: 8.; PÁRDU CZ 1973. Taf. X: 15.; ALMÁSSY et al. 2001. 140.; BRUJAKO 2005. 261. risz. 68: 2.; SZABÓ et al. 2018. 88. 5. ábra 10.

¹⁰⁶ V. SZABÓ et al. 2024. 609. Fig. 6: 7.

¹⁰⁷ ALMÁSSY et al. 2001. Kat. 78.; KEMENCZEI 2009. 178., 409. Taf. 187: 3.

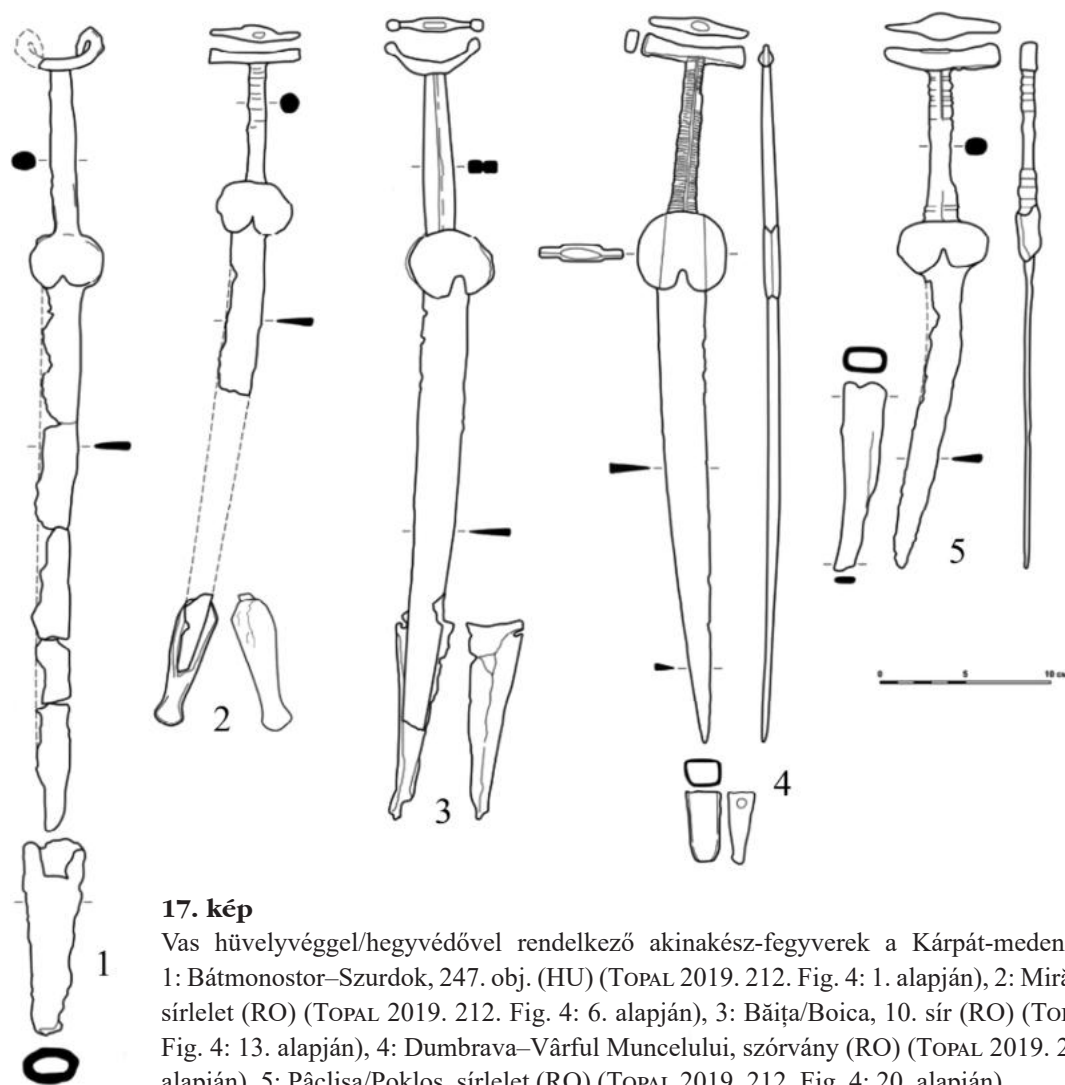
¹⁰⁸ TRUHELKA 1904. 151. Fig. 102.

¹⁰⁹ DUŠEK–DUŠEK 1995. 11., 74. Taf. 1: 14.

¹¹⁰ BANDRIVSZKIJ 2009. 202–235.; MOGYLOV 2013. 210. Fig. 3: 7.; BANDRIVSZKIJ 2014. 342. risz. 173: 2., 2a., 344. risz. 173-a: 4.; BURGHARDT 2015. 150. Fig. 5: 11.; MOGILOV 2020. 148. risz. 8: 16.

¹¹¹ SÓREGI 1941. 99–102.

hogy az elveszett tárgy akár egy akinakész jellegű fegyver is lehetett. A Svajkivci 1. halomnál feltárt objektum hüvelyvégét szintén akinakészhez kötötték (VIII. tábla 2.).¹¹² Fontos kiemelni, hogy a Kárpát-medence akinakészei között eddig nem ismert olyan példány, amely bronzból öntött, áttört díszű hüvelyvéghöz kapcsolódna; a dokumentált darabok vas hüvelyvéggel vagy hegyvédővel rendelkeznek (17. kép).¹¹³

17. kép

Vas hüvelyvéggel/hegyvédővel rendelkező akinakész-fegyverek a Kárpát-medencei anyagban. 1: Bátmonostor–Szurdok, 247. obj. (HU) (TOPAL 2019. 212. Fig. 4: 1. alapján), 2: Mirăslău/Miriszló, sírlelet (RO) (TOPAL 2019. 212. Fig. 4: 6. alapján), 3: Băița/Boica, 10. sír (RO) (TOPAL 2019. 212. Fig. 4: 13. alapján), 4: Dumbrava–Vârful Muncelului, szórvány (RO) (TOPAL 2019. 212. Fig. 4: 19. alapján), 5: Pâclișa/Poklos, sírlelet (RO) (TOPAL 2019. 212. Fig. 4: 20. alapján)

Fig. 17

Acinaces weapons with iron scabbard tips/point guards in the Carpathian Basin material. 1: Bátmonostor–Szurdok, feature 247 (Hungary) (After TOPAL 2019. 212. Fig. 4: 1.), 2: Mirăslău/Miriszló, grave find (Romania) (After TOPAL 2019. 212. Fig. 4: 6.), 3: Băița/Boica, grave No. 10 (Romania) (After TOPAL 2019. 212. Fig. 4: 13.), 4: Dumbrava–Vârful Muncelului, stray find (Romania) (After TOPAL 2019. 212. Fig. 4: 19.), 5: Pâclișa/Poklos, grave find (Romania) (After TOPAL 2019. 212. Fig. 4: 20.)

¹¹² BANDRIVSZKI 2014. 342. risz. 173: 2a.

¹¹³ TOPAL 2019. 211., 22., Fig. 3: 2–3., 6., Fig. 4: 1., 6., 13., 19–20.

A tiszakórádi áttört díszű bronz hüvelyvégen megfigyelhető kopás- és használati nyomok elhelyezkedése – különösen a b. oldalon tapasztalható jelentős kopás (2. kép b.) – arra utal, hogy a tárgy használatban volt, és feltételezhetően deréktájon viselve hordták. Ezt támasztja alá az alsó karimás peremrész (koptató) aszimmetrikus kopása is (2. és 15. kép). Hasonló aszimmetrikus mértékű kopás- és használati nyomok kimutathatók az ártándi (I. tábla 1.) és a szénásbudatelki leletek peremrészén is (VI. tábla 12.).

Az oválisán nyitott felső rész mindkét oldalán az anyag vékonyra kopott (13. kép 4.), különösen a c. oldalrészénél (13. kép 2.), ahol a d. oldallal (13. kép 1.) szemben arányaiban több vágásnyom is látható. Bár a belső felszínen további vágásnyomok nem azonosíthatók egyértelműen, az áttört háromszögmotívumok felső részeinek kopása (13. kép 3.) származhat a fegyver hegyrésztől, esetleg hátrészének súrlódásából. A tárgy kialakítása, illetve a kopásnyomok pozíciója és mértéke alapján valószínűsíthető, hogy (elsődlegesen) egy, az övre függesztett, esetleg ruhához rögzített egyélű kés vagy tör tartozéka lehetett.

A tárgytipusok eltérő jellegéből adódóan indokolt, hogy minden egyes leletet önállóan vizsgáljunk, figyelembe véve annak egyedi jellemzőit, készítésechnikáját és kontextusát. Az analógiák szórványos jellege és az általánosítások alkalmazása félrevezető lehet a tárgy pontos meghatározása szempontjából. A fegyvereken és azok hegyrészt védő hüvelyvégeken lévő kopásnyomok jellegének, elhelyezkedésének és intenzitásának elemzése lényeges támpontot nyújthat a funkciók meghatározásában. Külön figyelmet érdemel a hüvelyvégek és a bennük elhelyezett fegyverek kopásnyomainak egyedi és összehasonlító vizsgálata. Az sem zárható ki, hogy a hüvelyvég funkciója az idők során változott: kezdetben egy lándzsa hegyrészeinek védelmét szolgálta, majd később egy kés vagy tör tartozékává vált – vagy éppen fordítva. Nem elhanyagolható az a lehetőség sem, hogy az adott tárgy funkciója közösségenként, akár egyénenként is eltérő lehetett, attól függően, hogy milyen igényekhez és körülményekhez igazodott a használata. A temetkezésekben megtalált tárgyak már a végső, szimbolikus funkciójukat hivatottak jelképezni és szolgálni. Gondos elrendezésük egyúttal reprezentatív jelleget is hordozhatott: egyrészt kifejezhette az elhunyt közösségen belüli szerepét és rangját (legyen az katonai vagy más jelképes szerep), másrészt a temetést végző közösség tiszteletét az elhunyt iránt. Ez a tisztelet nem csupán a múltbeli érdemek elismerését jelenthette, hanem egyben a hitvilágot is tükrözhetette. Nem dönthető el egyértelműen, hogy a sír összekészítése egy fordított túlvilágképet tükröz-e, amely szerint az 'egésszel/teljessel' jelezve, az elhunytnak a másvilágon már nem szükséges folytatni a közösségben betöltött szerepét, vagy éppen ellenkezőleg, a rítus 'egésze/teljessége' is a szerep túlvilágon történő folytonosságát jelképezi.

A kulturális és időbeli kontextus vizsgálatának nehézségei

A tárgytipus elterjedése kapcsán annak kulturális eredete, előállítása és viselése nem köthető egyértelműen egy adott csoporthoz vagy kultúrához. Az áttört díszű bronz hüvelyvégek földrajzi elhelyezkedése, alacsony számaránya, technikai és formai jellemzői, valamint a mellékletek összetétele arra utalnak, hogy e tárgyak kialakulásában és használatában egy katonai elitréteg társadalmi kiemelkedése játszhatott szerepet. Feltételezhető, hogy egy öngerjesztő folyamat során egy szűk katonai réteg nemcsak hatalmát és pozícióját erősítette meg meghatározott viseleti elemek, fegyverek és lószerszámok alkalmazásával, hanem idővel a fegyverek díszítésére is egyre nagyobb hangsúlyt fektetett. Ez a díszítés valószínűleg emblematikus jelentőséggel bírt: nem csupán kulturális hagyományokat tükrözött, hanem a fegyverek harci funkcióján túlmutatva szakrális, ünnepi, szimbolikus vagy státuszjelző szerepet is betölthetett.¹¹⁴ Vélhetően a tárgyak megformálása és egyes részleteinek

¹¹⁴ Erre a jelenségre utalt: BANDRIVSKIJ 2009. 202–235.; BURGHARDT 2015. 143–166.; KOZUBOVÁ–SKAKOV 2015. 301–312.; KOZUBOVÁ–SZKAKOV 2016. 84–96.

hangsúlyozása során nemcsak a saját közösségre utaló kulturális jegyek érvényesültek, hanem – egyfajta ’divatot’ követve – bizonyos fokú adaptív jelleg is megfigyelhető. Ez magyarázatul szolgálhat a tárgyak eltérő kulturális hatásaira is.

A középső vaskori, szkíta jellegű leletanyag területi eloszlását vizsgálva két markáns koncentráció figyelhető meg a Kárpát-medencében: az egyik az északi régióra (Észak-Magyarország és Szlovákia területére), míg a másik a keleti vidékre (Ártánd és Erdély térségére) összpontosul. E területi megoszlás mögött kulturális, társadalmi és esetleges etnikai tényezők is állhatnak, ugyanakkor a nyersanyagforrások – különösen az ércek és egyéb ásványkincsek elérhetősége – szintén meghatározó szerepet játszhattak a közösségek fejlődésében. A Kárpát-medencéből előkerült példányok esetében a használati nyomok vizsgálata, valamint a közeli ércelelőhelyek alapján nem zárható ki a helyi gyártás lehetősége sem.

A tiszakóródi lelet díszítőelemeiben párhuzamba állítható a tárgy típus szkíta kori példányaival, ugyanakkor technológiai szempontból kifinomultabb kialakítású, és egy kevésbé robusztus változatot képvisel. Nem eldöntött azonban, hogy ez egyben kronológiai jelentőséggel is társul-e, fiatalabb periódusba keltezve a többihez képest: például Ártánd (I. tábla 1.), ismeretlen magyarországi lelőhelyű hüvelyvég (V. tábla 1.), erdélyi (VI. tábla 12., VII. tábla 4.) és nyugat-podóliai darabok (VIII. tábla 3.).

Az említett ártándi lelet (I. tábla 1.) feltűnő hasonlóságot mutat a nyárádszentbenedeki (VII. tábla 4.) és a Donja Dolina lelőhelyről származó szórványdarabbal (X. tábla 7.) nemcsak formailag, hanem az áttört geometrikus háromszögminták vertikális elrendezése tekintetében is. Ez eltér a típus többi ismert példányától, ahol az áttört minták horizontális sorokba rendezettek. A kialakítás jellege felveti, hogy a tárgy típus (akár meghatározott fegyverhez kötött, funkciószempontú) fejlődése nem egy egységes, homogén folyamat eredménye.

Az ártándi lelethez köthető eredeti sír és melléklet összetétele a bizonytalan lelőköri körülmények miatt nem határozható meg egyértelműen. Mivel a mellékletek egymáshoz való viszonya is csupán szóbeli elbeszélések alapján, közvetve rekonstruálható, a kulturális jegyek értelmezése is korlátozott. Ennek ellenére a lehetséges kulturális hatások vizsgálata érdekében mindenképpen szükséges megemlíteni a megtalálók által az egykori sír mellékleteihez sorolt csészek és a vastöredékek elemzését. A kézzel formált, kónikus, felhúzott fülű csésze a késő Hallstatt időszakban széles körben elterjedt, gyakori típust képvisel. Számos variánsa ismert, amelyek formavilágában a megelőző korszak hagyományai tükröződnek vissza.¹¹⁵ A Vekerzug-kultúrában Jan Chochorowski megállapítása szerint az edénytípus (az általa vizsgált kontextusra kivetített eredmények alapján) az edénművességnek csupán megközelítőleg 4,8%-át teszik ki.¹¹⁶ A Pontus-vidéki szkíta anyagban a csésze típusa csak szórványosan mutatható ki.¹¹⁷ Ezzel szemben az Erdély-csoport teljes időszakában jellemző és gyakori edényforma,¹¹⁸ amely a Kárpátoktól keletre fekvő régióban is széles körű elterjedést mutat.¹¹⁹

¹¹⁵ CRIȘAN 1969. 43–47.; GHEORGHIU 2004. 67.

¹¹⁶ CHOCHOROWSKI 1985. 46. Analógiára példa: Szentés-Vekerzug, 147. sír (PÁRDU CZ 1955. XIII: 5.).

¹¹⁷ VASILIEV 1979. 55.; GHEORGHIU 2004. 67.

¹¹⁸ Analógiára példa: Budești-Fânațe/Szénásbudatelke, 1. sír (MARINESCU 1984. 53. Abb. 2: 2.), Cipău/Maroscspó (VLASSA 1961. 25. Fig. 5: 2., 7.; GHEORGHIU 2004. 78. Pl. IV: 1–2.), Ciumbud/Csombord (FERENCZI 1965. 92. Fig. 9: 5–6.), Orosia/Marosoroszi, síranyag (URSUȚIU–URÁK 2017. 271. Pl. 3: 6.), ferigilei temető (VULPE 1967. Pl. VI: 2–3., 5–6.). Ismert ennek a csészetípusnak egy gombos fülű változata is. Az Erdély-csoport anyagában szórványosan előfordul a Ciumbud/Csombord, Cipău/Maroscspó és Târgu Mureș/Marosvásárhely lelőhelyek anyagában (GHEORGHIU 2004. 67.). Mivel a ferigilei temető sírjaiban ez a gombos fülű változat csak a temető második fázisának kezdetén jelenik meg, megjelenését keleti eredetűnek tartják (VULPE 1967. 57.; GHEORGHIU 2004. 67.). A kutatás Pontus-vidéki analógiák alapján magyarázza e típus jelenlétét az Erdély-csoport archaikus anyagában (VASILIEV 1979. 55.; VASILIEV 1980. 68.; GHEORGHIU 2004. 67.).

¹¹⁹ VASILIEV 1979. 55.; VASILIEV 1980. 68.; GHEORGHIU 2004. 67.

A Kárpát-medence szkíta kori emlékanyagában a védőfegyverzet, vértet részét képező¹²⁰ vas vagy bronz pajzsdudorok¹²¹ mindaddig kizárólag Ártándról ismertek.¹²² A pajzsdudorok eredete a kutatások szerint a Ión- és az Adriai-tenger partvidékén fekvő görög gyarmati központokhoz köthető, ahonnan a Közép-Balkán közvetítésével kerülhettek Kelet-Magyarország területére.¹²³ A balkáni lelőhelyek közül kiemelkedő jelentőségű Donja Dolina, ahol a többi között Greda des Mato Petrović Jun. 1.,¹²⁴ 37.¹²⁵ és 39. sírjából¹²⁶ kerültek elő ilyen példányok. A 37. sírban talált vas pajzsdudor díszítésében és formájában alig tért el a mellette lévő bronzpéldánytól.¹²⁷ Rastko Vasić felvetette, hogy a vasváltozatok helyi gyártmányok lehettek, amelyek a bronzból készült típusok utánezatai, így készítésük és használatuk azonos időszakra tehető.¹²⁸ Hasonló véleményt fogalmazott meg Zdravko Marić is, aki a vaspéldányokat a görög modellek helyi adaptációinak tartotta.¹²⁹ A 39. sírból egy Donja Dolina–Tržišće-típusú vaskard is előkerült, amelynek jelenléte a pajzsdudorokkal együtt a sír katonai jellegét erősíti. A vaskard datálásán túlmutatva, a sír keltezése az előkerült fibulák alapján a Glasinac IVc-2 fázisra tehető.¹³⁰ Párducz M. már korábban felismerte az Ártándról előkerült pajzsdudorok, illetve a Donja Dolina-i példányok közötti hasonlóságot, és a vasváltozatokat phalerának határozta meg.¹³¹

A hüvelyvég, a két csésze és a vas pajzsdudortöredékek egy sírból való származása esetén a leletanyagban a sztyeppei jelleg mellett, balkáni és erdélyi hatások tükröződnek vissza. Ha elfogadjuk, hogy az Erdély felől érkező –, balkáni és sztyeppei hatásokkal is bíró – katonai rétegnek is jelentős szerepe volt a Vekerzug-kultúra fejlődésében, akkor feltételezhető, hogy a kultúra keleti, északkeleti és északi területein a korábban gondoltnál erősebb és sokrétűbb kulturális, társadalmi hatások érvényesültek. Ennek egyértelmű bizonyítása azonban további kutatásokat igényel.

Konklúzió

A tiszakörödi hüvelyvég összhangban áll a tárgytypus eddig ismert földrajzi elterjedésével. Ugyanakkor a rendelkezésre álló adatok csekély száma nem teszi lehetővé a lehetséges kulturális kapcsolatok (például szkíta jellegű rokonszoptok kulturális szerepének mértéke) teljes körű rekonstruálását. Az áttört geometrikus díszítómotívumok bár Hallstatt jellegzetességeket mutatnak, stílisztikai és technológiai sajátosságaik inkább Szula- és Kubán-vidéki, illetve részben balkáni kulturális hatások jelenlétére utalnak.

Az elvégzett vizsgálatok eredménye alapján a tárgy feltehetően egy egyélű tör vagy kés hegyvédője lehetett. Figyelembe véve a tárgytypus egyéb leleteinek előkerülési körülményeit, az objektum ismeretlen jellegét, valamint a kísérőleletek hiányát – a tiszakörödi lelet önmagában nem alkalmas az eddigi datálás pontosítására. A rendelkezésre álló párhuzamok – különös tekintettel a

---

¹²⁰ KOZUBOVÁ 2021. 93.

¹²¹ A szakirodalomban ez a tárgytypus phalera néven is szerepel (JAŠAREVIĆ 2017. 13.).

¹²² PÁRDU CZ 1965. 199.; KEMENCZEI 2009. 50–51. Elterjedési térkép: JAŠAREVIĆ 2017. 19. Sl. 5.

¹²³ TERŽAN 1995. 87., 126., Abb. 22 ; KOZUBOVÁ 2021. 93.

¹²⁴ TRUHELKA 1904. 89. Fig. 68.; JAŠAREVIĆ 2017. 13.

¹²⁵ TRUHELKA 1904. 99. Fig. 72–73.; JAŠAREVIĆ 2017. 17.

¹²⁶ TRUHELKA 1904. 100. Fig. 74–75.; JAŠAREVIĆ 2017. 17.

¹²⁷ JAŠAREVIĆ 2017. 17.

¹²⁸ VASIĆ 1982. 14.

¹²⁹ MARIĆ 1964. 36.

¹³⁰ TERŽAN 1987. 17–19.; GAVRANOVIĆ 2011. 195., 197.; JAŠAREVIĆ 2017. 20.

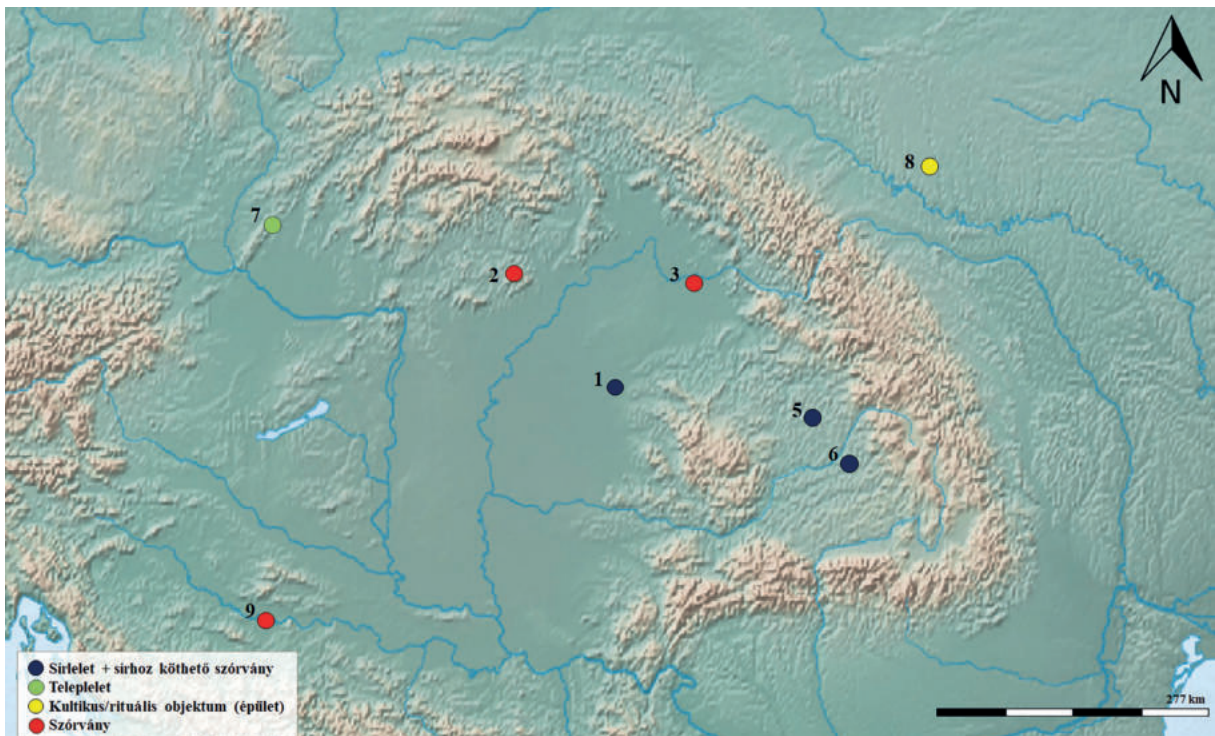
¹³¹ PÁRDU CZ 1965. 200–202.

keltezés alapját jelentő szénásbudatelki 6. sír anyaga (VI. tábla) – alapján azonban a tiszakóródi hüvelyvég a szkíta korszak első felére, a Kr. e. 7–6. századra keltezhető, amit az áttört díszítőmotívumok jelen tanulmányban felvázolt kronológiai elemzése is alátámaszt.

Köszönetnyilvánítás

A HUN-REN Atommagkutató Intézetben (HUN-REN ATOMKI) végzett mérések a GINOP-2.3.3-15-2016-00029 „HSLab” projekt támogatásával zajlottak le.

Trapéz vagy csonkakúp alakú, egybeöntött, mindkét végén nyitott, áttört geometrikus díszű hüvelyvégek/hegyvédők katalógusa (18. kép, 2. táblázat)

18. kép

A katalógusban felsorolt, a tárgyalt típusba tartozó, bronz áttört díszes hüvelyvégek összesítő térképe

Fig. 18

Comprehensive map of all the bronze scabbard tips with openwork decoration in the catalogue belonging to the discussed type

Magyarország

1. Ártánd–Nagyzomlin puszta 2. (Hajdú-Bihar vármegye),¹³² sírlelet

Ártánd határában, a nagyváradi latin szertartású káptalan barát-zomlinpusztai birtokán, a kis-zomlini tanyától keletre mintegy 250 méterre, az 1930-as években Felbermann Lajos és Liebermann Jenő kavics- és homokbányát nyitottak. Az elbeszélések szerint a munkások a felszín alatt,

¹³² Egyéb névváltozatok: Barát-zomlinpuszta; Kavicsbánya 2. Forrás: <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/21375> (2025. január 25.)

Sor-szám	Leőhely	Objektum jellege	Előkerülés éve	Méreték (cm)	Objektumban lévő pozíciója	Kísérőlelet	Szakirodalom	Tábla-/képszám
1.	Ártánd–Nagyzomlin puszta 2. (Mo.)	sírellet (csontvázazás?)	1939	H. 7,6–8,5 cm, sz. 3,9×1,8 cm (felső rész), 2,1×1,3 cm (alsó rész)	–	bizonytalan: 2 db csésze, vas pajzsdudor töredékek?	Sőregi 1941. 99–102., 11. kép; Párducz 1965. 139., 144–149., Pl. XXII: 8. Pl. XXIII: 5.; Ditróné Sallay et al. 1971. 706. 5. kép; 8.; Párducz 1973. Taf. X: 15.; Almássy et al. 2001. 140.; Brujako 2005. 261. risz. 68: 2.; Szabó et al. 2018. 88. 5. ábra 10.	I. tábla 1.
2.	Dédestapolcsány–Verebce-bérc (Mo.)	szórvány	2023	H. ~9,5 cm (mértarány alapján)	–	n.a.	V. Szabó et al. 2024. 609. Fig. 6: 7.	V. tábla 2.
3.	Tiszaköröd–Szabadstrand (Mo.)	szórvány	1990-es évek eleje	H. 10 cm, sz. 2,8×1,7 cm (felső rész), 1,5×1,4 cm (alsó rész)	–	n.a.	Közöletlen.	2. és 11–16. képek
4.	Ismeretlen leőhely (Mo.)	szórvány	n.a.	H. 9,5–10,2 cm, sz. 3×1,7 cm (felső rész), 1,5×1,4 cm (alsó rész)	–	n.a.	Almássy et al. 2001. Kat. 78.; Kemencezi 2009. 178., 409. Taf. 187: 3.	V. tábla 1.
5.	Budesti-Fánafe/Szénás-budatelke (Ro.)	6. sír (csontvázazás)	1974–1976	H. 8 cm, sz. 2–1 cm	lándzsa hegyén	vaslándzsa	Marinescu 1984. 48–49., 56. Abb. 5.; Vulpe 1990. 25., 98. Nr. 205., Taf. 31: 205., Taf. 43: A; Gawlik 1998. 57.; Studeniková 2000. 68. Abb. 3: 2.; Brujako 2005. 251. risz. 65: A; Bandrivskij 2014. 344. risz. 173-a: 1–2.; Topal 2015a. 37. Fig. 3: A; Kozubová-Skakov 2015. 303. Abb. 1: 22., 310.; Kozubová-Szakov 2016. 86., 95., risz. 2: 22.; Topal 2021. 365. risz. 173: A; Topal 2022. 39., 59., Fig. 12: A.	VI. tábla 3., 12.

Sor- szám	Leőhely	Objektum jellege	Előkerülés éve	Méretek (cm)	Objektumban lévő pozíciója	Kísérellet	Szakeridalom	Tábla-/ képszám
6.	Murgești/ Nyárádszent- benedek (Ro.)	sírellet (csontvázas?)	1880	H. 9 cm	–	nyílhegy, csonkakúp alakú bronztárgy, vaslándzsa	Téglás 1887. 193.; Herepey 1897a. 63. 1. ábra 1.; Herepey 1901. 93., XVI. tábla: 145.; Párvan 1926. 353–354.; Roska 1929, 309–310., 316. 77. kép; Roska 1937. 175., 189., Abb. 14.; Gallus–Horváth 1939. 4. kép; 1.; Roska 1942. 205–206., 246. kép; Vulpe 1990. 98. Nr. 206., Taf. 31: 206., Taf. 46: A; Bandrivszkij 2014. 344. risz. 173-a: 2.; Szabó et al. 2018. 88. 5. ábra 11.	VII. tábla 4.
7.	Smolenice–Molpír/ Szomolány v. Szomolyán (Szló.)	teleplelet, 25. ház	1963– 1971	H. ~10,5 cm (mértarány alapján)	n.a.	orsógombok, különböző vastárgyak/- eszközök, nyílhegy, őrleőkő, szövőszéknehezék, kerámiatörredékek, kerámiaedények, agyagfüggő(?), állatesont, gabonamaradvány	Dušek–Dušek 1995. 11., 74. Taf. 1: 14.; Stegmann–Rajtár 1998. 268. Tab. 1.; Studeníková 2000. 68. Abb. 3: 4.; Romsauer 2004. 402. Tab. I: 6.; Stegmann–Rajtár 2005. 149., 151. Abb. 22: 17.; Hellmuth 2006. 205.; Bandrivszkij 2014. 344. risz. 173-a: 5.	V. tábla 3.
8.	Svajkivei/ IIIbaŕkibai kurgán (Ukr.)	kultikus/ rituális objektum (épület)	2007	H. 7,2 cm, sz. 2,7–1,4 cm	kőlap alatt	kerámiaedények, vas páncéling, bronzüst, vascsákány, vasbalta, bronzszűrő, csonteszközök, kövek	Bandrivszkij 2009. 202–235.; Mogylov 2013. 210. Fig. 3: 7.; Bandrivszkij 2014. 342. risz. 173: 2., 2a., 344. risz. 173-a: 4.; Burghardt 2015. 150. Fig. 5: 11.; Mogylov 2020. 148. risz. 8: 16.	VIII. tábla 3.
9.	Donja Dolina (BHV.)	szórvány	1900– 1903	H. 6 cm	–	–	Truhelka 1904. 151. Fig. 102.	X. tábla 7.

2. táblázat / Table 1

körülbelül 100–120 cm-es mélységben sírokat találtak. A sírokkal és azok közvetlen környezetében előkerült leleteket (I–IV. tábla) a megtalálók – egy „*vaskard*” kivételével – 1939. május 19-én a Déri Múzeumnak ajándékozták. A múzeumba került leletek több korszak emlékanyagába tartoztak, előkerülési körülményei bizonytalanok. Az egyik legjelentősebb lelet egy bronz, öntött hüvelyvég (I. tábla 1.), amely hosszúkás, trapéz alakú, ovális keresztmetszetű, és a testének hossza mentén négy egyenlő részre osztott. Szélesebb vége hullámvonalas kialakítású, míg az oldala áttört háromszögekkel díszített. A tárgy felső része sérült, letört. H. 8,5 cm, sz. 3,5 cm. Déri Múzeum (Debrecen). Ltsz. 1940.21. A beszámolók szerint a hüvelyvéggel együtt, a beszállított tárgyak közül az alábbi leletek voltak a csontváz mellett:

1. Fekete, fényezett, korong nélkül készített, felhúzott fülű, kónikus csésze. Pereme két helyen letört, sérült. Ma. 3,8 cm, pá. 8 cm (I. tábla 2.).
2. Korong nélkül készített, felhúzott fülű, kónikus csésze. Füle letörött, kiegészített. Pá. 9,8 cm (I. tábla 3.).
3. Vas pajzsdudor/-ok töredékei (II. tábla 1–15.).

A múzeumba vitt leletek között a nyílhegyeken kívül egyéb, a vaskorra jellemző fegyver nem volt. Irodalom: SÓREGI 1941. 99–102., 11. kép; PÁRDU CZ 1965. 139., 144–149., Pl. XXII: 8., Pl. XXIII: 5.; DITRÓINÉ SALLAY et al. 1971. 706. 5. kép: 8.; PÁRDU CZ 1973. Taf. X: 15.; ALMÁSSY et al. 2001. 140.; BRUJAKO 2005. 261. risz. 68: 2.; SZABÓ et al. 2018. 88. 5. ábra 10.

2. Dédestapolcsány–Verebce-bérc (Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye), szórvány

2023-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézetének irányításával régészeti feltárásokat végeztek a lelőhelyen. A kutatás elsődleges célja egy 2022-ben azonosított, kora vaskori leégett épület vizsgálata volt. A feltárás során fémdetektoros kutatásokat is végeztek, amelyek eredményeként több vaskori szórványlelet került elő. Ezek közül különös jelentőséggel bír egy akinakész, valamint ettől mintegy 100 méterre egy bronzból készült, áttört mintás, mindkét végén nyitott hüvelyvég (V. tábla 2.). A hüvelyvég hosszúkás, trapéz alakú, ovális átmetszetű, bronzból öntött. Díszítését két sorban elhelyezkedő, áttört nyílhegymotívumok alkotják, amelyeket bekarcolt vízszintes vonalköteg választ el egymástól. Irodalom: V. SZABÓ et al. 2024. 609. Fig. 6: 7.

3. Tiszakóród–Szabadstrand (Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye), szórvány

Az 1990-es évek elején a magyar–ukrán határtól körülbelül 200 méterre található „*tiszakóródi szabadstrand*” iszapjában fiatalok fürdőzés közben fedeztek fel egy bronzból készült, egybeöntött, mindkét végén nyitott, hosszúkás trapéz alakú, felső részén ovális, alsó részén kerek átmetszetű hüvelyvéget. A vizsgálata alapján a vizsgált helyszín a településtől északra, a Tisza kanyarulatának közelében helyezkedik el. További lelőköri körülmények ismeretlenek. H. 10 cm, sz. 2,8×1,7 cm (felső rész), 1,5×1,4 cm (alsó rész). Közöletlen.

4. Ismeretlen lelőhely

A lelőköri körülmények ismeretlenek. Hosszúkás, trapéz alakú, ovális átmetszetű, bronzból öntött, áttört nyílhegymintás hüvelyvég (V. tábla 1.). Felső széle elől hullámvonalasan kialakított, pontsorral áttört. Alatta három sorban (egy sorban váltott irányban) áttört nyílhegyminta alkotja. A szegély alatt enyhe borda fut körbe. A sorok között bekarcolt, bevéselt vonalköteg fut körbe. Alsó

része bordázott, peremes kialakítású. H. 9,5–10,2 cm, sz. 3×1,7 cm (felső rész), 1,5×1,4 cm (alsó rész). Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest). Ltsz. 62.19.14. Irodalom: ALMÁSSY et al. 2001. Kat. 78.; KEMENCZEI 2009. 178., 409. Taf. 187: 3.

Románia

5. Budești-Fânațe/Szénásbudatelke (Beszterce-Naszód megye/Județul Bistrița-Năsăud), 6. sír

1960-ban szőlőtermesztéshez és -műveléshez kapcsolódó földmunkák során sírokra bukkantak, azonban a megtalálók nem jelentették a felfedezést, így a sírmellékletek elkallódtak. 1967-től a területen agyagbányászat kezdődött, ami további sírok megsemmisüléséhez vezetett. Gh. Gherman tanító közbenjárásával egy nagy edényt sikerült megmenteni, amely a szénásbudatelki iskola gyűjteményébe került. 1974 és 1976 között a besztercei múzeum George Marinescu vezetésével régészeti ásatásokat végzett a területen, amelyek során tíz sírt tártak fel szisztematikusan, és számos más, részben vagy teljesen megsemmisült temetkezés nyomait figyelték meg.

6. sír (VI. tábla): KDK–NyÉNy. Ovális, egyenes oldalfalú sírgödör. H. 230 cm, sz. 150 cm, m. 200 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott vázas temetkezés. Karok a test mellett nyújtva, lábak szintén egymás mellett nyújtva (VI. tábla 7.). Mellékletek:

1. A jobb alkar és a mellkas között akinakész (VI. tábla 2.). Markolatvasa szív vagy vese alakú, bronzból öntött. H. 25,5 cm.
2. Kis, bronzzegecsekkel megerősített csontlapokból álló fegyverhüvely. A hüvely szétmállott, nem lehetett konzerválni.
3. A tör keresztvasa mellett csillag alakú bronztárgy (VI. tábla 8.). Hatágú, középen kúpos, két koncentrikus körrel díszített. Átm. 2,8 cm. Felmerült, hogy a tör hüvelyének díszítésére szolgált.¹³³
4. A bal comb felső részénél vaskampó (VI. tábla 4.). H. 10–12 cm. A kampó a csipő tájékon viselt tegez rögzítésére,¹³⁴ esetleg a tör övhöz való felfüggesztésére szolgált.¹³⁵
5. Bronzmarkolatú és keresztvasú bimetallikus tör. Rossz megtartású. Feltehetően öntött. A mellékletéről in situ sírrajz nem készült. Rekonstruált h. 24,3 cm (ebből markolat és a markolatvas együtt kb. 11 cm).
7. A sírgödör D-i végében, a bal láb külső oldalán nagyméretű, korong nélkül készített, kívül fekete, fényezett bikónikus edény (VI. tábla 1.). Pereme kihajló, alatta bordával tagolt. A hastörésen kannelúradísz fut körbe, alatta egymással szemben egy-egy (összesen négy) ovális, lefelé néző plasztikus bütyökdisz látható. Ma. 56 cm.
8. A nagyméretű bikónikus edény és a bal comb között kisméretű, barna, töredékes, kihajló peremű, felhúzott fülű bikónikus csésze (VI. tábla 5.). Ma. 6,5 cm.
9. Az edény mellett több nyílhegy egybehalmozva: két bronz kétélű, egy csont és számos erősen korródálódott vas nyílhegy (VI. tábla 9.).
- 10–13. A nyílhegyek közelében három kis vésett díszű bronzkarika (VI. tábla 11.), melyek belső részén famaradványok voltak. Átm. 2 cm.
14. A sírgödör É-i fala és a csontváz jobb oldala között vaslándzsa (VI. tábla 6.). H. 55 cm. A lándzsa bükkfából készült nyelének h. ~90–100 cm, teljes h. 140–150 cm.

¹³³ MARINESCU 1984. 49.

¹³⁴ MARINESCU 1984. 48.

¹³⁵ VULPE 1990. 25.

15. A vaslándzsa hegyén trapéz alakú, ovális átmetszetű, bronzból öntött, áttört díszű hüvelyvég (VI. tábla 3., 12.). Felső része bordázott, alja peremes kialakítású. Elülső a. oldalán hét, míg átellenes b. oldalán két sorban csúcsával lefelé álló áttört háromszögminta látható. H. 8 cm.
16. Bal kar mellett ~ 25 kauricsiga (VI. tábla 10.).
17. A húsmelléklet mellett vaskés. H. ~6–7 cm.
18. A nagyméretű edény alatti földben és mellette hamvak és piros okkermaradványok.
19. A bal medencelapáttól balra a D-i sírfal irányába húsmelléklet.

Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud/Beszterce-Naszód Megyei Múzeum (Beszterce/Bistrița). Irodalom: MARINESCU 1984. 48–49., 56. Abb. 5.; VULPE 1990. 25., 98. Nr. 205., Taf. 31: 205., Taf. 43: A; GAWLIK 1998. 57.; STUDENÍKOVÁ 2000. 68. Abb. 3: 2.; BRUJAKO 2005. 251. risz. 65: A; BANDRIVSZKIJ 2014. 344. risz. 173-a: 1–2.; TOPAL 2015A. 37. Fig. 3: A; KOZUBOVÁ–SKAKOV 2015. 303. Abb. 1: 22., 310.; KOZUBOVÁ–SZKAKOV 2016. 86., 95., risz. 2: 22.; TOPAL 2021. 365. risz. 173: A; TOPAL 2022. 39., 59., Fig. 12: A.

6. Murgești/Nyárádszentbenedek (Maros megye), sírlelet

1880-ban a Păsăreni/Backamadaras és Murgești/Nyárádszentbenedek közötti „közút kiigazítása alkalmával” a helyi beszámolók szerint mindössze egy méter mélységben egy inhumációs rítusú sírra bukkantak. A feltáráson részt vett Losonczy József backamadarasi lelkész is, aki a mellékleteket összegyűjtötte, s egy részét a Nagyenyedi Bethlen-Kollégium Múzeumának ajándékozta. A sírból előkerült tárgyak között 30 bronz nyílhegy volt, melyből csupán négy példány került múzeumba (VII. tábla 2.): egy kétélű és három háromélű. Ezen kívül Losonczy egy csonkakúp alakú bronztárgyat (VII. tábla 3.), egy vas lándzsahegyet (VII. tábla 1.) (teljes h. 35 cm, penge sz. közepén 5 cm, hegye letörött), valamint egy bronz, trapéz alakú, mindkét oldalán nyitott hüvelyvéget (VII. tábla 4.) vitt be a múzeumba. A hüvelyvég mindkét végén körbefutó bordával tagolt. Középső részén hosszanti irányban, mindkét oldalon két sorban öt-öt, összesen tíz áttört háromszögminta látható. Az öntési varratok részben megfigyelhetők. Herepey K. 1881-ben feltárást végzett a korábban felfedezett sír közelében, azonban újabb temetkezésekre nem bukkant. Ebből arra a következtetésre jutott, hogy az előző évben feltárt sír valószínűleg magányos temetkezés lehetett.¹³⁶ Roska M. feltételezte, hogy erről a lelőhelyről származhat az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjtőjében őrzött két háromélű bronz nyílhegy is.¹³⁷ Közli továbbá, hogy Téglás G. 60,¹³⁸ míg J. Marțian Backamadaras címszó alatt¹³⁹ 50 nyílhegyet említ.¹⁴⁰ A lelőhelyhez sorolják a Kovács F. gyűjteményében található agyagurnát és egy koponyatöredéket.¹⁴¹ A. Vulpe megjegyzi, hivatkozás nélkül, hogy egy a helyszínről származó publikálatlan edény sírhoz való viszonya nem kellően alátámasztott.¹⁴² Felmerül a kérdés, hogy az említett edény azonos-e a Kovács F. gyűjteményében szereplő urnával. Muzeul de Istorie, Aiud/Nagyenyedi Múzeum/Aiud. Irodalom: TÉGLÁS 1887. 193.; HERPEY 1897A. 63. 1. ábra 1.; HERPEY 1901. 93., XVI. tábla: 145.; PÁRVAN 1926. 353–354.; ROSKA 1929. 309–310., 316., 77. kép; ROSKA 1937. 175., 189., Abb. 14.; GALLUS–HORVÁTH 1939. 4. kép: 1.;

¹³⁶ HERPEY 1897A. 64.

¹³⁷ ROSKA 1937. 189.; ROSKA 1942. 206.

¹³⁸ TÉGLÁS 1887. 193.

¹³⁹ MARȚIAN 1909. 321–358.

¹⁴⁰ ROSKA 1937. 189.; ROSKA 1942. 206.

¹⁴¹ TÉGLÁS 1887. 193.; ROSKA 1942. 206.

¹⁴² VULPE 1990. 98.

ROSKA 1942. 205–206., 246. kép; VULPE 1990. 98. Nr. 206., Taf. 31: 206., Taf. 46: A; BANDRIVSZKIJ 2014. 344. risz. 173-a: 2.; SZABÓ et al. 2018. 88. 5. ábra 11.

Szlovákia

7. Smolenice–Molpír/Szomolány v. Szomolyán (Nagyszombati kerület), 25. számú ház

Mikuláš Dušek 1963 és 1971 között több feltárást végzett a Hallstatt-kultúra jelentős, nagyméretű telepei közé tartozó lelőhelyén, amelyet gazdag Hallstatt és szkíta jellegű leletanyag jellemezett. A 25. számú házként azonosított objektumban találtak egy hosszúkás, trapéz alakú, bronzból öntött, áttört nyílhegymintás hüvelyvéget (V. tábla 3.). A hüvelyvég felső széle peremes, alatta négy sorban, egymás alatt áttört nyílhegyminták helyezkednek el, melyek soronként váltott irányúak. A mintasorok között vésett, bordázott vonalköteg fut körbe. Az alsó rész szintén peremes kialakítású. Az objektumban az alábbi tárgyak kerültek feltáráásra: orsógombok, különböző vastárgyak/eszközök, nyílhegy, őrlőkő, szövőszéknehezék, kerámiatöredékek, kerámiaedények, agyagfüggő(?), állatcsont, gabonamaradvány. Irodalom: DUŠEK–DUŠEK 1995. 11., 74. Taf. 1: 14.; STEGMANN-RAJTÁR 1998. 268. Tab. 1.; STUDENÍKOVÁ 2000. 68. Abb. 3: 4.; ROMSAUER 2004. 402. Tab. I: 6.; STEGMANN-RAJTÁR 2005. 149., 151. Abb. 22: 17.; HELLMUTH 2006. 205.; BANDRIVSZKIJ 2014. 344. risz. 173-a: 5.

Ukrajna

8. Svajkivci/Швайківці kurgán (Ternopili terület, Csorkivi járás), kultikus/rituális objektum (épület)

2007-ben a Közép-Dnyeszter vidékén található Svajkivci/Швайківці 1. halomnál egy kultikusnak vagy rituálisnak vélt objektumot, épületet tártak fel (VIII. tábla 1.). Az objektumból különféle tárgyak – mint bronzüst (IX. tábla 1.), bronzszűrő (IX. tábla 2.), páncéling (IX. tábla 3–4.), vascsákány (IX. tábla 5.), vasbalta (IX. tábla 7.), csonteszköz (IX. tábla 12.), kerámiaedények (IX. tábla 8–11., 13–18.) – társaságában egy áttört díszítésű bronz hüvelyvég került elő (VIII. tábla 3.). A leletet 1,23 méter mélységben találták az objektum északnyugati sarkában, egy kőlap alatt. A hüvelyvég trapéz alakú, ovális keresztmetszetű, mindkét oldalán nyitott. Vízszintes sorokban áttört háromszögmintázattal díszített, felületén aranyozás nyomai is felfedezhetők. H. 7,2 cm, sz. 2,7–1,4 cm. Irodalom: BANDRIVSZKIJ 2009. 202–235.; MOGYLOV 2013. 210. Fig. 3: 7.; BANDRIVSZKIJ 2014. 342. risz. 173: 2., 2a., 344. risz. 173-a: 4.; BURGHARDT 2015. 150. Fig. 5: 11.; MOGILOV 2020. 148. risz. 8: 16.

Bosznia-Hercegovina

9. Donja Dolina (Bosanska krajina terület, falu Gradiška községben), szórvány

A temető területéről szórványként előkerült egy trapéz alakú, ovális keresztmetszetű bronz hüvelyvég/hegyvédő, amelyet hosszanti irányban áttört háromszögek díszítenek (X. tábla 7.). Az egykori vasfegyver hegyének egy része belekorrodálódott a hüvelyvég belsejébe. A darab mindkét vége nyitott, és oldalát bordákkal erősítették meg. H. 6 cm. A szakirodalomban nem található konkrét utalás a készítéstechnikára; az egybeöntött jelleg csupán a közölt ábrák és az analógiák alapján feltételezhető. Irodalom: TRUHELKA 1904. 151. Fig. 102.

Szövegvégi táblák jegyzéke

I. tábla

Ártánd–Nagyzomlin puszta 2. lelőhely (HU) 1939. évi szórvány síranyaga. A beszámolók szerint az I. és II. táblán szereplő tárgyak egy sírból származnak. 1(a–d): Szkíta kori bronz áttört díszes hüvelyvég, 2–3: Felhúzott fülű csésze (tárgyfotó: Szabó Mariann, Déri Múzeum, tárgyrajj: Török-Botyánszki Anna)

Table I

Ártánd–Nagyzomlin puszta site No. 2, stray finds from a grave, found in 1939. According to reports, the objects on tables I and II come from the same grave. 1(a–d): Scythian bronze openwork decorative scabbard tip, 2–3: Cup with raised handle (subject photo by Mariann Szabó, Déri Museum, subject drawing by Anna Török-Botyánszki)

II. tábla

Ártánd–Nagyzomlin puszta 2. lelőhely (HU) 1939. évi szórvány síranyaga. A beszámolók szerint az I. és II. táblán szereplő tárgyak egy sírból származnak 1–15: Vas pajzsdudortöredékek (PÁRDU CZ 1965. Pl. XXI. alapján)

Table II

Ártánd–Nagyzomlin puszta site No. 2, stray finds from a grave, found in 1939. According to reports, the objects on tables I and II come from the same grave. 1–15: Iron shield boss fragments (After PÁRDU CZ 1965. Pl. XXI.)

III. tábla

Ártánd–Nagyzomlin puszta 2. lelőhely (HU) 1939. évi szórvány anyaga 1–5: Szórvány bronztárgyak a lelőhely területéről (tárgyfotó: Szabó Mariann, Déri Múzeum, tárgyrajj: Török-Botyánszki Anna)

Table III

Ártánd–Nagyzomlin puszta site No. 2, stray finds from the archaeological site, found in 1939. 1–5: Bronze objects from the site area (photo by Mariann Szabó, Déri Museum, drawing by Anna Török-Botyánszki)

IV. tábla

Ártánd–Nagyzomlin puszta 2. lelőhely (HU) 1939. évi szórvány anyaga 1–4: Szórvány bronztárgyak a lelőhely területéről (tárgyfotó: Szabó Mariann, Déri Múzeum, tárgyrajj: Török-Botyánszki Anna)

Table IV

Ártánd–Nagyzomlin puszta site No. 2, stray finds from the archaeological site, found in 1939. 1–4: Bronze objects from the site area (photo by Mariann Szabó, Déri Museum, drawing by Anna Török-Botyánszki)

V. tábla

Szkíta kori bronz áttört díszes hüvelyvégek 1(a–d): Ismeretlen lelőhely (HU), szórvány (a tárgyfotó és tárgyrajj: Török-Botyánszki Anna), 2: Dédestapolcsány–Verebce-bérc, szórvány (HU) (V. SZABÓ et al. 2024. 609. Fig. 6: 7. alapján), 3: Smolenice–Molpír/Szomolány, 25. számú ház (SK) (STEGMANN-RAJTÁR 2005. 151. Abb. 22: 17. alapján)

Table V

Scythian bronze openwork ornamental scabbard tips 1(a–d): Unknown site (Hungary), stray find (subject photo and subject drawing by Anna Török-Botyánszki), 2: Dédestapolcsány–Verebce-bérc, stray find (Hungary) (After V. SZABÓ et al. 2024. 609. Fig. 6: 7.), 3: Smolenice–Molpír/Szomolány, house No. 25 (Slovakia) (After STEGMANN-RAJTÁR 2005. 151. Abb. 22: 17.)

VI. tábla

Budești-Fânațe/Szénásbudatelke, 6. sír (RO) (1–11: TOPAL 2022. 59. Fig. 12: A. alapján, 12: tárgyfoto: Radu Zagreanu, Beszterce-Naszód Megyei Múzeum, tárgyrajz: Török-Botyánszki Anna)

Table VI

Budești-Fânațe/Szénásbudatelke, grave 6 (1–11: After TOPAL 2022. 59. Fig. 12: A., 12: subject photo by Radu Zagreanu, Bistrița-Năsăud County Museum, subject drawing by Anna Török-Botyánszki)

VII. tábla

Románia területéről előkerült szkíta kori/vaskori bronz, áttört díszes hüvelyvégek (méret nélküliek) 1–4: Murgești/Nyárádszentbenedek, sírlelet (RO) (ROSKA 1929. 316. 77. kép alapján), 5: Aiud/Nagyenyed, sírlelet (RO) (HEREPEY 1897B. 327. 8. ábra alapján), 6: Șard/Sárd, sírlelet (ROSKA 1942. 242. 295. kép alapján), 7: Budești-Fânațe/Szénásbudatelke, 3. sír (RO) (VULPE 1990. Taf. 31: 204. alapján), 8: Ostrovu Mare/Nagyosztró (RO) (VULPE 1990. Taf. 31: 209. alapján)

Table VII

Scythian/Iron Age bronze, openwork decorative scabbard tips (unsized) found in Romania 1–4: Murgești/Nyárádszentbenedek, grave find (After ROSKA 1929. 316. Fig. 77.), 5: Aiud/Nagyenyed, grave find (After HEREPEY 1897B. 327. Fig. 8.), 6: Șard/Sárd, grave find (After ROSKA 1942. 242. Fig. 295.), 7: Budești-Fânațe/Szénásbudatelke, grave 3 (After VULPE 1990. Taf. 31: 204.), 8: Ostrovu Mare/Nagyosztró (After VULPE 1990. Taf. 31: 209.)

VIII. tábla

Svajkivci/Швайківці, 1. halomnál feltárt objektum és leletei (UA) 1: Az objektum felszínrajza (piros háromszöggel jelezve a hüvelyvég előkerülési helyét) (BANDRIVSZKIJ 2009. 211. risz. 1. és 213. risz. 4. alapján), 2: A bronz áttört díszes hüvelyvég rekonstrukciós rajza (BANDRIVSZKIJ 2009. 217. risz. 8. alapján), 3: A bronz áttört díszes hüvelyvég fotója és rajza (BANDRIVSZKIJ 2009. 217. risz. 8. és 223. risz. 17. alapján)

Table VIII

Shvajkivci/Швайківці, feature and finds excavated at barrow 1 (Ukraine) 1: Surface drawing of the feature (red triangle indicating the location of the scabbard tip) (After BANDRIVSZKIJ 2009. 211. ris. 1. and 213. ris. 4.), 2: Reconstruction drawing of the bronze openwork decorative scabbard tip (After BANDRIVSZKIJ 2009. 217. ris. 8.), 3: Photo and drawing of the bronze openwork decorative scabbard tip (After BANDRIVSZKIJ 2009. 217. ris. 8. and 223. ris. 17.)

IX. tábla

Svajkivci/Швайківці, 1. halomnál feltárt objektum leletei (UA) (BANDRIVSZKIJ 2009. risz. 4., 6–7., 9–12. alapján)

Table IX

Shvajkivci/Швайківці, finds from a feature excavated at barrow 1 (Ukraine) (After BANDRIVSZKIJ 2009. ris. 4., 6–7., 9–12.)

X. tábla

Vas (6.) és bronz (1–5., 7.) hegyvédők és hüvelyvégek Donja Dolina/Доња Долина (BA) síranyagában (méret nélküliek) 1: Szórvány a temető területéről (TRUHELKA 1904. 152. Fig. 104. alapján), 2–6: Greda des Mato Petrović Sen., 12. sír (TRUHELKA 1904. Taf. LXXIII: 2–6. alapján), 7: Szórvány a temető területéről (TRUHELKA 1904. 151. Fig. 102. alapján), 8–9: Greda des Mato Petrović Jun., 27. sír (TRUHELKA 1904. Taf. XLVI: 5., 6. alapján), 10: Greda des Mato Petrović Jun., 38. sír (TRUHELKA 1904. Taf. XLIX: 2. alapján), 11: Greda des Stipo Jakarić, 21. sír (TRUHELKA 1904. Taf. LVII: 8. alapján), 12: Greda des Stipo Jakarić, 23. sír (TRUHELKA 1904. Taf. LVII: 13. alapján), 13–14: I. Greda des Nikola Šokić, 34. sír (TRUHELKA 1904. Taf. LXIII: 5., 6. alapján), 15: Greda des Stipo Jakarić, 14. sír (TRUHELKA 1904. Taf. LVI: 1. alapján)

Table X

Iron (6.) and bronze (1–5., 7.) point guards and scabbard tips in the grave findings of Donja Dolina/Доња Долина (Bosnia and Herzegovina) (unsized) 1: Stray find from the cemetery area (After TRUHELKA 1904. 152. Fig. 104.), 2–6: Greda des Mato Petrović Sen., grave 12 (After TRUHELKA 1904. Taf. LXXIII: 2–6.), 7: Stray find from the cemetery area (After TRUHELKA 1904. 151. Fig. 102.), 8–9: Greda des Mato Petrović Jun., grave 27 (After TRUHELKA 1904. Taf. XLVI: 5., 6.), 10: Greda des Mato Petrović Jun., grave 38 (After TRUHELKA 1904. Taf. XLIX: 2.), 11: Greda des Stipo Jakarić, grave 21 (After TRUHELKA 1904. Taf. LVII: 8.), 12: Greda des Stipo Jakarić, grave 23 (After TRUHELKA 1904. Taf. LVII: 13.), 13–14: I. Greda des Nikola Šokić, grave 34 (After TRUHELKA 1904. Taf. LXIII: 5., 6.), 15: Greda des Stipo Jakarić, grave 14 (After TRUHELKA 1904. Taf. LVI: 1.)

Irodalom

ALMÁSSY ET AL. 2001.

Almássy Katalin – Cseh János – Fodor László – Gyucha Attila – Havassy Péter – B. Hellebrandt Magdolna – Horváth Attila – Horváth M. Attila – Istvánovits Eszter – Kemenczei Tibor – Kulcsár Valéria – M. Nepper Ibolya – Scholtz Róbert – Szénászky Júlia – Várad Adél: Katalógus. In: Hatalmasok viadalokban. Az Alföld szkíta kora. [Sie sind in Kämpfen siegreich. Das Zeitalter der Skythen in der Tiefebene.] Szerk. Havassy Péter. Gyulai katalógusok 10. Erkel Ferenc Múzeum, Gyula 2001. 129–185.

BAKAY 1971.

Bakay, Kornél: Scythian Rattles in the Carpathian Basin and their Eastern Connections. Akadémiai Kiadó, Budapest 1971.

BANDRIVSZKIJ 2009.

Бандрівський, Микола: Новий ритуальний об'єкт часів скіфської архаїки зі Швайківець біля Чорткова на Тернопільщині (попереднє повідомлення). In: Взаємозв'язки культур епох бронзи і раннього заліза на території Центральної та Східної Європи (Збірка наукових праць на пошану Л.І. Крушельницької). Відп. ред. Отрощенко, В. В. Інститут археології НАН України, Київ – Львів 2009. 202–235.

BANDRIVSZKIJ 2014.

Бандрівський, Микола: Культурно-історичні процеси на Прикарпатті і Західному Поділлі в пізній період епохи бронзи - на початку доби раннього заліза. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів 2014.

BERCIU 1939.

Berciu, Dumitru: Arheologia preistorică a Olteniei. Ramuri, Craiova 1939.

BERCIU 1953.

Berciu, Dumitru: Catalogul muzeului arheologic din Turnu-Severin. *MCA* I. 1953. 589–691.

BRUJAKO 2005.

Бруяко, И. В.: Ранние кочевники в Европе (X–V вв. до Р.Х.). Отв. ред. Массон, В. М. Высшая Антропологическая Школа, Кишинёв 2005.

BURGHARDT 2015.

Burghardt, Marcin: Weapon and the military of the population of the West Podolian group of the Early Scythian culture in the light of sepulchral sources. [Broń i wojskowość ludności zachodniopodolskiej grupy kultury wczesnoscytyjskiej w świetle źródeł sepulkralnych.] *Materiały i Sprawozdania* 36. 2015. 143–166.

CĂRĂBIȘI 2020.

Cărăbiși, Vlad-Ștefan: Short single-edge curved swords with a bent hilt in the Early Iron Age. A discussion on the stage of the research. *Dacia* 62–63. 2018–2019. (2020) 117–167.

CHOCHOROWSKI 1985.

Chochorowski, Jan: Die Vekerzug Kultur. Charakteristik der Funde. *Prace archeologiczne* 36. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 724, Warszawa–Kraków 1985.

CHOCHOROWSKI 1993.

Chochorowski, Jan: Ekspansja kimmeryjska na tereny Europy Środkowej. [Die kimmerische Expansion in das mitteleuropäische Gebiet.] Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1993.

CHOCHOROWSKI 1998.

Chochorowski, Jan: Die Vekerzug-Kultur und ihre östliche Beziehungen. In: *Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe. Nomadenbewegungen und Kulturaustausch in den vorchristlichen Metallzeiten (4000–500 v. Chr.)*. Hrsg. Hänsel, Bernhard – Machnik, Jan. *Südosteuropa-Schriften* 20, PAS 12. Verlag Marie Leidorf GmbH, München–Rahden/Westf. 1998. 473–491.

CHOCHOROWSKI 2014.

Chochorowski, Jan: Scytowie a Europa Środkowa – historyczna interpretacja archeologicznej rzeczywistości. [Die Skythen und Mitteleuropa – historische Deutung der archäologischen Wirklichkeit.] *Materiały i Sprawozdania* 35. 2014. 9–58.

CRÎȘAN 1969.

Crîșan, Ion Horațiu: *Ceramica daco-getică. Cu privire specială la Transilvania*. Științifică, București 1969.

CSERNENKO 1984.

Черненко, Е. В.: Скифо-персидская война. *Наукова думка*, Киев 1984.

CSERNYAKOV 1977.

Черняков, И. Т.: Киммерийские курганы близ устья Дуная. In: *Скифы и сарматы*. Ред. Тереножкин, А. И. *Наукова думка*, Киев 1977. 29–36.

DARNAY 1901.

Darnay Kálmán: Sümeghvidéki skytha leletről. *ArchÉrt* 21. 1901. 369–372.

DITRÓINÉ SALLAY ET AL. 1971.

Ditróiné Sallay Katalin – Pankotay Lászlóné – Wessprémy Barna: Spektrálanalitikai vizsgálatok szkíta bronz tárgyakon. [Spektralanalytische Untersuchungen an scythischen Bronzegegenständen.] *DMÉ* 1969–1970. (1971) 687–733.

DÖVÉNYI 2010.

Magyarország kistájainak katasztere. Szerk. Dövényi László. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest 2010.

DUŠEK–DUŠEK 1995.

Dušek, Mikuláš – Dušek, Sigrid: Smolenice-Molpir: befestigter Fürstensitz der Hallstattzeit I. *Materialia Archaeologica Slovaca* 13. Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, Nitra 1985.

FERENCZI 1965.

Ferenczi, Ștefan: Cimitirul „scitic” de la Ciurbrud (Partea I). [Der „skythische” Friedhof von Ciurbrud. I. Teil.] *AMN* 2. 1965. 77–105.

FETTICH 1934.

Fettich Nándor: A garsinovoi szkíta lelet. [Der skythische Fund von Gartschinowo.] *ArchHung* 15. Magyar Történeti Múzeum, Budapest 1934.

FRUNT 2023.

Фрунт, О. С.: Хронологія металевих наверхів з посульських пам’яток скіфського часу. In: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю „Археологія Північно-Східної України: здобутки, сучасний стан та перспективи”. Рекомендовано до друку Вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (протокол № 11 від 29 травня 2023 р.), Суми 2023. 108–115.

GALLUS–HORVÁTH 1939.

Gallus, Sándor – Horváth, Tibor: Un peuple cavalier préscythique en Hongrie: trouvailles archéologiques du premier âge du fer et leurs relations avec l’Eurasie. [A legrégibb lovasnép Magyarországon: korai vaskorból való régészeti hagyatéka és eurázsiai kapcsolatai.] *DissPann* II: 9. Institut de numismatique et d’archéologie de l’université Pierre Pazmany, Budapest 1939.

GAVRANOVIĆ 2011.

Gavranović, Mario: Die Spätbronze- und Früheisenzeit in Bosnien. UPA 195. Aus dem Institut für Prähistorische Archäologie der Freien Universität Berlin, Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn 2011.

GAWLIK 1998.

Gawlik, Anna: Znaleziška scytyjskie na Wyżynie Mołdawskiej i Besarabskiej. [Skythische Funde in der Hochebene der Moldau und Bessarabiens.] *Materialy i Sprawozdania* 19. 1998. 53–77.

GHEORGHIU 2004.

Gheorghiu, Raluca: Tipologia inventarului funerar la sciți. [The Tipology of the Scythian Funerary Inventory.] *BCȘS* 10. 2004. 65–84.

GYUCHA ET AL. 2015.

Gyucha, Attila – Gulyás, Gyöngyi – Török, Béla – Barkóczy, Péter – Kovács, Árpád: Connecting regions, shared traditions: A unique Middle Iron Age burial from the Danube-Tisza Interfluvium. In: An der Grenze der Bronze- und Eisenzeit. Festschrift für Tibor Kemenczei zum 75. Geburtstag. Hrsg. Szathmári, Ildikó. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 2015. 179–198.

HAMPEL 1893.

Hampel József: Skythiai emlékek Magyarországon. *ArchÉrt* 13. 1893. 385–407.

HASCHKE 2014.

Haschke, Michael: Laboratory Micro-X-Ray Fluorescence Spectroscopy: Instrumentation and Applications. *SSSUR* 55. 2014.

HELLMUTH 2006.

Hellmuth, Anja: Smolenice Molpir im Licht skythischer Angriffe auf die hallstattzeitlichen Siedlungen nördlich und südlich der mährischen Pforte. [Smolenice-Molpir vo svetle skytskych nájzdov na halštatské sídliská severne a južne od Moravskej brány.] *SLA* 54: 2. 2006. 191–208.

HEREPEY 1897A.

Herepey Károly: A nagy-enyedi Múzeum némely régiségeiről. *ArchÉrt* 17. 1897. 63–68.

HEREPEY 1897B.

Herepey Károly: Skytha leletek. *ArchÉrt* 17. 1897. 325–329.

HEREPEY 1901.

Herepey Károly: Alsófehér vármegye őskora. In: Alsófehér vármegye monográfiája II: 1. Alsófehér vármegye őskora. Szerk. Herepey Károly – dr. Cserni Béla. Alsófehér vármegye közönsége, Nagy-Enyed 1901. 1–103.

HORVÁTH 2021.

Хорват, В.: Бронзовые уздечные распределители ремней из могильника у с. Батина (Кишкёсег), Западная Хорватия. К вопросу распространения и хронологии деталей конского убора и вооружения, украшенных солярным знаком во второй половине VIII – первой половине VI в. до н. э. [Bronze bridle belt distributors from the burial ground near the village of Batina (Kiskőszeg), Western Croatia. On the issue of the distribution and chronology of details of horse headgear and weapons decorated with a solar sign: the second half of VIII – the first half VI century before N. E.] *Материалы и исследования по археологии Северного Кавказа* 19. 2021. 141–165.

ILLJINSZKA 1963.

Ллінська, В. А.: Про скіфські навершники. *Археологія* 15. 1963. 33–60.

JAŠAREVIĆ 2017.

Jašarević, Aleksandar: Zaboravljeni grobovi iz Donje Doline. [The Forgotten Graves from Donja Dolina.] *GZM* 54. 2017. 7–30.

KEMENCZEI 1980.

Kemenczei Tibor: Szkíta kori lelet Balassagyarmatról. [Ein skythenzeitlicher Fund aus der Umgebung von Balassagyarmat.] *FA* 31. 1980. 65–76.

KEMENCZEI 2000.

Kemenczei Tibor: Adatok a szkítakor kezdetének a kérdéséhez az Alföldön. [Beiträge zur Frage des Anfangs der Skythenzeit auf der ungarischen Tiefebene.] *FA* 48. 2000. 27–53.

KEMENCZEI 2003.

Kemenczei Tibor: A középső vaskor: szkíták a Tisza-vidéken. In: Magyar régészet az ezredfordulón. Főszerk. Visy Zsolt. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma – Teleki László Alapítvány, Budapest 2003. 179–183.

KEMENCZEI 2005A.

Kemenczei, Tibor: Funde ostkarpatenländischen Typs im Karpatenbeckens. PBF X: 10. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2005.

KEMENCZEI 2005B.

Kemenczei, Tibor: Zu den östlichen Beziehungen der skythenzeitlichen Alföld Gruppe. *CommArchHung* 2005. 177–211.

KEMENCZEI 2009.

Kemenczei, Tibor: Studien zu den Denkmälern skythisch geprägter Alföld Gruppe. IPH XII. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 2009.

KOZENKOVÁ 1975.

Козенкова, В. Н.: К вопросу о ранней дате некоторых кинжалов так называемого кабардинско-пятигорского типа. *Studia Thracica* I. 1975. 91–102.

KOZUBOVÁ 2013.

Kozubová, Anita: Pohrebiská vekerzugskej kultúry v Chotíne na juhozápadnom Slovensku. Vyhodnotenie. [Die Gräberfelder der Vekezug-Kultur in Chotín in der Südwestslowakei. Auswertung]. *Dissertationes Archaeologicae Bratislavenses* 1. Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava 2013.

KOZUBOVÁ 2021.

Kozubová, Anita: 'With a Weapon in Hand and a Horse by Side.' Weapons and Horse Harness in Graves of Vekezug Culture from an Interregional Perspective. [„Z bronią w ręku i koniem u boku”. Broń i uprzęż konna w grobach kultury Vekezug z perspektywy międzyregionalnej.] *Materiały i Sprawozdania* 42. 2021. 81–112.

KOZUBOVÁ–HORVÁTH 2019.

Kozubová, Anita – Horváth, Veronika: Nur eine Faszination vom Westen oder etwas anderes? Zu hallstättischen Einflüssen in der Vekezug-Kultur am Beispiel des Gräberfeldes von Eger-Nagy Eged (Ostungarn). [Len očarenie západom alebo niečo iné? K halštatským vplyvom vo vekerzugskej kultúre na príklade pohrebiska v Eger-Nagy Eged (východné Maďarsko).] *ZbSNM* 113, *Archeológia* 29. 2019. 139–157.

KOZUBOVÁ–SKAKOV 2015.

Kozubová, Anita – Skakov, Alexander: Einige kritische Bemerkungen zur Datierung der Dolche vom Typ Posmuş und ihrer kaukasischen Parallelen. In: *An der Grenze der Bronze- und Eisenzeit. Festschrift für Tibor Kemenczei zum 75. Geburtstag.* Hrsg. Szathmári, Ildikó. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 2015. 301–315.

KOZUBOVÁ–SZKAKOV 2016.

Козубова, А. – Скаков, А. Ю.: Проблема датировки кинжалов типа Posmuş и их кавказские аналоги. [The dating of daggers of the Posmuş type and their caucasian analogies.] *PA* 3. 2016. 84–101.

KUZMININ–CSIZSEVSZKI 2014.

Кузьминых, С. В. – Чижевский, А. А.: Хронология раннего периода ананьинской культурно-исторической области. [Chronology of the early period of the Ananyino cultural and historical area.] *Поволжская археология* 3: 9. 2014. 101–137.

LJUŠTINA 2010.

Ljuština, Marija: The Late Hallstatt Communities in the Serbian Part of the Danube Basin. In: *Iron Age Communities in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş, 9-11 October 2009.* Ed. Berecki, Sándor. Bibliotheca Musei Marisiensis, *Seria archaeologica* 2. Editura MEGA, Cluj-Napoca 2010. 59–78.

МАНОРТИН 2008.

Махортых, С. В.: Культура и история киммерийцев Северного Причерноморья. Институт археологии НАНУ, Киев 2008.

МАНОРТИН 2014.

Махортых, С. В.: Киммерийцы и население Волга-Камья в раннем железном веке. [The Cimmerians and population of the Volga-Kama region in the Early Iron Age.] In: *Ананьинский мир: истоки, развитие, связи, исторические судьбы. Археология Евразийских степей* 20. Отв. ред. Кузьминых, С. В. – Чижевский, А. А. Отечество. Казань 2014. 455–477.

MAKHORTYKH 2008.

Makhortykh, Sergey V.: On the Question of Cimmerian Imports and Imitations in Central Europe. In: *Import and Imitation in Archaeology*. Eds. Biehl, P. F. – Rassamakin, Yu. A. Beier & Beran, Langenweißblach 2008. 167–187.

MĂNDESCU–BORȘ 2021.

Dr. Măndescu, Dragoș – Dr. Borș, Corina: The Origins of Thracian Civilisation in the Lower Danube and the Carpathians: Unity in Diversity in Late Iron Age I. In: *Archaeological Treasures of Romania. Dacian and Roman Roots*. Eds. Oberländer-Târnoveanu, Ernest – Carretero Pérez, Andrés. Ministerio de Cultura y Deporte, Madrid 2021. 15–39.

MARIĆ 1964.

Marić, Zdravko: Donja Dolina. *GZM* 19. 1964. 5–128.

MARINESCU 1984.

Marinescu, George: Die jüngere hallstattzeit in Nordostsiebenbürgen. *Dacia* 28. 1984. 47–83.

MARȚIAN 1909.

Marțian, Julius: Archäologisch-prähistorisches Repertorium für Siebenbürgen. *MAGW* 39. 1909. 321–358.

MÁRTON 1908.

Márton Lajos: Skytha sírletek Gyöngyösön. *ArchÉrt* 28. 1908. 37–54.

MATEI 1977.

Matei, Alexandru V.: Akinakes-ul de bronz de la Firminiș. [Der Bronze-Akinakes von Firminiș.] *AMN* 14. 1977. 63–71.

MATEI 1978.

Matei, Alexandru V.: Der Bronze-Akinakes von Firminiș. *Dacia* 22. 1978. 107–113.

METZNER-NEBELSICK 2001.

Metzner-Nebelsick, Carola: „Thrako-kimmerische” Fundkomplexe zwischen der Südoststeiermark, Südwest-Transdanubien und Nordkroatien und ihre Bedeutung für die Kulturentwicklung während der frühen Eisenzeit. [„Thraco-Cimmerian” find-complexes between southeastern Styria, southwestern Transdanubia and northern Croatia, and their meaning for cultural development during the Early Iron Age.] In: *Die Drau-, Mur- und Raab-Region im 1. vorchristlichen Jahrtausend. Akten des Internationalen und Interdisziplinären Symposiums von 26. bis 29. April 2000 in Bad Radkersburg*. Hrsg. Lippert, Andreas. UPA 78. In Kommission bei der Rudolf Habelt GmbH, Bonn 2001. 137–154.

METZNER-NEBELSICK 2002A.

Metzner-Nebelsick, Carola: Der „Thrako-Kimmerische” Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien Teil 1 – Text. VF 23. Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf. 2002.

METZNER-NEBELSICK 2002B.

Metzner-Nebelsick, Carola: Der „Thrako-Kimmerische” Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien Teil 2 – Katalog und Tafeln. VF 23. Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf. 2002.

MÉSZÁROS 1961.

Mészáros Gyula: Preszkíta lándzsahüvely Kakasdról. [Une fourreau de lance préscythe de Kakasd.] *ArchÉrt* 88. 1961. 210–218.

MOGILOV 2020.

Могиллов, О. Д.: О формировании раннескифской культуры на Среднем Днестре. [On the Formation of the Early Scythian Culture on the Middle Dniester Region.] *Stratum plus* 3. 2020. 129–170.

- MOGYLOV 2013.
Mogylov, Oleksandr: The barrows of the West Podolian group of the Scythian period. *Mousaios* 18. 2013. 203–214.
- NÉMETI 1982.
Németi, Ioan: Das späthallstattzeitliche Gräberfeld von Sanislău. *Dacia* 26. 1982. 115–144.
- PARZINGER 1998.
Parzinger, Hermann: Das Gräberfeld von Achmylovo und die relative Chronologie der frühen Anan'ino-Kultur. *Eurasia Antiqua* 4. 1998. 209–245.
- PATAY–B. KISS 2001–2002.
Patay Pál – B. Kiss Zsuzsa: Az alsótelekes–dolinkai szkíta kori temető közöletlen sírjai (Az 1962. és 1964. évi feltárás eredményei). [Die unpublizierten Gräberfeldes von Alsótelekes–Dolinka (Grabungskampagne 1962, 1964).] *FA* 49–50. 2001–2002. 79–141.
- PATRUSEV 2011.
Патрушев, В. С.: Могильники Волго-Камья раннеананьинского времени. Археология Поволжья и Урала: материалы и исследования 2. ООО „Фолиант”, Институт истории АН РТ, Казань 2011.
- PATRUSEV–HALIKOV 1982.
Патрушев, В. С. – Халиков, А. Х.: Волжские ананьинцы (Старший Ахмыловский могильник). Наука, Москва 1982.
- PÁRDU CZ 1955.
Párducz, Mihály: Le cimetière hallstattien de Szentes-Vekerzug III. [Могильник гальштаттской эпохи в Сентеш Векерзуг III (Резюме).] *ActaArchHung* 6. 1955. 1–22.
- PÁRDU CZ 1959.
Párducz, Mihály: Sur la destination des divers objets de la trouvaille de l'époque scythe, d'Aszód. *FA* 11. 1959. 37–38.
- PÁRDU CZ 1965.
Párducz, Mihály: Graves from the Scythian Age at Ártánd (county Hajdú-Bihar). *ActaArchHung* 17. 1965. 137–231.
- PÁRDU CZ 1966.
Párducz, Mihály: The Scythian Age cemetery at Tápiószele. *ActaArchHung* 18. 1966. 35–92.
- PÁRDU CZ 1970.
Párducz Mihály: Szkítakori lelet Szurdokpüspökiről. [Skythenzeitlicher Fund von Szurdokpüspöki.] *FA* 21. 1970. 49–58.
- PÁRDU CZ 1973.
Párducz, Mihály: Probleme der Skythenzeit im Karpatenbecken. *ActaArchHung* 25: 1. 1973. 27–63.
- PÂRVAN 1926.
Pârvan, Vasile: Getica: O protoistorie a Daciei. Academia romana, Memoriile sectiunii istorice 3: 3, 2. Cultura Nationala, Bucureşti 1926.
- PEREVODCSIKOVA 1980.
Переводчикова, Е. В.: Типология и эволюция скифских наверший. [The typology and evolution of the scythian pole-tops.] *CA* 1980: 2. 23–44.
- PODBORSKÝ 1970.
Podborský, Vladimír: Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit. Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit. Opera Universitatis Purkynianae Brunensis facultas philosophica 142. Universita J. E. Purkyně, Brno 1970.

ROMSAUER 2004.

Romsauer, Peter: Fragment kokily na odlievanie hrotov šípov skýtskeho typu zo Smoleníc. [Fragment of casting mould for arrowheads of Scythian types from Smolenice.] In: Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag. Hrsg. Batora, Jozef – Furmánek, Václav – Veliačik, Ladislav. Archäologisches Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, Nitra 2004. 401–412.

ROSKA 1929.

Roska Márton: A Székelyföld őskora. In: Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára. Szerk. Csutak Vilmos. A Székely Nemzeti Múzeum Kiadása, Sepsiszentgyörgy 1929. 258–326.

ROSKA 1937.

Roska, Márton: Der Bestand der skytischen Altertümer Siebenbürgens. *ESA* XI. 1937. 167–203.

ROSKA 1942.

Roska Márton: Erdély régészeti repertórium I. Őskor. [Thesaurus antiquitatum Transsilvanicarum. I. Praehistorica.] Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár 1942.

Soós 2020.

Soós, Bence: The Late Hallstatt Age Burials of Southern Transdanubia and a Missing Link. *ActaArchHung* 71. 2020. 409–442.

Soós 2021.

Soós, Bence: Middle Iron Age Cemetery from Alsónyék, Hungary. *DissArch* 3: 8. 2021. 49–105.

SŐREGI 1941.

Sőregi János: Jelentés a Déri Múzeum 1940. évi működéséről és állapotáról. *DMÉ* 1939–40. (1941) 71–126.

STEGMANN-RAJTÁR 1998.

Stegmann-Rajtár, Susanne: Spinnen und Weben in Smolenice-Molpír. Ein Beitrag zum wirtschaftlichen und religiös-kultischen Leben der Bewohner des hallstattzeitlichen „Fürstensitzes“. [Pradenie a tkanie v Smoleniciach-Molpíre. Príspevok k hospodáreniu a nábožensko-kultovému životu obyvateľov „kniežacieho sídla“ doby halštatskej.] *SlA* 46: 2. 1998. 263–287.

STEGMANN-RAJTÁR 2005.

Stegmann-Rajtár, Susanne: Smolenice-Molpír. In: Reallexikon der germanischen Altertumskunde 29. Hrsg. Beck, Heinrich – Geuenich, Dieter – Steuer, Heiko. De Gruyter, Berlin–New York 2005. 146–156.

STUDENÍKOVÁ 2000.

Studeníková, Etela: Endbronze- und hallstattzeitliche eiserne Beile in der Slowakei. *ZbSNM* 94, *Archeológia* 10. 2000. 61–78.

SZABÓ ET AL. 2018.

Szabó Géza – Horváth Veronika – Barkóczy Péter – Erdélyi Zoltán – Juhász Laura – Gyöngyösi Szilvia: Keleti tárgyak vagy nyugati utánzatok? Újabb eredmények, kérdésselvetések a Kr.e. 9–7. századi bronztárgyak archaeometallurgiai vizsgálatainak tükrében. [Eastern objects or western imitations? New results and questions raised in light of the archaeometallurgical investigations of bronze objects from the 9th–7th century B.C.] *Archeometriai Műhely* 15: 2. 2018. 77–116.

V. SZABÓ ET AL. 2024.

V. Szabó, Gábor – Mogyorós, Péter – Bíró, Péter – Kovács, András – Tankó, Károly – Tóth, Farkas Márton – Urbán, Dániel – Barcsi, Marcell: Investigations of an Early Iron Age Siege 2: Preliminary report on the archaeological research carried out at Dédestapolcsány-Verebce-bérc between September 2022 and the end of 2023. *DissArch* 3: 11. 2024. 603–623.

SZKAKOV 2017.

Скаков, А. Ю.: Ананьинский мир и Кавказ: контакты и импорт. [The Ananyino world and the Caucasus: contacts and imports.] In: Эпоха бронзы и ранний железный век. Материалы III международной научной конференции «Ананьинский мир: культурное пространство, связи, традиции и новации». Глав. ред. Ситдииков, А. Г. Археология Евразийских степей 3. Академия наук Республики Татарстан Институт археологии им. А. Х. Халикова АН РТ Институт археологии РАН, Казань 2017. 274–298.

B. SZÖLLŐSI–ĐURKOVIČ 2015.

B. Szöllősi Szilvia – Đurkovič Éva: Vaskor. In: Vágó Ádám: A Kárpát-medence ősi kincsei a kőkortól a honfoglalásig. Magyar Nemzeti Múzeum-Kossuth Kiadó, Budapest 2015. 184–281.

TANKÓ 2015.

Tankó, Károly: Die skythischen Funde der Alföld Gruppe aus Kazár und Szurdokpüspöki (Ungarn). In: An der Grenze der Bronze- und Eisenzeit. Festschrift für Tibor Kemenczei zum 75. Geburtstag. Hrsg. Szathmári, Ildikó. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 2015. 431–443.

TECCO HVALA ET AL. 2004.

Tecco Hvala, Sneža – Dular, Janez – Kocuvan, Eva: Železnodobne gomile na Magdalensko gori. [Eisenzeitliche Grabhügel auf Magdalenska gora.] Katalogi in monografije 36. Narodni Muzej Slovenije, Ljubljana 2004.

TECCO HVALA 2012.

Tecco Hvala, Sneža: Magdalenska gora. Džužbena struktura in grobni rituali železnodobne skupnosti. [Magdalenska gora. Social structure and burial rites of the Iron Age community.] Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 26. Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Založba ZRC, Ljubljana 2012.

TELEAGA 2012.

Teleaga, Emilian: Der Beginn der figuralen thrakischen Kunst im 5. Jahrhundert v. Chr. [The origin of Thracian figural art in the 5th century BC. / Les débuts de l'art figuré thrace au Ve s. av. J.-C.] In: Kunst und Kommunikation: Zentralisierungsprozesse in Gesellschaften des europäischen Barbarikums im 1. Jahrtausend v. Chr. [Art and communication. Centralization processes in European societies in the 1st millennium BC.] Teilkolloquium im Rahmen des Schwerpunktprogrammes 1171 der Deutschen Forschungsgemeinschaft »Frühe Zentralisierungs- und Urbanisierungsprozesse. Zur Genese und Entwicklung frühkeltischer Fürstentümer und ihres territorialen Umlandes« 4.-6. April 2008. Hrsg. Pare, Christopher. Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseum, Mainz 2012. 123–151.

TELEAGA 2016.

Teleaga, Emilian: Începuturile artei figurative tracice în secolul al V-lea a.Chr. – Cu privire specială asupra Dobrogei de Nord și a spațiului de la nord de Dunăre până la Nistru. [The beginnings of the thracian figural art in 5th century B. C. – Particularly north Dobrudja and the region between the Danube and the Dniester.] *SCIVA* 67: 3–4. 2016. 207–268.

TERTECI 2023.

Terteci, Carol: The relationship between the graves with weapons and the social status of the warriors from the Early Iron Age (Hallstatt C Period) in Southwest Romania. In: Warriors and their weapons in Bronze and Iron Ages. Proceedings of the 21st International Colloquium of Funerary Archaeology 25th-28th May, 2023, Târgu Jiu, Gorj County (Romania). Eds. Sîrbu, Valeriu – Schuster, Cristian – Hortopan, Dumitru. Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila 2023. 275–300.

TERŽAN 1987.

Teržan, Biba: The Early Iron Age Chronology of the Central Balkans. Review from the viewpoint of the southeastern Alpine Hallstatt. *Alug* 24. 1987. 7–27.

TERŽAN 1995.

Teržan, Biba: Handel und soziale Oberschichten im früheisenzeitlichen Südosteuropa. In: Handel, Tausch und Verkehr im bronze- und früheisenzeitlichen Südosteuropa. Hrsg. Hänsel, Bernhard. Südosteuropa-Schriften 17, PAS 11. Südosteuropa-Gesellschaft, Seminar für Ur- und Frühgeschichte der Freien Universität zu Berlin, München–Berlin 1995. 81–159.

TÉGLÁS 1887.

Téglás Gábor: Az erdélyi medence őstörténelméhez (Második közlemény). *OTÉ* 12: 2. 1887. 181–204.

ТОПАЛ 2015А.

Topal, Denis: The use of bronze in the producing of Early Scythian akinakai. [Utilizarea bronzului la producerea pumnalelor akinakai scitice timpurii. / Вронза в изготовлении раннескифских акинаков.] *Tyragetia* 9 (24). 2015. 29–50.

ТОПАЛ 2015В.

Топал, Денис: Биметаллические акинаки типа Гудермес и использование бронзы в изготовлении раннескифского клинкового оружия. [Bimetallic akinakai of Gudermes type and use of bronze in the producing of Early Scythian blade weapons.] *Материалы по археологии Северного Причерноморья* 13. 2015. 54–79.

ТОПАЛ 2019.

Topal, Denis: Single-edged akinakai of Transylvania and Great Hungarian Plain. Reflection of a Balkan tradition. [Jednosjekli akinaki iz Transilvanije i Velike Mađarske ravnice. Odras balkanske tradicije.] *Godišnjak* 48. 2019. 199–218.

ТОПАЛ 2021.

Топал, Денис: Акинак на западе скифского мира. *Biblioteca „Tyragetia”* 35. Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Кишинэу 2021.

ТОПАЛ 2022.

Topal, Denis: Swords and daggers of early nomads from Transylvania and Southern Carpathians: Local varieties and continental trends. [Spade și pumnale ale nomazilor timpurii din Transilvania și Carpații Meridionali: variații locale și tradiții continentale.] *Plural* 10: 1. 2022. 34–69.

TRUHELKA 1904.

Dr. Truhelka, Ćiro: Der vorgeschichtliche Pfahlbau im Savebette bei Donja Dolina (Bezirk Bosnisch-Gradiška): Bericht über die Ausgrabungen bis 1904. *WMBH* 9. In Kommission bei Carl Gerold's Sohn (Druck von Adolf Holzhausen), Wien 1904.

ТЯРЕНОЗСКІН 1976.

Тереножкин, А.И.: Киммерийцы. Наукова думка, Киев 1976.

URSUȚIU–URÁK 2017.

Ursuțiu, Adrian – Urák, Malvinka: Iron Age girl in a Bronze Age pit? A child burial of the Ciombrud cultural group from Orosia (HU.: Marosoroszi), Mureș County. In: Settlements of Life and Death. Studies from Prehistory to Middle Ages, Proceedings of an International Colloquium Tulcea, 25th-28th of May 2016. Eds. Gogâltan, Florin – Alincăi, Sorin-Cristian. Editura MEGA, Cluj Napoca 2016. (2017) 255–272.

VASIĆ 1982.

Vasić, Rastko: Prilog proučavanju grčkog oružja u Jugoslaviji. [Contribution à l'étude des armes grecques en Yugoslavia.] *Godišnjak* 20. 1982. 5–25.

VASILIEV 1979.

Vasiliev, Valentin: Problema ceramicii mormintelor scitice din Transilvania. [Zum Problem der Keramik der Skythengräber Siebenbürgens.] *Marisia* IX. 1979. 43–62.

VASILIEV 1980.

Vasiliev, Valentin: Sciții agatârși pe teritoriul României. Editura Dacia, Cluj-Napoca 1980.

VLASSA 1961.

Vlassa, Nicolae: O contribuție la problema epocii scitice în Transilvania: cimitirul de la Cipău «Gară». [К вопросу о скифской эпохе в Трансильвании (Скифский могильник в Чипеу-, „Гара”). / Contribution à la connaissance de l'époque scythique en Transylvanie: le cimetière scythique de Cipău-«Gară».] *Apulum* IV. 1961. 26–30.

VOLNAJA 2015.

Вольная, Г. Н.: Наконечники ножен с изображением головы птицы из памятников раннего железного века Центрального Кавказа и их аналогии в скифо-сибирском зверином стиле. [Chapes with a bird's head image from early sites of early Iron Age in Central Caucasus and their analogues in scythosiberian animalistic style.] *РА* 1. 2015. 19–31.

VULPE 1967.

Vulpe, Alexandru: Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București 1967.

VULPE 1990.

Vulpe, Alexandru: Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien. PBF VI: 9. Beck, München 1990.

TÖRÖK-BOTYÁNSZKI Anna

Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszék
H-6722 Szeged Egyetem utca 2.
e-mail: botyanna01@gmail.com

DÖNCZŐ Boglárka

HUN-REN Atommagkutató Intézet (HUN-REN ATOMKI)
H-4026 Debrecen Bem tér 18/c.
e-mail: donczo.boglarka@atomki.hu

Scythian Period Openwork Decorated Scabbard Tip from Tiszakórod

The study presents a complex scientific analysis of a Scythian-era bronze scabbard tip with openwork decoration found in the mud of the Tiszakórod public beach in the early 1990s. The analysis covers both cultural and formal aspects, and also describes the results of the material testings performed, including digital 3D microscopy and micro-XRF measurements. The exact context of the find is unknown, and the area marked as the place of discovery cannot be linked to a registered archaeological site. Therefore, we conducted a comparative analysis based on possible analogies, with particular attention to regional and cultural differences and similarities between the objects. The openwork geometric decoration of the Tiszakórod scabbard tip also indicates Hallstatt traditions, however, its stylistic and technological characteristics rather indicate the presence of cultural influences from the Sula and Kuban regions, and partly from the Balkans and Transylvania. In line with the design of the motifs, there is a close relationship with the Firminiş-type acinaces scabbards and scabbard tips.

In the case of specimens found in the Carpathian Basin, the possibility of local production cannot be ruled out based on the proximity of raw material deposits.

Since it is a stray find, determining its exact function poses a significant challenge. During the research, we therefore paid special attention to examining traces of wear and decorations, so that we could come closer to a more precise determination of the original purpose of the object. The wear marks on the surface of the scabbard tip – especially the intense wear on the B side – suggest that it was probably worn hanging from a belt worn around the waist, or perhaps attached to clothing. As suggested by the design, location and intensity of the wear marks, the Tiszakórod specimen presumably (primarily) served to protect the tip of a single-edged knife or dagger.

According to the typological analysis of the openwork geometric decorative motifs and the chronological evaluation of the available parallels, the examined scabbard tip can be dated to the first half of the Scythian period, the 7th – 6th century BC.

Anna TÖRÖK-BOTYÁNSZKI

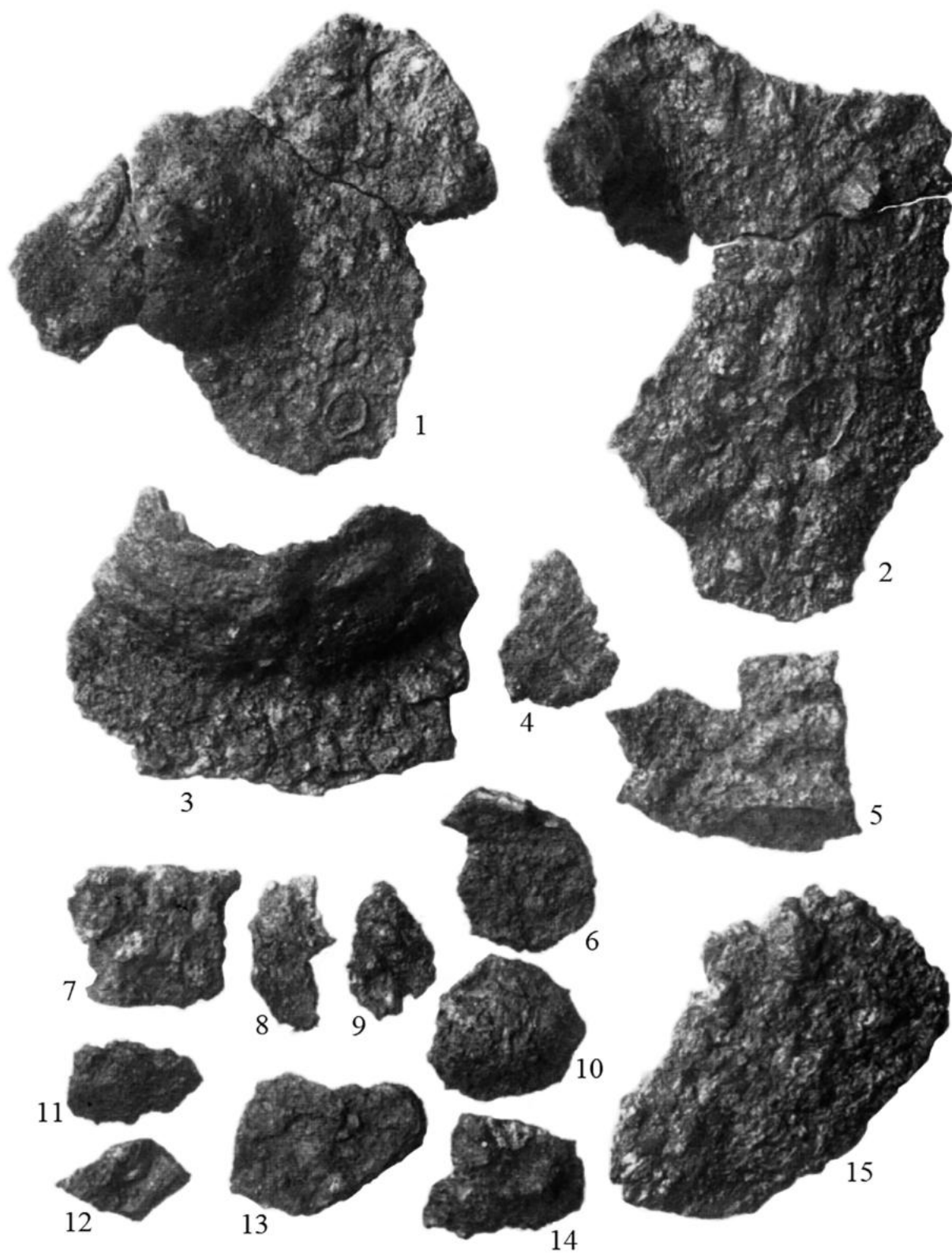
University of Szeged, Department of Archaeology
H-6722 Szeged Egyetem utca 2.
e-mail: botyanna01@gmail.com

Boglárka DÖNCZŐ

HUN-REN Institute for Nuclear Research (HUN-REN ATOMKI)
H-4026 Debrecen Bem tér 18/c.
e-mail: donczo.boglarka@atomki.hu

1. tábla / Table I

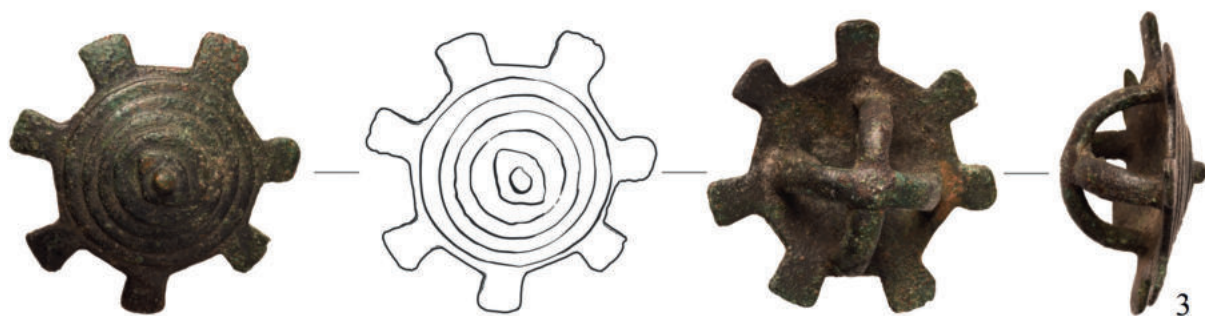
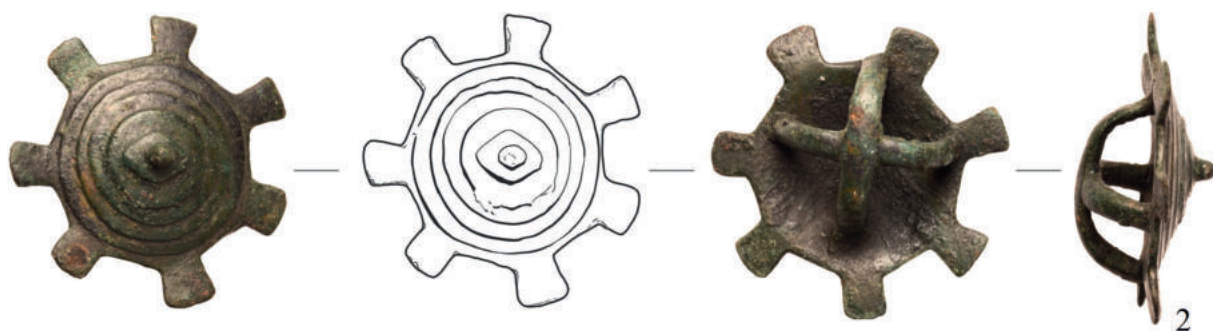
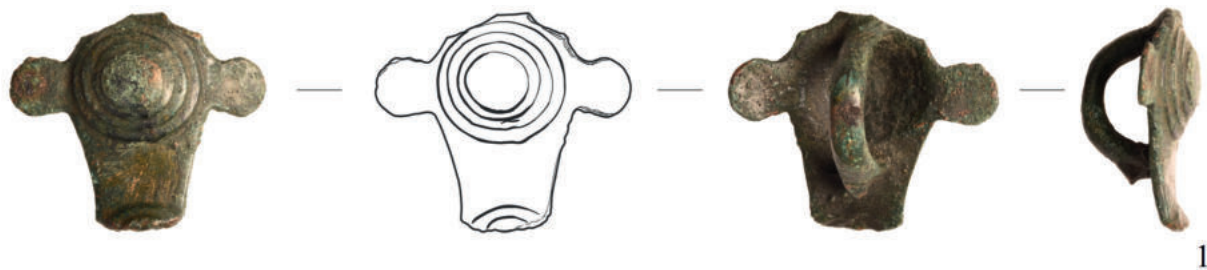

2. tábla / Table II

3. tábla / Table III

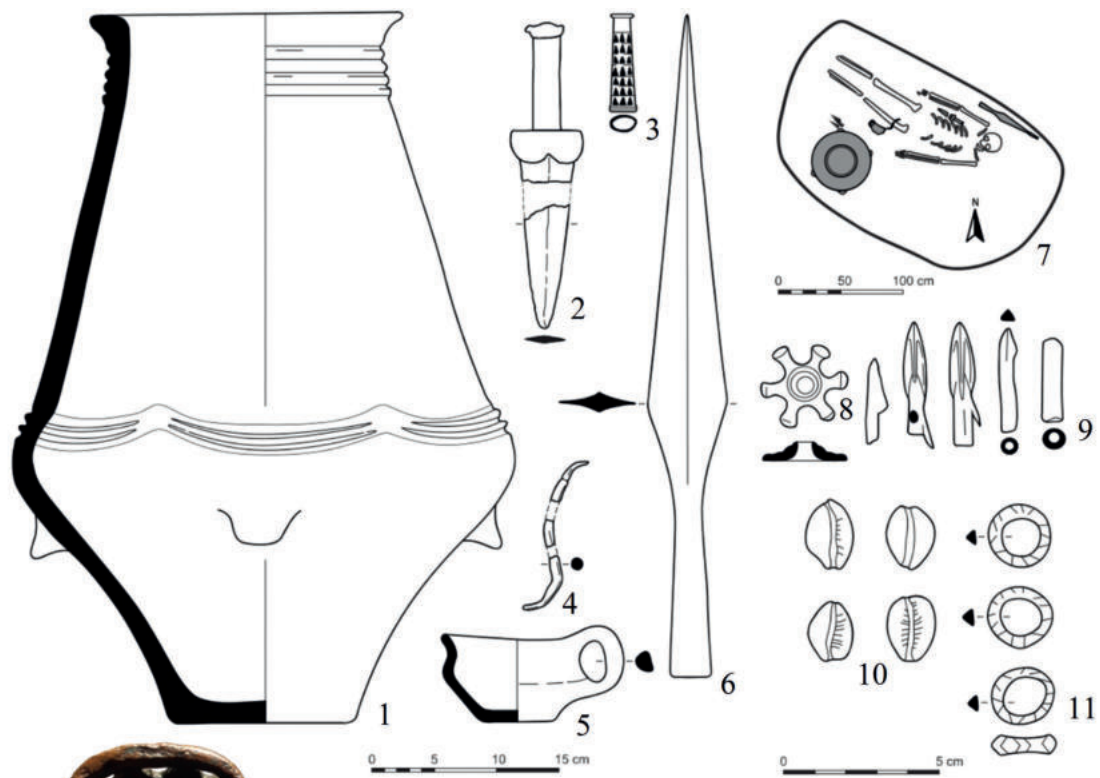

4. tábla / Table IV

0 3 cm

5. tábla / Table V

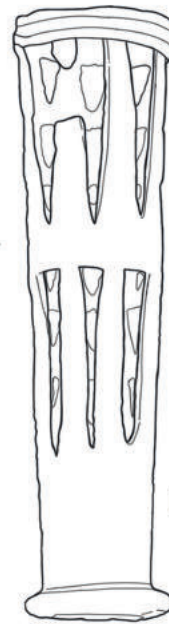
12a

12b

12a

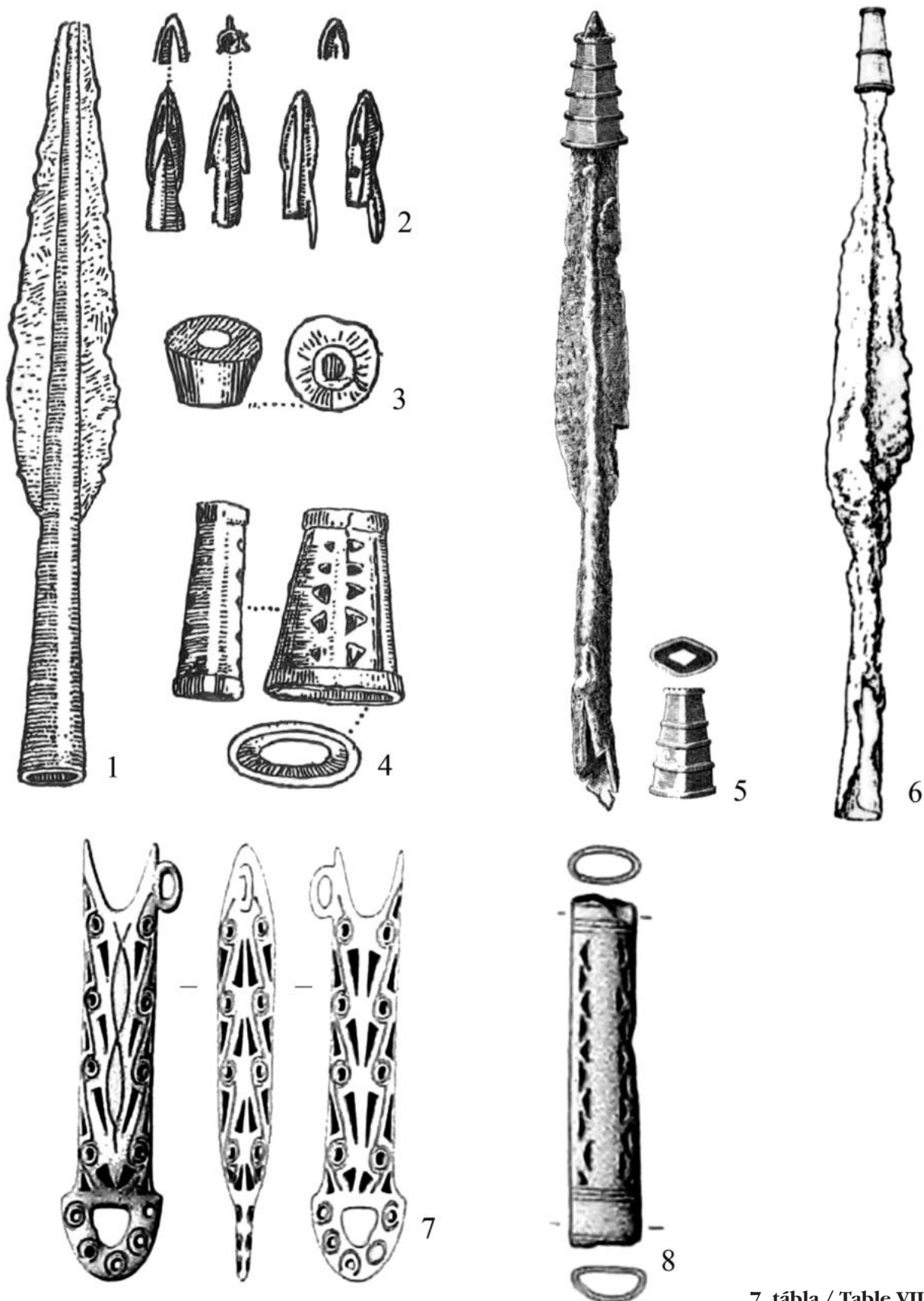

12

12b

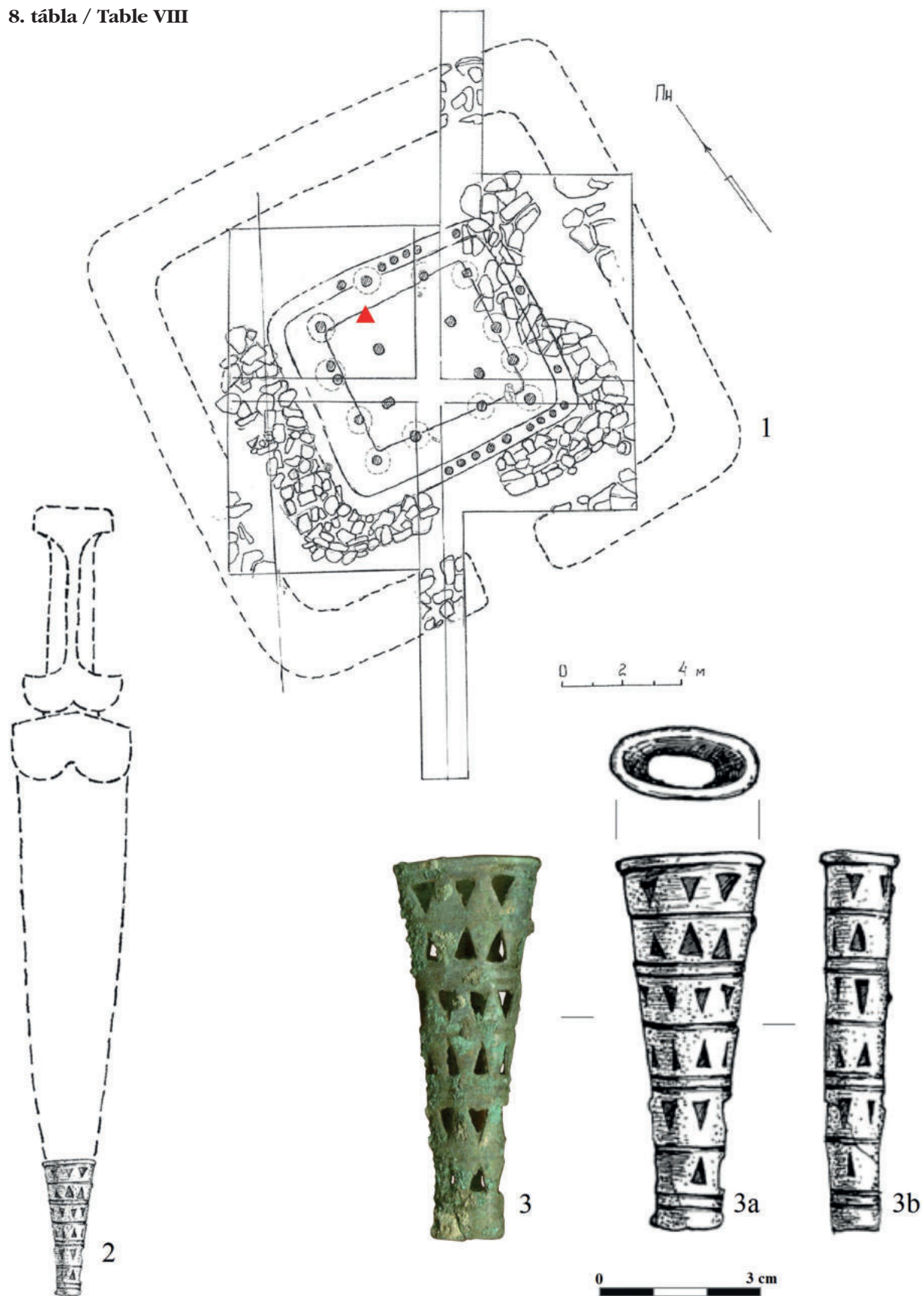
0 3 cm

6. tábla / Table VI

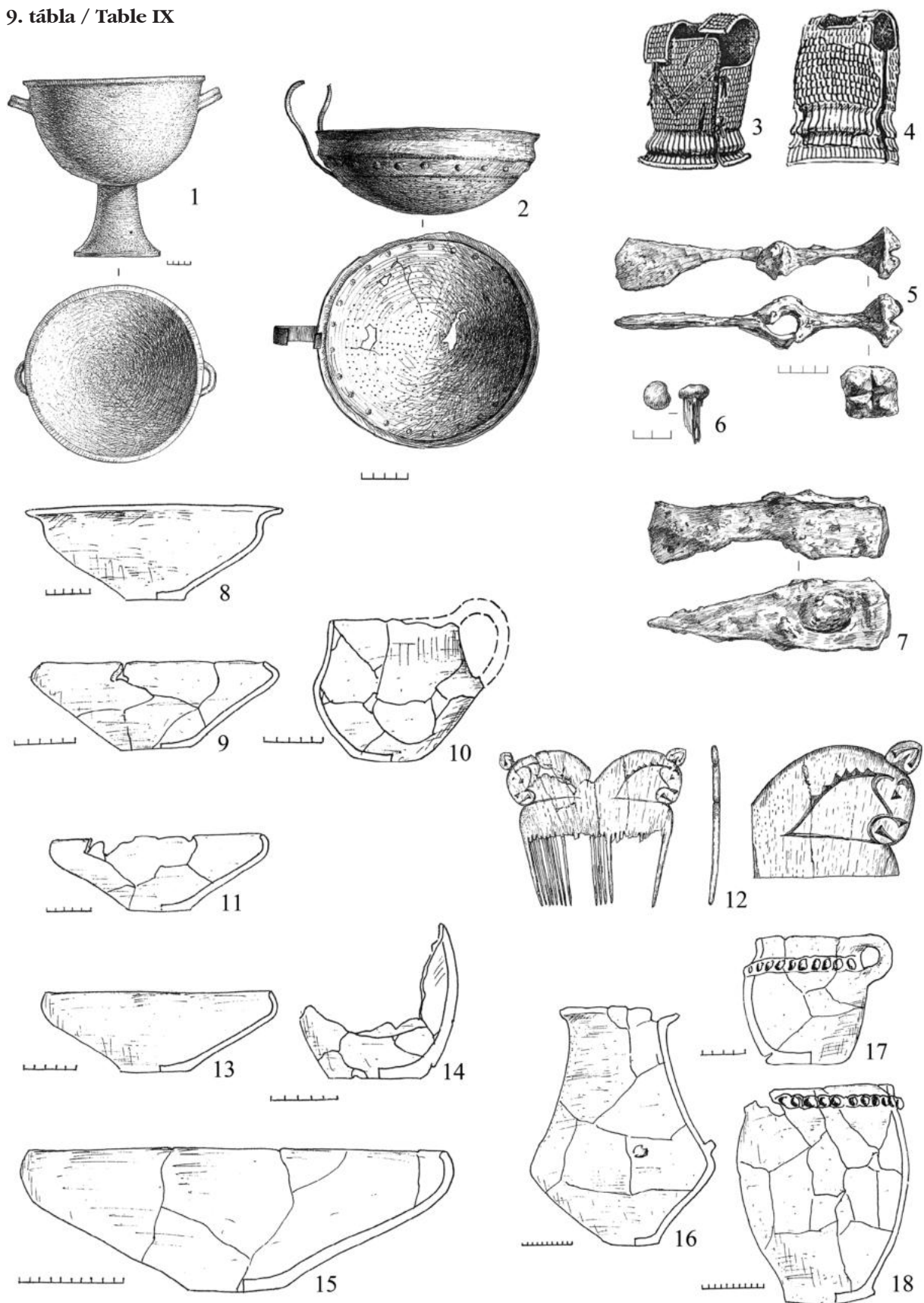

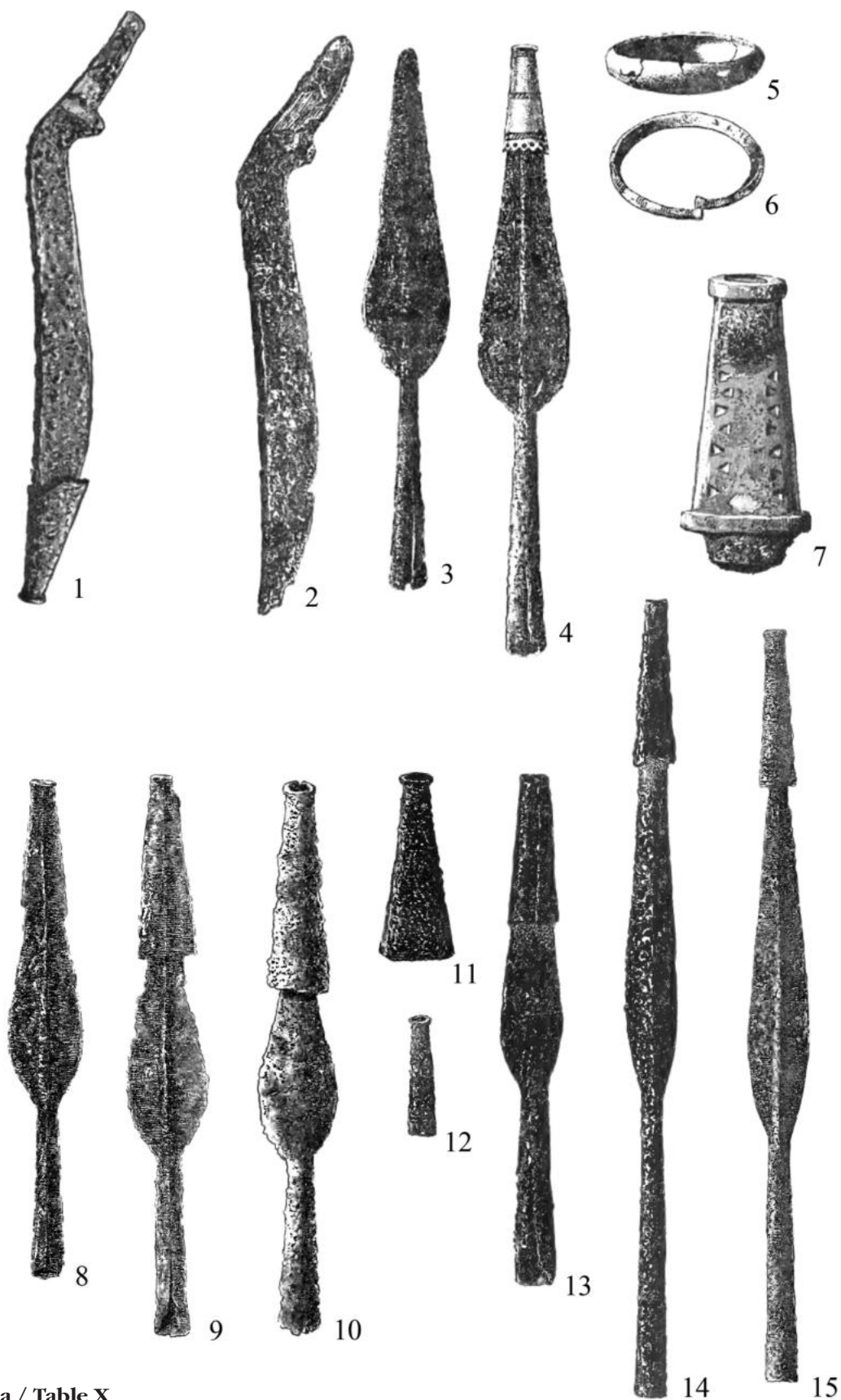
7. tábla / Table VII

8. tábla / Table VIII

9. tábla / Table IX

10. tábla / Table X

